

Tapaustutkimus 1900-luvun alun kiinalaisen baihua-proosan tulkinnasta ja kääntämisestä – Lu Xunin novellit “狂人日记” (“Kuáng rén rìjì”) ja “起死” (“Qǐ sǐ”)

Jyväskylän yliopisto

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Yleinen kirjallisuus

Pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2010

Kari Aliranta

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Aliranta Kari	
Työn nimi – Title Tapaustutkimus 1900-luvun alun kiinalaisen baihua-proosan tulkinnasta ja kääntämisestä – Lu Xunin novellit “狂人日记” (“Kuáng rén rìjì”) ja “起死” (“Qǐ sǐ”)	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2010	Sivumäärä – Number of pages 73
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielmassa pohditaan kiinalaisen baihua-proosan tulkinnan ja kääntämisen vaikeuksia tapaustutkimuksen avulla. Tapauksiksi on valittu Lu Xunin novellit “狂人日记” (“Kuáng rén rìjì”) vuodelta 1918 ja “起死” (“Qǐ sǐ”) vuodelta 1935. Novellien käännökset sisältyvät tutkimukseen ja niitä analysoidaan sekä tekstin joukkoon sijoitettujen alaviitteiden että jälkipohdinnan avulla.</p> <p>Tutkimuksen taustateoriat ovat kielitieteellinen tyylintutkimus – erityisesti siinä muodossa kuin Geoffrey N. Leech ja Michael H. Short sen esittävät – sekä käännöstiede, jonka käsitteistössä seurataan Rune Ingoa. Taustakirjallisuutta sovelletaan siltä osin kuin teksteissä ilmenevät käytännön käännösongelmat sitä edellyttävät, eikä kaikkia mahdollisia tunnettuja käännösongelmia tai tyylitekijöitä – tai niiden puuttumista – luetteloida. Huomioon otetaan kuitenkin niin morfeemi-, sana-, lause- kuin tekstitasokin tekijöitä. Erityisesti käsitellyissä teksteissä ilmenevät kirjakielisyyden, puhekielisyyden ja murteellisuuden tulkinnan ja kääntämisen ongelmat, joihin etsitään ja löydetään ratkaisuja.</p> <p>Tutkielma sisältää erillisen luvun mandariinikiinan erityispiirteistä lähtökielenä sekä sen kirjoitusjärjestelmän vaikutuksesta tulkintaan ja kääntämiseen.</p>	
Asiasanat – Keywords kääntäminen, tyylintutkimus, proosa: Kiina, Lu Xun	
Säilytyspaikka – Depository Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, kirjallisuuden oppiaine	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkielman motivointi	2
1.3 Käytetystä romanisaatiomenetelmästä	3
2 TAUSTAA	4
2.1 1900-luvun alun yleistä ja kirjallisuushistoriaa Kiinassa	4
2.1.1 Yleinen historiallinen tilanne	4
2.1.2 Oppia ulkomailta	5
2.1.3 Fiktioin nousu	6
2.1.4 Baihua-kirjallisuus ja toukokuun neljännen päivän liike	7
2.1.5 Kirjallisuushistoriaa toukokuun neljännestä 1930-luvun puoliväliin	8
2.2 Lu Xun	9
2.2.1 Elämää ja tekoja	9
2.2.2 Tuotanto	11
2.2.3 Aikaisempi länsimainen Lu Xun -tutkimus	13
2.2.4 Lu Xun -suomennokset	14
3 MANDARIINKIINA SUOMALAISEN KÄÄNTÄJÄN KANNALTA	15
3.1 Kiinan kielet ja mandariinkiina	15
3.2 Rakenne ja kielioppi	16
3.2.1 Analyttisyys vs. synteettisyys	16
3.2.2 Aspektit vs. aikamuodot	16
3.2.3 Morfeemien yksitavuisuus ja muut ilmaisua lyhentävät tekijät	17
3.2.4 Sävelkorot	17
3.3 Kirjoitusjärjestelmä ja merkit	18
3.4 Klassinen kirjakieli ja baihua-kirjakieli	21
3.5 Foneettiset kirjoitusjärjestelmät ja romanisaatiomenetelmät	23
4 KÄÄNNÖKSET	25
4.1 Aikaisempi käännöstutkimus	25
4.2 Käännösten laatimisessa sovelletut periaatteet	26
4.2.1 Tavoiteltu käännöstyyppi	26
4.2.2 Alkutekstien ja käännösten kohdelukijat	26
4.2.3 Aikaisempien käännösten merkitys	27
4.3 “狂人日记” (“Kuáng rén rìjì”, ”Mielipuolen päiväkirja”)	27
4.3.1 Esittely	27
4.3.2 Varsinainen käännös	29
4.4 “起死” (“Qǐ sǐ”, ”Kuolleita herättämässä”)	43
4.4.1 Esittely	43
4.4.2 Varsinainen käännös	45
5 POHDINTAA JA ERITYISIÄ HUOMIOITA	59
5.1 Morfeemi- ja sanataso	59
5.2 Lause- ja tekstitaso	59
5.2.1 Virkkeiden jaksottaminen ja välimerkit	60
5.2.2 Lausemaisuuksien asteet alkuteksteissä ja käännöksissä	62
5.2.3 Foneettinen toisto	63

5.3 Useammalla tasolla ilmenevät käännöshaasteet	63
5.3.1 Kirjakielen ja puhekielen kääntäminen	63
5.3.2 Klassisen kirjakielen ongelma	65
5.3.3 Murteelliset ja vanhahtavat ilmaukset sekä idiomit	65
6 PÄÄTÄNTÖ	67
LÄHTEET	70

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskysymykset

Pro graduni on tapaustutkimus, joka selvittelee kiinankielisen baihua-proosan tulkinnan ja suomeksi kääntämisen ehtoja ja vaikeuksia. Tapauksiksi olen valinnut kaksi lyhyttä novellia 1900-luvun alkupuolelta: ensimmäinen novelleista on päiväkirjamuotoinen “狂人日记” (“Kuánggrén riji”, ”Mielipuolen päiväkirja”) vuodelta 1918, toinen dialogimuotoinen “起死” (“Qǐ sǐ”, ”Kuolleita herättämässä”) vuodelta 1935. Molemmat on kirjoittanut 周树人 (Zhōu Shùrén) tunnetulla salanimellään 鲁迅 (Lǔ Xùn, jäljempänä ilman sävelkorkomerkkejä). Novellien käännökset ovat omiani ja ne sisältyvät tutkimukseen.

Tutkimusmenetelmän perustana on alkutekstien merkitysten ja tyyllitekijöiden tulkinta, jota seuraa käännösten laatiminen tulkintojen pohjalta. Erityistä huomiota kiinnitän tekstinkohtiin, joissa alkutekstin merkitykset ja tyyllitekijät on haastavaa kääntää suomeksi. Lähdän myös oletuksesta, että huomioon on tarvittaessa otettava sekä sana-, lause- että kappaleetasolla ilmenevät kielenilmiöt. Käännöksissä pyrin niin sanottuun joustokäännökseen (katso Ingo 1990, 79), eli hyvään kaunokirjalliseen tekstiin, josta alkukielen lauserakenteet ja ilmaukset eivät näy häiritsevästi läpi.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu sekä kirjallisuustieteellisestä tyyllintutkimuksesta että deskriptiivisestä käännöstieteestä. Tyyllintutkimuksen osalta sovellan lähinnä teosta Geoffrey Leechin ja Michael Shortin yhteistyössä kirjoittamaa teosta *Style in fiction: a linguistic introduction to English fictional prose* (1981). Käännöstieteen suomenkielistä käsitteistöä taas käytän sellaisena kuin Rune Ingo sen esittelee kirjassaan *Lähtökielestä kohdekielen: Johdatusta käännöstieteeseen* (1990). Alkutekstien kielen vuoksi tutkimuksen teoreettiseen taustaan sisältyy myös mandariinikiinaan liittyvää kielitiedettä.

Tutkimuskysymykset juontavat suoraan tyyllintutkimuksen perusongelmista, jotka käännösten laadinnan osalta nivoutuvat yhteen käännöstieteen kysymysten kanssa. Tarkastelen siis alkutekstien semanttisia, syntaktisia ja tyyliopillisiä ominaisuuksia ja pohdin, millainen kohdekielinen käännös niitä voisi parhaiten ilmentää. Toisin sanoen vertailen alkutekstiä ja sen mahdollisia käännöksiä. Pidän silmällä muun muassa murteellisia ja vanhahtavia ilmauksia ja rakenteita, puhekielisyttä ja kirjakielisyttä, lauseiden ja kappaleiden rakenteita ja niiden vaihtelua; eri sanaluokkiin kuuluvien sanojen käyttötapoja ja suhteellisia määriä; sekä trooppeja ja retorisia keinoja. Vähemmässä määrin kiinnitän huomiota myös tekstien fonologisiin ilmiöihin. Mandariinikiina–suomi-kieli-

parin yleisongelmista pohdin muun muassa sitä, miten kääntämisessä tulisi ottaa huomioon kielten peruslogiikaltaan hyvin eriävät kirjoitusjärjestelmät ja miten kääntäjänä tulisi suhtautua kirjoitusmerkkien sisältämiin semanttisiin vihjeisiin.

Tekemäni huomiot voivat hyvinkin osaksi olla yleistettävissä kiinalaisen proosan tulkintaan ja kääntämiseen yleensäkin, mutta perustan silti väitteeni ennen kaikkea käsiillä oleviin teksteihin. Tutkimuskysymykset voikin tiivistää yhteen lyhyeen kysymykseen: mitkä ovat tutkimieni tekstien tärkeimmät tulkintaan ja ennen kaikkea kääntämiseen vaikuttavat piirteet?

1.2 Tutkielman motivointi

Yleinen motivointi tutkielman aihevalinnalle on, että kiinalaisesta uudemmassa (ei-klasisisesta, siis baihua-) proosasta yleensäkin on tehty hyvin vähän länsimaista tutkimusta, ja käänöstutkimusta ei käytännössä juuri lainkaan. Lu Xunin novellien valitseminen erityiskohteeksi taas selittyy niiden vahvalla asemalla tuon uudemman proosan historiassa, jota uudempien tekstien tutkiminen ei olisi valaissut läheskään yhtä hyvin. Erityisesti ”Päiväkirja” on tässä suhteessa olennainen: se on tavattu julistaa ensimmäiseksi moderniksi baihua-novelliksi aikana, jolloin länsimaalaistyylinen novelli nousi ensimmäistä kertaa pois klassisten kirjallisuudenlajien varjosta (CHOCL, 730). Lisäksi Lu Xunin tuotannon suhteen vallitsee omituinen tilanne: kirjailijasta on Kiinan kirjallisuuden tutkijoiden keskuudessa käytetty muun muassa sellaisia määrittelyjä kuin ”viime vuosisadan tärkein kiinalainen kirjailija” (CHOCL 2001, 745; EB, 9049191) ja ”Kiinan modernin kirjallisuuden perustaja” (Huotari & Seppälä 1999, 347) – mutta suomennoksia ei ole juuri ilmestynyt. Tämä ei tietenkään ole ihme, sillä kiinalaista kirjallisuutta yleensäkin suomennetaan vähän. Tutkimuksen aihevalinta ja käsittelytapa lienee siis tältäkin osin perusteltu.

Suuri syy juuri näiden novellien valintaan on myös monipuolisuus. ”Mielipuolen päiväkirja” on minämuotoinen kertova teksti, jonka voisi kuvitella sijoittuvan 1900-luvun alun Kiinaan; ”Kuolleita herättämässä” taas on muinaisaikaan sijoittuva tarina, joka dialogimuotoisena rakentuu tietysti repliikkien varaan ja sisältää herkullisia puhekielisiä ilmauksia. Kahden lyhyen, mutta keskenään hyvin erilaisen tekstin käsittelyllä lieneekin mahdollista valottaa kääntämisen haasteita paremmin kuin yhdellä homogeenisemmalla tekstillä.

1.3 Käytetystä romanisaatiomenetelmästä

Romanisaatiojärjestelmänä tutkielmassa käytän Kiinan kansantasavallassa yleisessä käytössä olevaa pinyin-järjestelmää, paitsi sellaisissa tapauksissa, joissa suomenkielessä on jo vakiintunut käyttöön jonkin muun järjestelmän mukainen muoto (esimerkiksi Kungfutse, Kuomintang, Laotse). Suorien lähdelainausten romanisaatiota en myöskään lähde muuttelemaan enkä lisäile sävelkorkomerkkejä sellaisiin pinyin-järjestelmällä kirjoitettuihin sanoihin, joista ne on lähdeteksteissä jätetty pois. Poikkeuksena tähän ovat tapaukset, joissa on mahdollisuus helposti varmistaa, mitkä sanat todella ovat kyseessä.

2 TAUSTAA

Valitsemani novellit eivät sisällä mitään sellaista ainesta, jonka kääntäminen aivan välttämättä vaatisi historiallisia tai kirjallisuushistoriallisia taustatietoja, saati tavallista enempää tietoa kirjailijasta. Kiinassa 1900-luvun alkuun sijoittuu kuitenkin tärkeä kirjallisuushistoriallinen siirtymäkausi, ja Lu Xunin ja hänen tuotantonsa osuus tuossa siirtymässä on aikaisemman tutkimuksen mukaan sen verran oleellinen, että taustojen esittely on paikallaan. Lisäksi kirjailijan elämästä on kirjoitettu paljon, ja teoksia on silmiinpistävästi usein katsottu nimenomaan biografisesta näkökulmasta (katso sivu 13, luku ”Aikaisempi länsimainen tutkimus”). Alla siis lyhyt esittely yleisestä historiasta, ja sen jälkeen teemoittain kirjallisuushistoriasta, jonka käsittelyn lopetan novellin “起死” julkaisuvuoteen 1935. Lopuksi hieman myös kirjailijasta ja hänen tuotannostaan.

2.1 1900-luvun alun yleistä ja kirjallisuushistoriaa Kiinassa

2.1.1 Yleinen historiallinen tilanne

Yleisen historian osalta 1900-luvun alku oli Kiinassa synkkää aikaa. Maa oli käytännössä hajonnut paikallisten suurmiesten hallitsemiksi alueiksi, hallinnossa rehoitti korruptio, ja maanomistus oli keskittynyt suuromistajille (EB ”China”, 71778; Gernet 1987, 491-493, 569). Eurooppalaiset suurvallat taas olivat oopiumsodista lähtien saaneet hallintaansa maa-alueita ja kokonaisia teollisuudenaloja sekä hankkineet tullivapauksia ja erioikeuksia kansalaisilleen. Sotakorvausten ja kapinoinnista Kiinan valtiolle langetettujen sakkojen määrä taas ylitti lopulta moninkertaisesti valtion vuosibudjetin. (EB ”China”, 71776, 71811; Gernet 1987, 606-607; Huotari & Seppälä 1999, 62-64.) Kokonaisuutena Kiina oli 1900-luvulle tullessa hajanainen, äärimmäisen köyhä, toimimattoman keskuhallinnon omaava ja ulkovaltojen hyödyntämä ja niiden saatavien sitoma valtio, jonka kansalaisista suurin osa eli kurjuudessa.

Tilanne johtikin vuonna 1911 vallankumoukseen, joka sinänsä ei ollut kummoinen tapahtuma, eikä käytännössä dramaattisesti muuttanut maan tilaa. Vielä keskushallinnon komennossa olevat sotilasosastot vain ilmoittivat, että eivät ole enää, ja sama mieliala levisi pian ympäri maata kansan ja virkamieskunnan keskuuteen. Yllättäen myös aikaisemmin rauhalliset yläluokat lähtivät mukaan, joskin innostuneimpia olivat opiskelijat ja intellektuellit, eritoten Japanissa asuneet – Japaniahan paitsi vihattiin, myös ihailtiin

edistyksensä takia, ja maa oli myös tarjonnut turvapaikan lukuisille Kiinan hallitusta kritisoineille poliittisille pakolaisille. (EB ”China”, 71788; Gernet 1987, 625-628; Huotari & Seppälä 1999, 69.)

Vallankumouksen jälkeen valtaan päätyi hetkeksi tasavaltalainen Kuomintang-puolue, johtajanaan Sun Yat-sen. Valta kuitenkin luovutettiin pian Yuan Shikaille, vanhan vallan aikaan kannuksensa hankkineelle virkamiehelle ja sotilasjohtajalle, jolla oli vaikutusvaltaa ja komennossaan armeijoita sen verran, että uuden tasavallan hallitus saattoi edes yrittää selvitä alueellisten sotaherrojen keskellä. Hallintomuoto muuttuikin muutamassa vuodessa Yuan Shikain diktatuuriksi, joka tosin koko ajan myös mureni sotaherrojen julistautuessa itsenäisiksi ja japanilaisten saadessa Saksan hankkimat alueet ja toiminnot omistukseensa Ensimmäisen maailmansodan alussa. (EB ”China”, 71788, 71793; Gernet 1987, 625-628; Huotari & Seppälä 1999, 69.)

Seuraavien vuosikymmenien poliittisessa historiassa olennaista lienee Kuomintangin saama apu Neuvostoliitolta ja vastaperustetulta Kiinan Kommunistiselta puolueelta, sekä seurannut sotaretki paikallisia sotilasjohtajia vastaan. Vuoteen 1928 mennessä maa olikin suurimmaksi osaksi päätyneet tasavaltalaishallituksen vallan alle, mutta hallitus oli joutunut tekemään kompromisseja maanomistajien, liikemiesten ja sotaherrojen kanssa. Aikaisemmin luvatuista sosiaalisista uudistuksista ja talonpoikien olojen huomattavasta parantamisesta ei siis tullut juuri mitään, ja jo sotaretken aikana kommunismin kannattamisesta tehtiin kuolemalla rangaistava rikos. 1930-luvulla Japanin hyökätessä Kiinaan Kuomintang-hallinto ja Kommunistinen puolue kannattajineen joutuivat kylläkin tekemään yhteistyötä, mutta vihanpito ja ristiriidat eivät siitä vähentyneet. Tilanne johtikin lopulta sisällissotaan ja vuonna 1949 vallankumoukseen. (EB ”China”, 71816, 71817, 71818, 71821; Gernet 1987, 630-639, Huotari & Seppälä 1999, 70-76.)

2.1.2 Oppia ulkomailta

Ilmeisin teema 1900-luvun alun kulttuurihistoriassa oli ulkomaiden vaikutus sekä halu ottaa niistä mallia Kiinan kehittämiseen. Jo 1800-luvun puolivälin jälkeen oli puhuttu ”itsensä vahventamisesta”, mutta tuolloin länsimaiden jäljittely oli jo pelkkien tavoitteidenkin puolesta jäänyt pelkän tekniikan tasolle, eikä vanhan Kiinan vuosituhantista kulttuuria¹ sentään yleisesti haluttu hylätä (EB ”China”, 71777; Huotari & Seppälä 1999, 66). Varsinkin vuosien 1894-1895 Japanin sodan jälkeen kuitenkin alkoi kuulua

¹ Kiinan ”perinteisen” kulttuurin tarkkaa sisältöä ei kumpikaan lähde sen tarkemmin erittele, mutta Huotari on kyllä toisaalla (Huotari & Seppälä 1999, 95-123) varannut perinteisen yhteiskunnan piirteiden selvittelyyn kokonaisen luvun, jossa esiintyvät myös myöhemmin mainittavat kungfutselaisuus, virkatutkinnot ja virkamiesjärjestelmä sekä naisten osa.

radikaalimpiakin äänenpainoja ja vaatimuksia muutoksista myös kulttuurin saralla, ja monet asiat muuttuivatkin. Perinteiset virkatutkinnot lakkautettiin vuonna 1905, ja samalla heikentyi klassisen proosan ja runouden asema – molempien hallintahan kuului olennaisesti virkatutkintoihin, jotka perinteisessä yhteiskunnassa olivat suorin tie valtaan ja turvattuun elämään. Perinteinen naisten rooli taas murtui ainakin sen verran, että naiskirjailijoitakin alkoi näkyä. (Gernet 1987, 646-647.)

Kulttuurivaikutteita välittyivät tietysti myös ulkomaisen kirjallisuuden kautta. Jo vuoteen 1907 mennessä eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen käänösfiktio määrää ylitti kotimaisten fiktiivisen kirjallisuuden julkaisumäärät (CHOCL 2001, 733-735). Käänöslialta löytyvät muun muassa sellaiset kirjailijat kuin Scott, Defoe, Dickens, Hugo ja Ibsen, joskin näitä käännettiin lähinnä klassisella kielellä ja klassisiin teosmuotoihin (Gernet 1987, 646-647). Filosofian puolella ainakin Darwin ja Nietzsche olivat suosittuja (Gernet 1987, 650).

2.1.3 Fiktio nousu

Toisena teemana on syytä nostaa esiin fiktiivisen kirjallisuuden nousu valtavirtaan klassisen runouden ja esseiden rinnalle ja ohitse. Philip F.C. Williams ilmoittaa yhteiskunnalliseksi taustasyyksi moiseen ennen kaikkea kaupunkiväestön vaurastumisen ja sen mukana lisääntyneet aikakauslehdet, joissa ilmestyneet novellit (kiinalaiset tai käännetyt länsimaiset) ja jatkotarinat menivät kaupaksi uudelle yleisölle. Itsensä elättäminen kirjoittamalla fiktiota alkoi siis olla todellinen vaihtoehto. (CHOCL 2001, 733.) Pertti Seppälä vahvistaakin tätä väitettä ja selventää, että 1910- ja 1920-lukujen baihua-kirjallisuus koostui enimmäkseen lyhytproosasta, novelleista, kertomuksista, yksinäytöksisistä näytelmistä ja lyhyehköistä runoista (Huotari & Seppälä 1999, 347). Näistä kirjallisuudenlajeista taas nostaa Doleželová-Velingerová erityisesti esiin novellin ja sen nousun romaanin rinnalle ”vuosisataisesta unestaan” (CHOCL 2001, 700).

Fiktio sisällön suhteen on 1910-luku selkeä vedenjakaja. Jossakin tuolla vuosikymmenellä tapahtui siirtyminen epäpoliittisesta ja jälkepäin ylenkatsotusta fiktiosta – joka käsitteli ”yksityisempiä teemoja muistelmien, rakkaustarinoiden, sekä kirje- ja päiväkirjamuotoisten kirjoitusten muodossa” (CHOCL 2001, 697) – Toukokuun neljännen päivän poliittisempaan fiktion. Myös Hutters tulkitsee, että vielä hyvinkin lopussa Qing-dynastiaa olisi ollut vallalla periaate, että kirjallisuuden ei tule pyrkiä poliittiseen vaikuttamiseen – mutta että tuo periaate todella murtui 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. (Hutters 1988, 261.) Seppälä lisää tähän vielä, että 1910- ja

1920-lukujen baihua-kirjallisuuden johtoteemoja olivat ”’feodaalisen’ yhteiskunnan ja moraalin kritiikki, perinteisen perhe- ja sukujärjestelmän, naisten alistetun aseman sekä uskonnon ja taikauskon raju arvostelu” (Huotari & Seppälä 1999, 347). Tällainen teematiivistys on tietysti ilmeisessä ristiriidassa Doleželová-Velingerová’n kanssa, mutta Seppälän voi tulkita viittaavan epätarkalla tiivistyksellään enemmänkin 1920-luvun aikaiseen kirjallisuuteen ja haluavan painottaa sen merkitystä. Arvailta voidaan myös sitä, lieneekö juuri epäpoliittisuus syy siihen, että esimerkiksi juuri Lu Xun jättää tämän puolen olemattomalle huomiolle kirjoittaessaan 1920-luvulla dynastian lopun kirjallisuushistoriasta (CHOCL 2001, 697).

2.1.4 Baihua-kirjallisuus ja toukokuun neljännen päivän liike

Vaikka radikaali kirjoittelu oli siis alkanut jo kauan ennen vuoden 1919 toukokuun neljättä päivää, juuri tuon päivän tapahtumista tämä Kiinan riippumattomuutta ulkovalloista, maan uudistamista ja puhekielistä kirjallisuutta ajanut yhteiskunnallinen virtaus sai yleisimmin käytetyn nimensä². Silloin nimittäin puhkesi ympäri maata mielenosoituksia ja mellakoita, joiden välittömänä syynä oli Versaillesin rauhankonferenssin päätös luovuttaa Saksalle ne alueet, jotka Japani oli ensimmäisessä maailmansodassa koillisesta Kiinasta vallannut. Mitään uutta eivät tuon päivän tapahtumat sinänsä tilanteeseen tuoneet, vahvistivatpahan vain aikaisempia vaatimuksia ja vallalla olleita ajatuksia. (EB ”May Fourth”, 9051570.)

Liikkeen tässä yhteydessä olennaisin piirre eli baihua-kirjakielen käyttäminen fiktion välineenä ei myöskään ollut mikään uusi asia, ei pelkästään 1900-lukua tarkastellessa eikä laajemminkaan katsottuna. Osaksi baihualla kirjoitettu novelli yleistyi jo Qing-dynastian lopussa (CHOCL 2001, 697-698, 700), ja paikalliseen puhekieleen perustuvan kirjallisuuden perinne oli elänyt klassisen kirjallisuuden varjossa tulkinnasta riippuen jo ensimmäiseltä vuosituhanelta alkaen (CHOCL 2001, 595; Huotari & Seppälä 1999, 339). Baihuan nouseminen lähes yksinomaiseksi kirjallisuuden kieleksi oli kuitenkin ennenkuulumatonta³.

1910-luvun loppuun ja baihua-kirjallisuuden läpilyönnin taustoja valaisee yhteiskunnallisemmin Gernet. Hän kiinnittää huomiota sukupolvenvaihdokseen: 1800-luvun viimeisinä vuosina Japaniin paenneet edistyksellisemmät kulttuurivaikuttajat tulivat takaisin Kiinaan ja kävivät toimeen, muassaan ennen ja jälkeen vallankumouksen Japa-

² *Encyclopedia Britannica* käyttää liikkeestä myös nimeä ”New culture movement”.

³ Tarkemmin baihuasta, klassisesta kirjakiielestä ja näiden eroista kerrotaan luvussa ”Klassinen kirjakieli ja baihua-kirjakieli”, joka alkaa tutkielman sivulta 21.

niin, Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin opiskelemaan lähteneet nuoret. Gernetin tekstistä saakin radikaalin kuvan uudesta sukupolvesta, jonka mielestä länsimaiden kulttuurissa ja tieteessä on tulevaisuus, eikä vanhassa yhteiskunnassa ja vanhoissa perinteissä ei ollut mitään säilyttämisen arvoista (Gernet 1987, 648-649). Tämä näkyi myös kirjallisten aikakauslehtien sisällössä: sekä Gernet että Seppälä mainitsevat vuonna 1915 Shanghaissa perustetun *Uusi nuoriso* (*Xin qingnian*)-lehden, jonka perustamisartikkelissa käytiin tiukin sanankääntein perinteisten arvojen kimppuun ja ajettiin ”yksinkertaista ja suoraa” baihuaa klassisen kirjakielen tilalle. Seppälä kiinnittää myös huomiota Hu Shin – yksi baihua-liikkeen johtohahmoista – vuonna 1917 samassa lehdessä julkaisemaan ohjelmaan, joka sekkin pyrki baihuan vakiinnuttamiseen kirjakieleksi. Huomattavaa kirjallisuushistorian kannalta on sekkin, että Hu Shi kirjoitti myös Kiinan ensimmäisen puhekie-lisen runokokoelman. (Huotari & Seppälä 1999, 346-347.)

Liikkeen kulttuurihistoriallisiin taustoihin taas kannattaa lukea paitsi edellisluvun pohdinnat fiktion roolista, myös Theodore Hutersin kirjoitus, jossa kerrotaan liikettä kohtaan ilmaistusta aikalaiskriitikistä. Huters väittää ensinnäkin, että baihua-liikkeen taustalla vahvana vaikuttanut ajatus kirjallisuudesta koko yhteiskuntaa uudistavana voimana ei sekään ollut mikään uusi Kiinassa, ja sen tukena voi nähdä uuskungfutselaisen ajatuksen vahvasta (perinteiseen kosmologiseen tai metafyyssiseen maailmankuvaan sopivasta) yhteydestä ulkoisen maailmankaikkeuden ja ihmisen tajunnan välillä. (Huters 1984, 55.) Eurooppalaisesta romantiikasta tihkunut käsitys taiteesta tienä monimutkaisen maailman ymmärtämiseen taas sopi tähän taustaan hyvin (Huters 1984, 54). Aikalaiskriittikinä (Huters lainaa Mei Guangditä) tosin voi todeta, että harva liikkeeseen yleensä laskettu kirjailija tunsikin mitenkään syvällisesti eurooppalaista kirjallisuutta (Huters 1984, 52).

2.1.5 Kirjallisuushistoriaa toukokuun neljännessä 1930-luvun puoliväliin

Yleiskuvausten perusteella näyttää siltä, että 1920-luvun alusta 1930-luvun puoliväliin on kiinalaisessa kirjallisuushistoriassa suurten muutosten kannalta hiljainen ajanjakso. Gernet esimerkiksi siirtyy Toukokuun neljännen päivän liikkeestä melkein suoraan marxilaiseen kirjallisuuteen, jota alkoi hänen mukaansa todella ilmaantua vasta 1930-luvun puolivälin jälkeen (Gernet 1987, 651-652). Vastineeksi Seppälä ja *Encyclopedia Britannica* seuraavat tarkemmin uutta kirjallisuutta ja edellinen julistaa erityisesti 1930-luvun suorastaan ”modernin Kiinan kirjallisuuden kukoistusajaksi”. Yksittäisistä kirjailijoista molemmat lähteet mainitsevat realistiksi luokiteltavan Mao Tunin sekä humoristi Lao

Shen, joka opetti kiinaa Lontoossa ja jonka teoksissa näkyy vaikutteita Charles Dickensiltä (EB ”Chinese literature”, 61304; Huotari & Seppälä 1999, 352-353). Erityisenä ilmiönä esiin nousevat 1930-luvun mantsurialaiset romaanikirjailijat, jotka pakenivat kotikonnuiltaan japanilaisten valloitusten jälkeen; sekä samaan aikaan ajoittunut draaman suosion kasvu, jonka erityiseksi edistäjäksi nousee näytelmäkirjailija Ts'ao Yü kantaaottavilla näytelmillään. (EB ”Chinese literature”, 61304.)

2.2 Lu Xun

2.2.1 Elämää ja tekoja

Lu Xun (Zhōu Shùrén) syntyi vuonna 1881 Shaoxingin kaupungissa, noin sata kilometriä Shanghaista etelään (siis wu-kielisellä alueella, katso Huotari & Seppälä 1999, 281). Perhe oli rikas ja arvostettu aina vuoteen 1893 asti, jolloin isoisa – arvostetun Hanlia-akatemian⁴ oppinut – yritti viranomaisia lahjomalla saada pojalleen maakuntatason tutkinnon, jäi kiinni ja eli vankilassa vuoteen 1901 (Chisolm 1967, 229; Denton 2003; EB ”Lu Xun”, 9049191; Kowallis, 1996). Muusta perheestä historia muistaa ennen kaikkea Lu Xunin veljen Zuorenin, joka oli erityisen kuuluisa baihuua ja Kiinan uudistamista käsittelevistä esseistään: *Encyclopedia Britannica* luokittelee hänet jopa 1920- ja 1930-lukujen tärkeimmäksi kiinalaiseksi esseistiksi (EB ”Lu Xun”, 9049191).

Kirjailijan opintoura oli värikäs. Perusopetukseen sisältyi runsaasti klassista kirjallisuutta, mutta myöhemmin hän oppi valtiollisessa merivoimien oppilaitoksessa myös luonnontieteitä, saksaa ja englantia (Chisolm 1967, 229; Denton 2003). Vuodet 1902-1909 Lu Xun opiskeli valtion tuella Japanissa, aluksi japania, sitten lääketiedettä ja lopulta saksaa. Opinnot tosin näyttävät olleen lähinnä lukemisen, kirjoittamisen ja kääntämisen oheistoimintaa. (Chisolm 1967, 230; Denton 2003.)

1910-luvulla kirjailija työskenteli luonnontieteiden opettajana, koulun johtajana ja lopulta opetusministeriön alaisuudessa hallinnoimassa kirjastoja ja museoita (Chisolm 1967, 231-232; Denton 2003). Kirjailija myös opetti ahkerasti kirjallisuutta Pekingin korkeammissa oppilaitoksissa ja myöhemmin Guangzhoussa. Hän myös toimitti veljensä kanssa kirjallista aikakauslehteä nimeltään 語絲 (Yǔ sī). (Denton 2003; EB ”Lu

4 Kyseessä oli joukko oppineita, jotka toimivat keisarin neuvonantajina ja sihteerinä, kirjasivat hovin historiaa, arkistoivat tietoa valtakunnasta ja huolehtivat hovin jäsenten koulutuksesta. Kts. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/254389/Hanlin-Academy>

Xun”, 9049191.) Aktiivisen kirjoittamisen Lu Xun aloitti vasta vuonna 1918 ja pääammati siitä tuli hänelle vasta 1920-luvun lopussa (Denton 2003; EB ”Lu Xun”, 9049191).

Lu Xun osallistui politiikkaan paitsi kirjoittamalla, myös käytännön viranhoidon kautta. Luonnontieteiden opettajan pestin hän hylkäsi vastalauseeksi, kun koulun johtajaksi nimitettiin liian konservatiivinen hovin virkamies (Denton 2003). Lu Xunin itse johtaman koulun taas sulki sen perustanut paikallinen sotilaskomentaja, johon Lu Xun oppilaineen suhtautui turhan kriittisesti (Chisolm 1967, 231-232; Denton 2003).

Kirjailijan asema Kuomintangin ja Kommunistisen puolueen välisessä taistelussa näyttää olleen ristiriitainen. Guangzhoussa hänellä oli oppilaidensa välityksellä yhteyksiä molempiin puolueisiin, tai ainakin molempien puolien kannattajat pyrkivät värväämään silloin jo hyvin kuuluisaa kirjailijaa puolelleen. Kun Kuomintangin kommunistivainot ja -teloitukset saapuivat Guangzhouhon, kirjailija pyrki vapauttamaan kommunismin kannattamisesta vangitut opiskelijansa – ja kun ei onnistunut siinä, erosi avustajineen virastaan. Kesti kuitenkin vielä kauan, ennen kuin kirjailija asettui selkeästi vallitsevaa politiikkaa vastaan, ja silloinkin hän sai niivaa poliittista palautetta myös vallankumousmielisiltä kirjoittajilta – kuuluisimpana ehkä Guo Moruo – ja antoi sitä heille myös itse. (Chisolm 1967, 236; Denton 2003; EB ”Lu Xun”, 9049191; Mills 1960, 19; Pickowicz 1976, 331-332.) Kommunistisen puolueen jäseneksi hän ei myöskään koskaan virallisesti liittynyt (Denton, 2003).

Guangzhoun tapahtumien jälkeen kirjailija siirtyi Shanghaihin, jossa sitten viettikin loppuelämänsä. Kirjoitustyötä Shanghaissa vaikeutti se, että hallitus pian suurimmaksi osaksi kielsi kirjailijan kirjoitusten julkaisun. Hän joutuikin käyttämään lukuisia salanimiä. Sensurointitoimista huolimatta – tai juuri niiden takia – Lu Xun päätyi perustajajäseneksi kommunistisen puolueen suojeluksessa toimivaan vasemmistolaiseen kirjailijaryhmään⁵, jossa kirjoitti tiukkasanaisia poliittisia esseitä vallankumouksesta ja sananvapaudesta. Mitenkään turvallista touhua ei vallitsevan politiikan kritisointi ollut: ryhmän jäseniä vangittiin ja teloitettiin, ja Lu Xun itsekin joutui piileskelemään viranomaisia ainakin kerran; toisaalta suhde kommunistijohtoonkaan ei ollut mitenkään ongelmaton, sillä samainen johto määräsi kirjailijaryhmän lopetettavaksi, vaikka nimenomaan se – Goldmanin tulkinnan mukaan – ajoi tiukemman kommunistista linjaa kuin välittömästi sen tilalle perustettu ryhmä. (Denton 2003; EB ”Chinese literature”, 112603; EB ”Lu Xun”, 9049191; Goldman 1982, 448; Huotari & Seppälä 1999, 347.)

5 Nimeltään 左翼作家联盟, kirjaimellisestikin lähinnä ”Vasemman siiven kirjailijaliitto”.

Kirjailija muistetaan myös vahvoista kielipoliittisista kannoistaan. Hän ajoi aktiivisesti Kiinan kirjoitusjärjestelmää latinalaisiin aakkosiin pohjautuvaksi ja äänteiden kirjaamiseen keskittyväksi (Denton 2003; Lee 1976, 287-288). Hän kannatti *Sin wenz* (新文字, *xīnwénzì*)-romanisaatiojärjestelmää ja vieläpä siinä muodossa, että jokaisella erillisellä kiinankielellä eli topolektilla (katso sivu 15) olisi oma järjestelmänsä, jonka käyttö opiskeltaisiin ennen yleiskieltä (DeFrancis 1984, 250). Tällainen järjestely olisi hänen mukaansa ollut helpoin tapa yleisen lukutaidon parantamiseksi. Sen sijaan kirjoitusmerkit olivat tarpeettoman monimutkaisia ja ne olisi ollut syytä poistaa käytöstä. (DeFrancis 1984, 251; Lee 1976, 287-288.)

Lu Xun kuoli syksyllä 1936 tuberkuloosiin. Perheestä jäivät jälkeen vaimo – ja miehensä entinen oppilas – Xu Guangping sekä vuonna 1929 syntynyt poika Haiying. (Denton 2003; EB ”Lu Xun”, 9049191.)

2.2.2 Tuotanto

Lu Xun kirjoitti novelleja, lukuisia esseitä ja kaksi runokokoelmaa, mutta ei romaaneja. Lisäksi hän käänsi kiinaksi (osaksi välikielten kautta) eurooppalaisia ja venäläisiä novelleja ja romaaneja. Hän jätti jälkeensä myös kirjallisuushistoriallisia tutkielmia ja tietoteoksia.

Novellikokoelmista yleisimmin lähteissä käsitellään 呐喊 (*Nà hǎn*)-kokoelmaa, jonka on myös kirjailijan ensimmäinen novellikokoelma (Chisolm 1967, 233; Lee 1976, 289) vuodelta 1923 (EB ”Lu Xun”, 904919; Kowallis 2007). Kokoelman kuuluisimpiin novelleihin sisältyy ”Mielipuolen päiväkirjan” lisäksi myös “阿 Q 正传” (“*Ā Q zhèng-zhuàn*”, “Tositarina A Q:sta”), jonka antisankarin monet ajan kiinalaiset ajattelijat käsittivät edustavan aikansa kiinalaista jokamiestä (Wang 1998, 5-8). Toinen novellikokoelma 彷徨 (*Pánghuáng*) – englanniksi *Wandering* (EB ”Lu Xun”, 904919; Hutters 1984, 71) tai *Vacillation* (Lee 1976, 289) – ilmestyi vuonna 1926 (EB ”Lu Xun”, 9049191; Hutters 1984, 71; Kowallis 2007). Kirjailijan kolmannen kokoelman – 故事新编 (*Gùshi xīn biān*, *Uudelleenkerrottuja tarinoita*) vuodelta 1934 (Denton 2003), 1935 (Huss 2000) tai 1936 (Kowallis 2007) – yhdistävä teema taas on vuosisatoja tai -tuhansia vanhojen kiinalaisten tarinoiden satiirinen uudelleenkirjoittaminen baihualla.

Tyylin puolesta novelleja on kuvattu yhdistelmäksi länsimaista esimodernismia ja vanhaa kiinalaista perinnettä, joista jälkimmäiseen sisältyy länsimaisen taideteorian kannalta katsoen symbolistisia, surrealistisia, imagistisia, ekspressionistisia ja maagis-realistisia aineksia (Gu 2008, 43). Novellien hahmoja saatetaan käsitellä samaan aikaan hyvin ironisesti, mutta toisaalta kerronta saattaa olla hyvin eläytyvää ja sympatiaan kannustavaa (Hesford 1992, 407). Kahdessa ensimmäisessä kokoelmassa Lu Xunin on väitetty ottaneen kerronnallisia vaikutteita ainakin Leonid Andreevilta, Henryk Sienkiewicziltä ja Nikolai Gogolilta (Hanan 1974, 61). Teemojen puolesta ainakin nykypäivässä kummitteleva menneisyys on toistuva tekijä niin novelleissa kuin muussakin tuotannossa (Hsia 1964, 200).

Novellien lisäksi Lu Xun kirjoitti 17 esseekokoelmaa, jotka ovat peräisin vuosilta 1918-36 (Gu 2008, 36, 41). Esseisiin sisältyy – välittömien yhteiskunnallisten ilmiöiden satirisoinnin lisäksi – runsaasti muistelmia sekä ihmisen osan yleistä pohdintaa (Gu 2008, 36). Niitä kuvaillaan toisaalta terävän kriittiseksi (EB ”Lu Xun”, 9049191; Huotari & Seppälä 1999, 348), toisaalta usein tyyliltään hyvin samanlaisiksi kuin Lu Xunin novellit tai proosarunot. Varsinkin muistelmaesseitä voi olla vaikea erottaa novelleista (Gu 2008, 36, 41).

Runokokoelmia Lu Xun julkaisi kaksi. Ensimmäinen näistä on 朝花夕拾 (*Zhāohuā xīshí*, kirjaimellisesti lähinnä *Illalla poimitut aamukukat*) vuodelta 1926 (Denton, 2003; Gu 2008, 36) tai 1928 (Kowallis 2007). Toinen taas on 野草 (*Yěcǎo*, kirjaimellisesti lähinnä *Villiruoho*) vuodelta 1927 (EB ”Lu Xun”, 9049191). Ensimmäinen tosin sisältää niin paljon esseitä, että Hsia luokittelee sen ennemmin esseekokoelmaksi (Hsia 1964, 207). Jälkimmäistä taas on kuvailtu pessimistiseksi (Huotari & Seppälä 1999, 348) ja tyyliltään sen verran vaihtelevaksi ja kokeilevaksi, että luokittelu nimenomaan *proosa*-runokokoelmaksi on melkoista yleistystä (Gu 2008, 37).

Lu Xunin käännöstuotantoon sisältyy kiinannoksia esimerkiksi Jules Vernen (*Matka maan keskipisteeseen*), Nietzschen (Prologi teokseen *Näin puhui Zarathustra*), Kuriyagawa Hakusonin, Pleknanovin, Gorkyn, Gogolin (*Kuolleet sielut*) ja Tshovin romaaneista tai novelleista. Satunnaisempiin töihin kuuluvat myös esimerkiksi Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant, H. C. Andersen ja Juhani Aho. (Kowallis.) Suurin osa hänen käänöksistään on hyvin sana- ja rakennetarkkoja (Chan 2001, 201-202; Shen & Wong 1999, 97) – jopa niin, että niitä on työlästä lukea (Chan 2001, 201-202). Äärimmäistä

sanatarkkuutta kirjailija kuitenkin perusteli ennen kaikkea pyrkimyksellä uudistaa ”liian epätarkkaa” kiinankieltä tuomalla siihen uusia sanoja ja rakenteita eurooppalaisista kielistä, joiden myötävaikutuksella uudesta baihuasta saataisiin toimiva ilmaisun väline (Chan 2001, 205-206).

Tietokirjallisesta tuotantoon kuuluu muun muassa edelleen ajankohtainen laaja tutkielma kiinalaisesta klassisesta kirjallisuudesta, 中国小说史略 (*Zhōngguó xiǎoshuō shīlüè*, englanniksi nimellä *A brief history of Chinese fiction*) (CHOCL 2001, 745; EB ”Lu Xun”, 9049191; Mair). Vuonna 1934 kirjoitettu kiinankielen kirjoitusjärjestelmän hankaluuksia ja latinalaistamista käsittelevä ”Menwai wentan” (Mairin käännöksessä nimellä ”An Outsider's Chats about Written Language”) taas käy esimerkiksi kirjailijan kielipolitiikkaa koskevista kirjoituksista (CHOCL 2001, 52, 745).

2.2.3 Aikaisempi länsimainen Lu Xun -tutkimus

Aikaisempi länsimainen tutkimus on kätevintä jakaa kolmeen luokkaan: kirjailijan tuotannon ”moderniuden” erittelyyn; teosten teemojen rakentumisen ja kerrontatekniikan tutkimukseen ja vertailuun muihin kirjailijoihin; sekä teosten poliittisiin tulkintoihin aikanaan ja myöhemmin. Suurin osa tutkimuksesta on yleisemminkin yhteiskuntaan keskittyvää, ja pelkästään kirjallisuutta käsittelevä tutkimus on vähissä. Sama pätee myös konkreettiseen tekstianalyysiin.

Lu Xunin moderniutta ovat tutkineet esimerkiksi Gu (2008) ja Tang (1992), joista Gu pyrkii määrittelemään eurooppalaisen ja amerikkalaisen kirjallisuuden modernin ja etsimään Lu Xunin tuotannosta merkkejä siitä; Tang taas keskittyy analysoimaan ”Päiväkirjaa” käyttäen apunaan muun muassa Derridan ajatuksia, ja Davies (1991) tutkii ”阿 Q 正传”(”Ā Q zhèngzhuàn”, ”Tositarina A Q:sta”)- novellin moderniutta tarkastelemalla, miten 1920-luvun kiinalaiset ajattelijat sitä kommentoivat. Vastineeksi Chan (2001) pohtii, mikä erotti Lu Xunin käännösperiaatteet muiden aikansa ja varsinkin Qing-dynastian lopun kääntäjien periaatteista.

Mitä teemojen ja kerrontatekniikan tutkimukseen tulee, sekä Chinnery (1960) että Chisolm (1967) tarkastelevat hyvin biografisissa artikkeleissaan ihmissyönnin teemaa Lu Xunin tuotannossa. ”Päiväkirja” on ilmeinen erityistutkimuskohde, mutta Chisolm käy samalla läpi myös A Q:n tarinaa. A Q:ta tosin tutkiskelee myös Huang (1990), joka pohtii kertojan etäisyyttä päähenkilöön ja etsii novellista vaikutteita vanhemman kiina-

laisen proosan kerrontatekniikoista. Sun (1986) taas tutkii yhteisön ja yhteisön normeista poikkeavan yksilön välistä suhdetta Lu Xunin tuotannossa yleisemminkin. Länsimaisia vaikutteita ja Lu Xunin esikuvia sitä vastoin käsittelee Hanan (1974), siinä missä Chinnery (1982) pohtii Lu Xunin tuotannon myöhempää kirjallisuusvaikutusta ja etsii uudempia kirjailijoita, joille se on ollut esikuvallinen.

Lu Xunin avoimesti poliittisia kirjoituksia on tutkittu paljon. Lee (1976) tarkastelee Lu Xunin kirjoituksia kommunistisesta vallankumouksesta ja sivistyneistön roolista sen edistämisessä. Hän kiinnittää erityisesti huomiota venäläisiin sosialistisiin kirjoituksiin, joita Lu Xun käänsi ja kirjoituksissaan kommentoi. Schwartz vertailee Lu Xunin, Brechtin ja Sartren marxilaisuusaiheisia kirjoituksia, kun taas Chan (2001) taas keskittyy Vasemmistosiiven kirjailijaliiton sisäiseen kädenvääntöön siitä, mitä on realismi ja kuinka sosialistista sen tulisi olla. Goldman (1982) sitä vastoin selvittää seikkaperäisesti, miten kirjailijan kirjoituksia on käytetty korkean tason poliittisina lyömäaseina ennen kulttuurivallankumousta, sen aikana ja sen jälkeen.

2.2.4 Lu Xun -suomennokset

Huolimatta siitä, että jokainen tapaamani Kiinan uudempaa kirjallisuutta käsittelevä lähde teos muistaa mainita Lu Xunin ja nostaa hänet merkittäväksi kirjailijaksi, hänen teoksiaan ei ole juurikaan suomennettu. Ainoat tapaamani suomennokset löytyvät teoksista *Nykyaikaisia kiinalaisia kertojia* vuodelta 1929, jonka alkuteksti on tietysti kiinalainen, mutta jonka on ranskankielisestä käännöksestä suomentanut Ida Bastman (Riikonen 2007, 268); sekä Elvi Sinervon *Uudenvuodenuhri ja muita kertomuksia* (1960), joka on käännetty samana vuonna julkaistujen ”englanninkielisten Valittujen teosten ensimmäisestä osasta” (Riikonen 2007, 269). Elvi Sinervon englannin kautta tehty suomennos Ah Q:n tarinasta löytyy myös Pertti Niemisen vuonna 1958 toimittamasta teoksesta *Kiinalaisia kertojia*. Yhtäkään suoraan alkutekstin pohjalta laadittua käännöstä en onnistunut löytämään.

3 MANDARIINIKIINA SUOMALAISEN KÄÄNTÄJÄN KANNALTA

Kääntämäni novellit on kirjoitettu mandariinikiinaan pohjautuvalla kirjakiinalla, joka on niin rakenteensa kuin kirjoitusjärjestelmänsäkin puolesta hyvin erilainen kieli kuin suomi. Käännöstyön pohjaksi onkin syytä selvittää, mitä on mandariinikiina ja mitkä ovat sen merkitsevimmät erot suomeen. Kunkin eron ja kielenpiirteen esittelyn jälkeen on aiheellista pohtia myös, miten näihin eroihin olisi kääntäjänä parasta suhtautua. Näiden suhtautumistapojen paikkansapitävyyttä taas on arvioitava niin kääntämisen aikana kuin sen jälkeenkin.

3.1 Kiinan kielet ja mandariinikiina

Kiinan kielistä on syytä puhua monikossa. Mongoli-, uiguuri- ja muut vähemmistökielet pois lukien Kiinassa on nimittäin noin kahdeksan suurempaa alueellista kiinankieltä tai ”topolektia”⁶. Näiden topolektien puhujat eivät pääsääntöisesti ymmärrä toisiaan, sillä niiden erot ovat karkeasti ottaen enimmillään samaa luokkaa kuin esimerkiksi romaanisten kielten keskinäiset erot (DeFrancis 1984, 39). Ne voidaankin luokitella omaksi kieli-perheekseen samaan tapaan kuin romaaniset tai germaaniset kielet (CHOCL 2001, 26; Huotari & Seppälä 1999, 273). Laajemmassa katsannossa kiinalaiset kielet voidaan varauksin luokitella osaksi tiibetiläis-burmalaista kieliryhmää (CHOCL 2001, 26; DeFrancis 1984, 65; Huotari & Seppälä 1999, 273; Norman 1988, 13).

Mandariinikiina perustuu Pohjois-Kiinan murteisiin ja on laajimmin käytetty kiinalaisista kielistä. Sen esimuotoa käytettiin pääkaupungissa eri puolilta maata tulevien virkamiesten yhteisenä puhekielenä jo ennen vuoden 1911 vallankumousta, mutta vasta vallankumouksen jälkeen se määrättiin opetettavaksi kouluissa ympäri maata maan yleiskielenä (DeFrancis 1984, 224). Erilaisten mandariinimurteiden syntyperäisiä puhujia lienee noin kaksi kolmasosaa Kiinan väkimäärästä (CHOCL 2001, 24-25). Tämänkään vuoksi ei liene ihme, että kun yleensä puhutaan kiinasta kielenä, tarkoitetaan juuri mandariinikiinaa.

6 DeFrancis käyttää termiä "regionalect", ilmeisesti mukaillen Kiinassa virallisesti käytettyä 方言 (fāngyán, sananmukaisesti "alueen puhe") -sanaa (DeFrancis 1984, 56-57). Victor H. Mairin vastaava käsite taas on "topolect", joka hänen mukaansa on vakiintumassa yleiseenkin käyttöön esim. sanakirjoissa (CHOCL 2001, 23). Käytän siis sitä tässä. Kielien alueista ja puhujamäärästä kts. Huotari & Seppälä 1999, 280-281.

3.2 Rakenne ja kielioppi

3.2.1 Analytytisyys vs. synteettisyys

Mandariinikiina on tyyppiesimerkki isoivasta eli analyttisestä kielestä, toisin sanoen kielestä, jossa sanojen kieliopilliset suhteet ilmaistaan lähinnä sanajärjestyksellä tai erilisillä partikkeleilla (Norman 1988, 10). Suomea tiukemman sanajärjestyksen lisäksi tämä tarkoittaa sanojen lähes täydellistä taipumattomuutta: mandariinikiinassa eivät taivu edes verbit, vaan aikamuodot (tai oikeammin aspektit, katso alla) ilmaistaan partikkeleilla, prepositioilla ja ajanmääreillä. Vastineeksi suomi taas on tunnetusti hyvin synteettinen kieli, jossa sanojen taivutus ja liitteet ovat yleisiä.

Analytytisyys ei sinänsä ole mikään mystinen ja täysin tuntematon kielenpiirre, sillä esimerkiksi niinkin tuttu kieli kuin ruotsi on suomeen verrattuna hyvin analyttinen (Ingo 1990, 221). Epäilemättä mandariinikiinasta suomeen kääntäessä on tehtävä jatkuvasti synteettistä uudelleenjärjestelyä eli useamman lähtökielen sanan yhdistämistä yhdeksi kohdekielen sanaksi (Ingo 1990, 220). Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että merkitykset ja tyyli olisi käänöksessä vaikea välittää.

3.2.2 Aspektit vs. aikamuodot

Taipumattomuuden lisäksi suomen puhujalle outoa on, että mandariinikiinan verbien ajanilmaisu keskittyy aspektin välittämiseen aikamuotojen sijaan. Olennaista on siis, onko verbin ilmoittama tekeminen tai tapahtuminen jo tapahtunut vaiko vielä tapahtumassa, sekä tämän tapahtumisen aiheuttama muutos vallitsevaan tilanteeseen (DeFrancis 1984, 48; Norman 1988, 163-164). Suomen verbien aikamuotoja mandariinikiinasta ei siis suoraan löydy, ei edes partikkeleilla toteutettuina.

Tämänkään kielenpiirteen ei kuitenkaan tarvitse olla kääntäjälle ongelma. Ajanmääreet ovat ja asiayhteys eivät yleensä jätä tekemisen ja tapahtumisen aikaulottuvuuksia epäselviksi, ja suomestakin löytyy melko lyhyitä tapoja aspektien ilmaisemiseen (vertaa esimerkiksi ”Luin kirjan” ja ”Luin kirjaa”). Myöskään tämän tutkielman käänöksissä aspektit eivät ole haasteista suurimpia.

3.2.3 Morfeemien yksitavuisuus ja muut ilmaisua lyhentävät tekijät

Kun mandariinikiinan yhteydessä puhutaan yksitavuisuudesta, käsitettä ei pidä käsittää väärin. Morfeemit ovat kyllä lähes järjestään yksitavuisia (Norman 1988, 8), vaikka sanat nykypuhekiinoissa ovatkin usein kaksi- tai kolmitavuisia (Norman 1988, 8) ja nyky-mandariinissa keskimäärin lähes täsmälleen kaksitavuisia (CHOCL 2001, 38). Merkit taas kuvaavat lähes aina yhtä morfeemia (Norman 1988, 58), joten kirjoitetussa kielessä sanat kirjoitetaan hyvin usein kahdella merkillä. Klassisen kirjakiinan suhteen asia on osaksi toisin, mistä jäljempänä.

Kääntämiseen tällä piirteellä voisi ajatella olevan vaikutusta sikäli, että suomessa on paljon tavua pidempiä morfeemeja, ja seurauksena voi jo tämän vuoksi olla tavumääriltään alkutekstiä pidempiä käännöksiä. Olla-verbi jätetään mandariinikiinassa usein myös kirjoittamatta näkyviin (Norman 1988, 167), mikä edelleen lyhentää ilmaisua. Kertovassa tekstissä rytmi, tauot ja tekstin musikaalisuus eivät ole niin olennaisessa osassa kuin vaikkapa lyriikassa, mutta siinäkin saattaa silti tulla vastaan lyyrisempiä kohtia, joissa ilmaisun pituuteen olisi syytä kiinnittää huomiota.

3.2.4 Sävelkorot

Suomesta olennaisesti poikkeava piirre puhutussa mandariinikiinassa on tonaalisuus. Tällä tarkoitetaan ääntämyksen sävelkorkojärjestelmää, jossa avulla muuten samoin lausuttaville tavuille ja sanoille saadaan eri merkityksiä muuntelemalla vokaalien tai diftongien sävelkorkeutta niiden lausumisen aikana (Huotari & Seppälä 1999, 274; Norman 1988, 8-11). Jokaiselle tavulle on tällä tavoin mahdollista saada neljä tai viisi eri lausuntatapaa, vaikka tavu muissa suhteissa samana pysyisikin. Tämä selittänee osaltaan edellä mainittua yksitavuisuutta: lausumisasuun ei tarvitse lisätä vokaaleja tai konsonantteja, jotta sen saisi yksilöidyksi muista samankaltaisista sanoista.

Kielen fonetiikassa sävelkorot ovat siis tekijä siinä missä vokaalit ja konsonantitkin. Aivan välttämättömiä ne eivät ole, sillä mandariinikiinaa on mahdollista ymmärrettävästi puhua – ja foneettisesti kirjoittaaakin – ottamatta huomioon sävelkorvoja. Näin on tehtykin, 1930-luvulla, jolloin kommunistien johtoväki ajoi yleiseen käyttöön latalalaisiin aakkosiin perustuvaa Sin wenz (新文字, xīnwénzì)-kirjoitusjärjestelmää (DeFrancis 1984, 246-248; Norman 1988, 261). Kuten edellä on kerrottu, järjestelmän vakaisiin kannattajiin kuului myös esimerkiksi Lu Xun (DeFrancis 1984, 246-248).

Kääntämisen kannalta olennaista on päättää, suhtautuuko lauseissa mahdollisesti esiintyviin erikoisiin sävelkorkoyhdistelmiin samoin kuin vastaaviin konsonantti- ja vokaalikuvioidiin. Tarkoitetaan siis vaikkapa tekstinkohtia, joissa on peräkkäin huomiota herättävän monta samaa sävelkorkoa edustavaa tavua – tulisiko tällaisiin kohtiin suhtautua samoin kuin vokaalien ja konsonanttien toistumiseen? Klassisessa runoudessa sävelkorot ovat poljennon kannalta olennaisia (katso esimerkiksi Shen & Wong 1999, 79-80), ja vaikka uudempaan proosaan liittyvää tutkimusta sävelkorkojen muodostamista kuvioista en ole löytänyt, niitä kannattanee pitää silmällä. Tämä huolimatta siitä yleisestä käsityksestä, että kertovassa tekstissä rytmi ja poljento eivät olekaan niin olennaisessa osassa kuin lyriikassa.

3.3 Kirjoitusjärjestelmä ja merkit

Kuten edellä todettiin, nykymandariinin sanat ovat keskimäärin kahden morfeemin, kirjoitettuina siis kahden merkin pituisia. Sanat ovat kuitenkin yhdistelmiä osittain samoista morfeemeista, joten nykyproosan sujuvaan lukutaitoon vaadittaneen ”vain” noin 3000-4000 merkin hallinta (CHOCL 2001, 38; Norman 1988, 73). Tämä tietysti sillä oletuksella, että itse kieli on hallinnassa. Lisäksi lukemisen haastetta lisää tapa kirjoittaa merkit yhteen pötköön ilman sanavälejä. Erisnimiä ei myöskään eroteta millään typografisella keinolla, mutta välimerkkejä sentään käytetään.

Suurin osa merkeistä koostuu useammasta osamerkistä eli radikaalista, joista jotkin viittaavat sanan yleiseen merkitykseen, jotkin taas lausumiseen. 80-90 prosenttia nykykielen merkeistä on tällaisia, eli ne sisältävät sekä semanttisen että foneettisen radikaalin sekä mahdollisesti vielä muita radikaaleja – ja radikaalit, jotka toisissa merkeissä ovat semanttisia vihjeitä, voivat toisissa merkeissä vihjata lausumiseen. (CHOCL 2001, 41-43; Huotari & Seppälä 1999, 279-280.)

”Vihjata” on tässä todellakin oikea sana, sillä sekä semanttiset että foneettiset radikaalit ovat usein hyvin epämääräisiä. Äärimmäiseksi esimerkiksi voidaan ottaa vaikkapa merkki 每 (měi, ”jokainen”), jonka radikaali 母 tarkoittaa yksinään ”naista” tai ”äitiä” ja lausutaan mandariinikiinaksi ”mü”. Oletettavasti semanttiseksi radikaaliksi tarkoitettu osa taas on radikaalilyhenne merkistä 屮 (chè, ”versova kasvi”. Selkeämpi esimerkki voisi olla vaikkapa 裸 (luō, yleismerkitys ”paljas” tai ”alaston”, esiintyy harvemmin yksinään), jonka vasemmanpuoleinen radikaali yksinään viittaa vaatteisiin ja oikeanpuoleinen taas taas lausuttaisiin yksinään ”guō” (”hedelmä”).

Loput 10-20 prosenttia merkeistä eivät sitten sisällä nykylukijalle edes etäisesti selkeitä vihjeitä lausumisesta, vaikka niissä voikin mielikuvitusta käyttämällä nähdä vihjeitä merkityksestä. (CHOCL 2001, 43; Huotari & Seppälä 1999, 279-280.) Esimerkkeiksi käyvät vaikkapa □ (kou, suu) ja 田 (tián, pelto). Se 80-90 prosenttia, joka lausumisvihjeitä sisältää, on kuitenkin paljon ja tarkoittaa, että merkkipohjaisessa kirjoitusjärjestelmässä on epämääräisyydestä huolimatta ilmeistä foneettista pohjaa. Jäljempänä kuitenkin tarkoitan foneettisilla kirjoitusjärjestelmillä järjestelmiä, joiden päätarkoitus on vain ja ainoastaan puhutun kielen äänteiden kirjaaminen.

Merkkipohjaisella kirjoitusjärjestelmällä on eräs ilmeinen seuraus, nimittäin mahdottomuus suoraan ilmaista foneettista muuntelua samaan tapaan kuin esimerkiksi suomessa. Tästä voidaan päätellä, että murteellisuuden ja puhekielisyyden täytyy näkyä lähinnä sana- ja rakennetasolla, esimerkiksi norminmukaisesta kielestä poikkeavina morfeemiyhdistelminä ja sanajärjestyksinä. Väitän, että tällainen tapa ilmaista murteita on ainakin selkeimpiin suomalaisiin esimerkkeihin (vaikkapa Väinö Linna) verrattuna melko huomaamaton: jokaista murteen muuntamaa yleiskielen sanaa kohden ei vain ole mahdollista luoda käyttöön uutta merkkiä, johon liittyy poikkeava lausunta. Kääntäjä saakin olla tarkkana päätellessään murteellisuutta esiin alkuteksteistä. Pientenkin vihjeiden perusteella voi olla perusteltua tuoda se julki paljon vahvemmin kuin se alkuteksteissä oikeastaan näkyy.

Toinen seuraus liittyy foneettiseen toistoon ja muihin foneettisiin kuvioihin. Väitän, että ei-foneettisen kirjoitusjärjestelmän takia niitä on vaikeampi huomata kiinankielisestä kuin suomenkielisestä tekstistä. Suomenkielisessä tekstissä lähes täydellisen säännönmukainen grafeemi-äänne-vastaavuus mahdollistaa kuvioden näkemisen graafisesti tekstistä, ja suomalaisen lukijan ja kääntäjän voi väittää tottuneen tähän ja odottavan tätä. Kirjoitusmerkein kirjoitettu teksti ei samanlaista mahdollisuutta tarjoa, joten kiinalaisia alkutekstejä lukiessaan saakin olla tarkkana foneettisten tyylitekijöiden kanssa.

Kääntämisen kannalta ratkaistava kysymys on myös, pitäisikö merkkien sisältämät semanttiset radikaalit ottaa huomioon. Vastausta voi lähestyä lisäkysymyksellä: vaikuttavatko ne olennaisesti morfeemien merkitysten tulkintaan? Kun kieltä puhutaan tai käytetään sisäisen monologin välineenä, ne eivät tietenkään pääse vaikuttamaan, eikä mandariinikiina tässä suhteessa eroa mistä tahansa muusta kielestä.

Nyt on kuitenkin kyse nimenomaan kirjoitetusta kielestä, jonka lukijat oletettavasti ovat perillä semanttisten radikaalien sovitusta merkityksistä. Voisi ehdottaa, että merkkejä luettaessa semanttiset radikaalit korostaisivat tiettyä merkitysvivahdetta toisten kustannuksella – tai kannustaisivat lukijaa lisäämään morfeemin merkitykseen osia semanttisen radikaalin merkityskentästä. Tällaisissa ehdotuksissa on kuitenkin lukuisia ongelmia.

Ensinnäkään korostus tai lisäys ei välttämättä ole kovin merkittävä. Esimerkiksi sellaisissa sanoissa kuin 喝 (”juoda”) ja 吃(”syödä”) kirjoitettujen muotojen semanttinen radikaali tarkoittaa suuta, joka liittyyne luontevasti monen suomalaisenkin juomisen ja syömisen käsitteisiin. Tällaisten merkkien kanssa tuskin tarvitsee miettiä, onko lähtökieleen kirjoitetulla morfeemilla kirjoitettuna erityistä poikkeavaa merkitysvivahdetta, joka kulttuurieron selventämiseksi pitäisi ilmaista käänöksessä.

Toiseksi semanttiset radikaalit todella ovat usein epämääräisiä. Osa niistä ei ilmeisesti ole edes tarkoitettu kuvaamaan morfeemin merkitystä, vaan ne vain erottavat merkin muista saman foneettisen radikaalin sisältävistä merkeistä (DeFrancis 1984, 122). Esimerkiksi merkeissä 哩, 理 ja 俚 on sama foneettinen radikaali, mutta kolmannen merkin semanttinen radikaali tarkoittaa ihmistä. Kovin selkeästä vihjeestä ei myöskään voi puhua esimerkiksi sanassa 俚语, joka tarkoittaa slangia. 理-merkin jadea tarkoittavaa radikaalia taas saa tutkia pitkään, ennen kuin pelkästään sen avulla päättelee morfeemin eräksi merkityksiksi ”järki, logiikka, tiede, periaate” (esimerkiksi sanassa 心理学, ”sydän” + ”periaate” + ”oppi” = psykologia). Jos radikaali ei mitenkään liity käsitteeseen, se kenties jätetään lukiessa kokonaan huomiotta.

Vastaväitteenä voisi ajatella, että jos yhteyttä ei ole, se luodaan. Ehkä 理-merkki siis liittääkin jadekiven totuuteen ja järkeen, lisää niiden konnotaatioiksi jaden ja päinvastoin? Vaikka jokaisen lukutapahtuman yhteydessä tähän yhteyteen ei erikseen kiinnittäisikään huomiota, aikaa myöten se voisi vaikuttaa kulttuuriin yleisesti – jollei koko radikaalivalinta jo alun alkaenkin ole seurausta tällaisesta yhteydestä. Joka tapauksessa yhteyttä ja sen vahvuutta tuskin voi päätellä yhdestä tai useammastakaan merkistä, vaan se on voitava varmistaa muista lähteistä. Koko kulttuuri ja sen historia ovat kuitenkin paljon suurempi merkityksenluoja kuin kielen kirjoitusjärjestelmä, joka on merkkien osalta pysynyt vuosituhansia tai -satoja hyvin muuttumattomana.

Ongelmat eivät lopu tähän. Ilmeisen foneettisiksi tarkoitettut radikaalitkaan eivät nimittäin ole useinkaan vailla merkitystä, joten periaatteessa yhtä lailla nekin ehdottavat merkityksiä morfeemille. Ja mitä tehdään niissä – hyvin yleisissä – tilanteissa, joissa kirjoitettu sana koostuu useammasta merkistä, jolla on kullakin omat radikaalinsa? Entä silloin, kun nämä useiden merkkien radikaalit ovat täysin ristiriitaisia keskenään?

Näistä syistä ja ratkaisemattomista kysymyksistä johtuen semanttiset radikaalit on mielestäni syytä jättää kääntäessä täysin huomiotta. Vapaissa ja luovissa (klassisen) runouden käänöksissä voisi joskus olla perusteita tehdä toisin, rakentaa tekstin merkitysverkko kaikista käytettävissä olevista aineksista. Näin ainakin, jos alkuteksti aivan ilmeisesti hyödyntää kirjoitetun kielen tätä piirrettä ja leikkii sillä. Tämän tutkielman käsittelemässä proosateksteissä tällaisia kokeiluja ei mielestäni juuri ole, joten keskitän huomioni etupäässä muihin tekijöihin.

3.4 Klassinen kirjakieli ja baihua-kirjakieli

Tutkimani novellit on kirjoitettu suurimmaksi osaksi baihua-kirjakiellellä, muutamien poikkeuksin: ”Päiväkirjan” esittelykappale edustaa klassista kirjakieltä, ja molemmissa novelleissa on lainauksia klassisista teoksista. Kaksi kirjakieltä eroavat toisistaan melkoisesti sekä tulkinnan että kääntämisen kannalta, joten taustapohdinta on paikallaan.

Kiinan klassisella kirjakiellellä (文言, wényán) tarkoitetaan kirjoitetun kiinan muotoa, jonka esikuvina pidetyt tekstit kirjoitettiin välillä 400 eKr. - 200 jKr.. Näitä esikuvia ovat muun muassa 论语 (*Lúnyǔ*, Kungfutsen *Keskustelut*), 孟子 (*Mèngzǐ*, samannimisen filosofin mukaan, n. 300-200-luvuilta eKr.) ja 史记 (*Shǐjì*, sananmukaisesti ”muistiinmerkintöjä historiasta”, Kiinan ensimmäinen merkittävä historiateos, peräisin noin vuodelta 85 eKr.). Se toimi pääasiallisena kirjallisuuden kielenä lähtien vakiintumisestaan aina 1900-luvun alkupuolelle asti, joskin ottaen aina vaikutteita kunkin ajan ja paikan puhekielestä. 1900-luvun alussa se alkoi korvautua Pekingin alueen puhekieleen pohjautuvalla kirjakiellellä, jota kutsutaan nykyään nimellä baihua (白话, ”puhdas/yksinkertainen puhe/kieli”). (Huotari & Seppälä 1999, 276; Norman 1988, 108-109.)

Klassisen kirjakiinan erot baihua-kirjakiinaan ovat moninaiset. Ilmeisin ero on, että klassisessa kirjakielleessä sanat ovat säännönmukaisesti yksitavuisia (Huotari & Seppälä 1999, 277; Norman 1988, 84,112), joskin vastineeksi on olemassa nykynäkökulmasta outoja yhdistelmäsanoina⁷ (Norman 1988, 85). Persoonapronominien sekä kielto sanojen

7 Esimerkiksi: kielto sana + ”hän/se”-persoonapronomini”.

muotoja yleensäkin on paljon enemmän (ja ne ovat erilaisia) kuin baihuassa (Norman 1988, 89-90, 117-119, 126), siinä missä prepositioita taas käytetään paljon vähemmän (Norman 1988, 128). Adverbien (esimerkiksi ”kaikki”, ”vain”, komparatiivi ja superlatiivi) käyttö on myös hyvin erilaista klassisessa kirjakiinassa nykykirjakiinaan verrattuna (Norman 1988, 127-128). Sanajärjestyksellä on vielä nykykiinaakin tärkeämpi rooli merkityksien määrittelyssä (Huotari & Seppälä 1999, 277; Norman 1988, 84), sillä sanaluokkarajat ovat klassisessa kielessä usein hämääviä. Aivan sama sana voi usein edustaa useampaa sanaluokkaa riippuen sijainnistaan lauseesta. (Huotari & Seppälä 1999, 277; Norman 1988, 87-88.) Tyylitasolla taas haastetta lisää usein esiintyvä taipumus viitata aikaisempiin kirjoituksiin, jotka lukijan oletetaan tuntevan (CHOCL 2001, 28).

Seuraus kaikesta edellä mainitusta on, että klassinen kieli vaatii opettelua äidinkieltäkin lukijalta. Sillä kirjoitetut tekstit eivät siis välttämättä ole ymmärrettäviä edes nykyajan baihua-lukutaitoisille kiinalaisille itselleen (DeFrancis 1984, 154; Nieminen 1989; Norman 1988, 245; Shen & Wong 1999, 95). Kääntäjän ei siis tarvitse tuntea itseään epäpäteväksi, vaikka ei sujuvasti klassista kiinaa hallitsisikaan.

Yleisemmällä tasolla Victor H. Mair vertaa klassisen kirjakielen ja baihua-kirjakielen eroa klassisen latinan ja modernin italian väliseen eroon (CHOCL 2001, 20). Sitä vastoin analogiaa ei suoraan kannata yleistää klassisen kiinan ja klassisen latinan väliseen suhteeseen: klassista kiinaa ei esimerkiksi ole juuri koskaan käytetty puhutun viestinnän välineenä, toisin kuin klassista latinaa (CHOCL 2001, 20, 25; Huotari & Seppälä 1999, 277). Toisaalta molempien kielten asema sivistyksen kielenä oli kiistaton, ja kiinan osalta klassisen kielen osaaminen oli suurin ja 1400-luvulta lähtien lähes ainoa tie yhteiskunnalliseen valtaan. Kielen hallinnalla oli nimittäin olennainen osa perinteisissä virkatutkinnoissa, joiden avulla valittiin suuren paikallisen vallan omaavat virkamiehet. (Huotari & Seppälä 1999, 112-113.) Molemmista on myös peräisin suuri osa tieteellisestä termistöstä vielä nykyäänkin (Norman 1988, 110).

Vaikka klassisen kirjakieli olikin kirjallisuuden valtakieli aina 1900-luvun alkuun asti, sen varjossa oli kuitenkin jo – tulkinnasta riippuen – Han-dynastian ajoista alkaen elänyt myös puhekieleen perustuva kirjakieli. Tang-dynastiaa (618-907 jKr.) edeltävissä teksteissä tuo kieli tosin näyttäytyy lähinnä runsaina puhekielisinä ilmaisuina klassisen tekstin seassa (Huotari & Seppälä 1999, 338, 561; Norman 1988, 111). Varhaisinta selkeästi puhekielistä kirjallisuutta olivat (erityisesti buddhalaiset) uskonnolliset tarinat Tang-dynastian ajoilta, mutta myöhemmin säilöttiin kirjoihin ja kansiin myös maallisempia ja pidempiä taruja. Jälkipolvien mieleen jääneet ainakin *Kolmen kuningaskun-*

nan tarina (三国演义, *Sanguo yanyi*) 1300-luvulta, *Veden rajoilla* (*Shuihu zhuan*) samoilta ajoilta tai aikaisemmilta, *Lännen matka* (*Xiyou xi*) ja *Jingpingmei* 1500-luvulta sekä *Rulin Waishi* ja *Punaisen huoneen uni* (*Honglou meng*) 1700-luvulta. (Huotari & Seppälä 1999, 338-344.)

Olennaista varhaisemmassa puhekielestä versovassa kirjakielessä on, että se tapasi jo Tang-dynastian ajoista lähtien pohjautua keisarikunnan kulloisenkin pääkaupunkiseudun puhekieleen, ja tuo pääkaupunkiseutu sijaitsi yleensä nykyisen pohjoisen Kiinan alueella (Norman 1988, 2, 112). Kun tiedetään, että myös nykyinen yleiskieli sekä baihua pohjautuvat pohjoisen Kiinan murteisiin, voidaan todeta, että baihua oli ainakin varhaisemmissa muodoissaan ollut olemassa jo kauan ennen kuin Lu Xun ja kumppanit sitä 1900-luvun alussa ryhtyivät kirjallisuuden kieleksi ajamaan.

Klassisen kirjakiinan vaikutusta nykykirjakielen ei myöskään sovi vähätellä. Nykybaihuassa on vielä jäljellä lukuisia klassisen kirjakiinan sanoja, sanontoja ja rakenteita, vaikka niiden määrä vähenemään päin onkin (CHOCL 2001, 31; Norman 1988, 109, 136). Klassisen kielen ja pohjoiskiinalaisen puhekielen lisäksi baihuassa on tosin myös sanasto- ja rakennelainoja japanista ja eurooppalaisista kielistä (CHOCL 2001, 1056), joten pelkästään kiinalaiseenkaan perinteeseen tukeutuvasta kielestä ei ole kysymys.

Kääntämisen kannalta klassinen kirjakiina on ilmeinen ongelma silloin, kun kääntäjä ei sitä hallitse. Tällöin ei jää juuri muita vaihtoehtoja kuin yleisen merkityksen kääntäminen välikielen kautta tai muunlainen ongelman kiertäminen. Joka tapauksessa käänöksessä saattaa olla tarvetta ilmaista, että alkuteksti on aivan toisenlaista kuin nykykirjakieli. Valitsemissani novelleissa on klassisella kiinalla kirjoitettuja jaksoja, mutta osaan heikosti klassista kiinaa: jouduin siis kääntämään välikielen ne kautta tai etsin niille suomenkielisen vastineen, joka ei vastaa niitä merkitykseltään, mutta täyttää käänöksissä saman funktion kuin alkutekstissä.

3.5 Foneettiset kirjoitusjärjestelmät ja romanisaatiomenetelmät

Kiinan kieliä näkee yleensä kirjoitettavan kirjoitusmerkein, mutta ne ovat ilmeisen vaikeita opeteltavia. Mikään ei kuitenkaan estä kirjoittamasta kiinoja myös pelkästään lausumisen kirjaamiseen keskittyvillä foneettisilla kirjoitusjärjestelmillä (CHOCL 2001, 34). Tässäkin tutkielmassa käytetty pinyin-järjestelmä on nykyään käytössä Kiinan kansantasavallassa (Huotari & Seppälä 1999, 285-286; Norman 1988, 263) ja on tarkoitettu

mandariinikiinan kirjaamiseen. Se kehitettiin alun perin 1950-luvulla kirjoitusmerkkien opetteluun apuneuvoksi perusopetukseen, ja tässä käytössä se on edelleen – sitä ei siis missään vaiheessa ole tarkoitettu merkkien täydelliseksi korvaavaksi. (Norman 1988, 263.) Hyvin samanlainen historia ja nykypäivä on myös alun perin vuonna 1913 esitellyllä 注音字母 (zhùyīn zìmǔ)-järjestelmällä, jota nykyään käytetään Taiwanissa pinyinin sijaan (DeFrancis 1984, 242-243).

Suomeen kääntämisen kannalta foneettiset kirjoitusjärjestelmät ovat tärkeitä ainakin silloin, kun ne perustuvat latinalaisiin aakkosiin. Tällöin niitä voi kutsua myös romanisaatiomenetelmiksi. Lähinnä niille on käyttösä nimien kääntämisessä, eli kun pitäisi saada alun perin merkeillä kirjoitetuille tavuille edes jotenkin kohdekielellä lausuttava muoto. Alkukieltä vastaavaa ääntämystä on tosin vaikea tavoittaa, jollei lukija tiedä, miten käytetty romanisaatiomenetelmä alkukielen äänteitä kuvaa.

Vanhemmissa suomalaisissa käännöksissä olen nähnyt kiinalaisia nimiä kirjoitettavan omintakeisella romanisaatiolla, joka lähinnä muistuttaa Wade-Giles-menetelmää (katso EB, ”Wade-Giles romanization”). Toivo Koskikallion, Kalle Korhosen ja Pekka Ervastin kiinalaisen filosofian suomennoksissa esiintyvät esimerkiksi sellaiset nimet kuin ”Kungfutse” ja ”Laotse” (lausutaan lähinnä ”Kongfuz” ja ”Laoz”), joissa on se hyvä puoli, että ne eivät sisällä kirjaimia, joiden ääntämys olisi suomalaiselle epäselvää. Norminmukaista Wade-Giles-romanisaatiota taas tapaa ainakin Pertti Niemisen suomennoksissa, ja pinyiniä esimerkiksi Riina Vuokon vuonna 2002 julkaisemassa Gao Xingjian- käännöksessä *Vapaan miehen raamattu*. Yhteistä kaikille suomennoksille on, ettei sävelkorkoja ole merkitty näkyviin.

Koskikallion, Korhosen ja Ervastin tapa olisi suomalaista lukijaa ajatellen hyvä, mutta toisaalta pinyin on nykystandardi kansainvälisissä järjestöissä, esimerkiksi YK:ssa (DeFrancis 1984, 260-261) sekä enenevässä määrin myös lehdistössä ja sinologisissa julkaisuissa (Huotari & Seppälä 1999, 286). Tyydyn siis itsekin siihen, vaikka se onkin suomalaiselle vaikeasti luettavaa z-, zh-, x-, ch- ynnä muine konsonanteineen. Sävelkorkomerkkejä en kuitenkaan merkitse näkyviin, jollei ole tarvetta tehdä eroa kahden muuten samoin lausuttavan nimen välillä – oletan, että ne vain hämäisivät niiden tarkoitusta ymmärtämätöntä kohdelukijaa.

4 KÄÄNNÖKSET

4.1 Aikaisempi käänöstutkimus

Aikaisempi mandariinikiinasta kääntämiseen liittyvä käänöstutkimus näyttää koostuvan lähinnä lyhyistä artikkeleista, jotka tekevät yleisiä huomioita mandariinikiina–englanti-käännösvälin ongelmista. Suurin osa huomioista pätee periaatteessa minkä tahansa kahden kielen välisiin käännösongelmiin, mutta mukaan mahtuu myös kielisidonnaisempia huomioita, jotka mandariinikiinasta suomentajankin on syytä pitää mielessä.

Chao (1969) käsittelee sanasanaisen (katso Ingo 1990, 78) ja funktionaalisen kääntämisen eroja ja antaa esimerkkejä, miten sanasanaisesti luodut käännösvastineet voivat kuulostaa vierailta tai antaa aivan väärän kuvan alkutekstin tyylistä. Hän myös valaisee esimerkein (muun muassa *Liisa Ihmemaassa*) runojen kääntämistä englannista mandariinikiinaan ja osoittaa, millaisia kompromisseja voi joutua rytmin ja merkityksen säilyttämisen välillä tekemään.

Yleiseen läpikäyntiin pyrkivät esimerkiksi Shen & Wong (1999), jotka pohtivat kiinasta kääntämisen ongelmia niin fonologisella, sanasto- kuin lauseopillisellakin tasolla, sekä lisäksi käyvät läpi kulttuurierojen, poliittisen tilanteen sekä kääntäjän oman tyylin vaikutusta kääntämiseen.

Hyvin tarkasti rajattuihin ongelmiin keskittyvät ainakin Schafer (1954), Ling (1989) ja Hunter (1991). Schafer argumentoi esimerkein merkityksen säilyttämisen puolesta erisnimien ja titteleiden kääntämisessä; Ling taas käsittelee kahden esimerkin kautta klassisen runouden kääntämistä; Hunter käsittelee kolmea eri käänöstä lyhyestä, mutta hyvin vaikeasti käännettävästä proosatekstijaksosta (lähteenä Yang Jiangin *Gan xiao liu ji*) ja erittelee, miten kääntäjien eriävät oletukset kohdelukijasta vaikuttavat käänöksiin.

Suomalaisista lähteistä tunnetuin lienee Pertti Niemisen *Mandariini kainalossa* (1959), joka keskittyy kulttuurisen kääntämisen sekä klassisen runouden kääntämisen ongelmiin.

4.2 Käännösten laatimisessa sovelletut periaatteet

4.2.1 Tavoiteltu käännöstyyppi

Tämän tutkielman käännösten tavoitteena on olla kaunokirjallisia käännöksiä, joissa merkityksen lisäksi otetaan huomioon myös alkutekstien tyylitekijät. Merkityksellä on siis etusija, mutta jos sen tarkka kääntäminen johtaa aivan liian kömpelöihin ja epäesteettisiin käännöksiin, siitä tinkiminen on sallittua. Ingon esittelemässä Casagranden käännösluokituksessa (Ingo 1990, 65) käännökseni edustavatkin ennen kaikkea esteettis-poeettisia käännöksiä, mutta toisaalta ne ovat myös joustokäännöksiä (katso Ingo 1990, 79). Ne siis tarvittaessa ja vain tarvittaessa siirtyvät pois morfeemi- ja sanatasolta lause- tai tekstitasolle. Tämä tarkoittaa myös, että jos en pysty tuomaan jossakin tietyssä lauseessa ilmi tekstissä yleisemminkin esiintyvää piirrettä, pyrin tuomaan sitä riittävästi esiin toisaalla – ja säilyttämään siten tekstin yleisen tyylin, vaikka yksittäisten sanojen tai lauseiden tyyli ei säilyisikään.

4.2.2 Alkutekstien ja käännösten kohdelukijat

Alkutekstien kiinalaisen kohdelukijan valinta on tässä tapauksessa olennaista siksi, että tuon valinnan perusteella päätetään, mikä teksteissä on vanhahtavaa ja murteellista. Koska on hyvin vaikea tietää, mikä olisi ollut vanhahtavaa ja murteellista tekstien kirjoitusajassa- ja paikassa, olen tyytynyt nykynäkökulmaan. Olen siis lukenut alkutekstejä kuin niitä lukisi nykyajan norminmukaiseen kirjakieleen tottunut kiinalainen lukija.

Vastaavasti käännösten suomalainen kohdelukija on normaalilukutaitoinen aikuinen, jolla ei ole minkäänlaisia mandariinikiinan taitoja ja joka ei tiedä mitään Kiinan historiasta tai vanhoista kiinalaisista tarinoista.

Erillinen kysymys on, pitäisikö alkutekstien kohdelukijan havainnot vanhahtavuudesta ja murteellisuudesta poikkeuksetta välittää myös käännösten kohdelukijalle. Toisaalta se antaisi nykynäkökulmasta totuudenmukaisen kuvan alkutekstistä; toisaalta kaunokirjallisessa käännöksessä esteettinen funktio on päätavoite, ja selittämättömät silmiinpistävät ratkaisut eivät sitä palvele. Valitsen siis keskitien: pyrin kyllä kääntämään vanhahtavat ja murteelliset ilmaukset ja rakenteet niin, että niiden vanhahtavuus ja murteellisuus näkyy, mutta päätän tapauskohtaisesti, onko se esteettisesti järkevää. Suomalainen kohdelukija kuitenkin olettaa, että tekstin taustasta poikkeavilla ilmauksilla on jokin tekstinsisäinen tarkoitus ja hämmentyy, jos sellaista ei löydy.

4.2.3 Aikaisempien käännösten merkitys

Molemmista teksteistä on käytettävissä elektroninen versio (mikä mahdollistaa elektronisten sanakirjojen käytön) sekä englannin- ja ranskankieliset käännökset. Viitataan näihin käännöksiin lähinnä silloin, kun haluan verrata omia ratkaisujani niihin, kun niissä on tehty jokin poikkeuksellisen osuva ratkaisu. Etsin niistä myös vihjeitä kääntämiseen, jos vastaan tulee erityisen hankalia kohtia: tällainen kohta on muun muassa ”Päiväkirjan” alun klassisella kiinalla kirjoitettu jakso, jonka suhteen nojaudun vahvasti käännöksiin.

4.3 “狂人日记” (“Kuánggrén rìjì”, ”Mielipuolen päiväkirja”)

4.3.1 Esittely

”Mielipuolen päiväkirja” (”狂人日记”, ”Kuánggrén rìjì”) on novelli, joka on peräisin Lu Xunin ensimmäisestä, vuonna 1923 julkaistusta novellikokoelmasta ”呐喊” (*Nà hǎn*) (Denton, Kowallis, Huotari & Seppälä 1999, 347). alun perin se tosin julkaistiin jo vuonna 1918 *Uusi nuoruus* (*Xīn qīngnián*, 新青年)-lehdessä ensimmäisenä tarinana pitkän kirjoitustauon jälkeen (Chisolm 1967, 233; Denton). Sittemmin tarina on saanut kuuluisuutta osakseen ja on myös löytämieni lähteiden selkeästi useimmin mainitsema ja käsittelemä kirjoitus (”A Q:n tositarinan” ohella). Edellä mainitut lähteet tosin kuvailevat ”Päiväkirjaa” ja sen merkitystä kirjailijan tuotannossa jotensakin samoin: ensimmäinen teos kuvia kumartelemattomasta ja kiinan perinteisen kulttuurin jälkeenyäneeisyyden paljastavasta tuotannosta, ensimmäinen laajan yleisön saavuttanut uusi puhekielinen novelli, kuvaus yksilön kapinasta kaiken uuden ja yksilöllisen tukahduttavaa yhteiskuntaa vastaan.

Novellilla on ilmeisiä yhteyksiä Gogolin venäjänkieliseen, mutta muuten samoin nimettyyn teokseen. Molemmathan ovat minä- ja päiväkirjamuotoisia ja molempien kertoja on hulluuteen ajautuva ihminen, jolla on synkkä ja osin vainoharhainen näkemys ympäröivistä ihmisistä; molemmat kertojat ovat ylpeitä itsestään ja katsovat olevansa muiden ihmisten yläpuolella. Metatasolla lisäksi tiedetään, että Lu Xun itse käänsi Gogolin teoksia ja myöhemmin myös suoraan myönsi lainanneensa tarinansa nimen Gogolilta (Chinnery 1960, 310).

Kerrontatyyteiltään novellit kylläkin eroavat toisistaan suuresti: siinä missä Gogolin kertoja kuvailee vuolaasti ja intomielisesti reagoiden ympäröivää maailmaa, ”Päiväkirjan” kertoja on hyvin lyhytsanainen havainnoissaan; ja siinä missä Gogolin novellissa on moniakin koomisina pidettäviä jaksoja, ”Päiväkirjasta” niitä ei löydy. Suorasta passitista ei siis ole kysymys, ja tyylin puolesta ”Päiväkirjaa” onkin verrattu enemmän Leonid Andreevin ”Punainen nauru”-novelliin kuin Gogolin teokseen (Hanan 1974, 66-68).

4.3.2 Varsinainen käännös

Mielipuolen⁸ päiväkirja

Eräät veljekset, joiden nimet peittykööt tässä salaisuuden verhoon, olivat oppiaikaan⁹ molemmat hyviä kuomiani; sitten tiemme erosivat, ja vuosien vierieissä kuulin heistä aina vain vähemmän ja vähemmän. Jokin aika sitten minut kuitenkin saavutti tieto, että toinen heistä virui ankaran taudin kourissa, ja koska olin vierailmassa kotitanhuvillani, päätin yksin tein käydä heitä tervehtämässä. Tapasin kuitenkin vain toisen kelpo veljeksistä ja kuulin, että taudin runtelema oli hänen nuorempi veljensä. Oli totisesti hyvä – niin sain kuulla – että viitsin näin kauas tulla häntä katsomaan, mutta hän oli kylläkin jo parantunut ja lähtenyt muualle tointaan hoitamaan. Vanhempi veljes hymyili ja otti esiin kahdesta vihkosta koostuvan päiväkirjan, josta taudin oireet kuulemma kirkastuisivat – ja eihän vihkojen näyttämisestä vanhalle kuomalle toki olisi mitään haittaa. Otin kirjaset vastaan ja niitä tarkattuani ymmärsin, että sairas oli kärsinyt eräänlaisesta vainoharhaisuudesta: teksti oli sekavaa ja järjetöntä ja sisälsi paljon mielettömiä väitteitä. Lisäksi päivämäärät uupuivat, joten vain musteen väristä ja käsialan vaihtelusta saattoi päätellä, ettei sitä oltu kirjoitettu yhdeltä istumalta. Ajoittain siitä kuitenkin huokui jonkinlainen mielen selkeys, joten olenkin tehnyt siitä tähän koosteen, jotta lääketieteellinen tutkimus siitä hyötyisi. En ole korjannut virheitä enkä muuttanut sanaakaan tekstistä lukuun ottamatta ihmisten nimiä, vaikka ne kuuluvatkin vain tavallisille kyläläisille, joita ei kukaan tunne ja joilla ei ole yleisempää merkitystä. Mitä kirjan nimeen tulee, sen oli tekijä itse paranemisensa jälkeen valinnut, joten siihenkään en ole kajonnut.

Kirjoitettu seitsemännen vuoden neljännen kuukauden toisena päivänä.¹⁰

- 8 狂人 — Tang kertoo, että Lu Xun itse jo vuonna 1907 kirjoittamassaan esseessä ”postulates kuang as a Nietzschean self-affirmation tkhat provides an essential regenerative energy for any thriving civilization”(Tang, 1226). 狂- sanan etymologisesta historiasta Tang löytää myös edistyksen ja kahleista irtautumisen merkityksiä, kun 瘋 sitävastoin olisi uudempaa perua ja käytössä vain puhtaasti negatiivisen hulluuden kuvaajana (Tang, 1226); Chinnery taas on löytänyt 狂人-määreellä kuvattuja hahmoja aina Kungfutsen Keskusteluista alkaen, yleensä omalaatuisina erakkoina (Chinnery 1960, 321). 狂人-sanalle on siis perusteltua etsiä käännös, jossa risteävät negatiivisen hulluuden, omalaatuisuuden ja rajoituksista vapaaksi riistäytymisen merkitykset, mutta jonka pitäisi silti olla nykykäytössä. Suomenkielessä yleensäkin hulluuteen viittaavilla sanoilla on nämä sivumerkitykset, joten ”mielipuoli” saa kelvata siinä missä ”hullu”:kin, vaikka jälkimmäisessä nuo positiiviset sivumerkitykset ovatkin ehkä arkikäytössä vahvempia – harkitsin siis myös otsikkoa ”Hullun miehen päiväkirja”. Suora viittaus Gogolin teokseen ei sinänsä minusta ole mitenkään välttämätön säilytettävä, mutta tällä käänöksellä sekin säilyy.
- 9 中学 — nykyään tarkoittaa koulua, jota käyvät sellaiset, jotka Suomessa olisivat suurinpiirtein yläaste- tai lukioikäisiä, eli kyse on kouluvuosista 7-12. Suomensin vanhahtavasti, katso perustelut alla.
- 10 Koko esittelykappale on kirjoitettu klassiseen tyyliin, mutta tyydyin kääntämään sen sujuvalle nyky-suomelle. En siis edes harkinnut vanhaa kirjasuomea, vaikka muuten olenkin käyttänyt sitä järjestelmällisesti klassisen kiinan vastineena, ja sen saisi tarvittaessa niin vaikealukuiseksi, että myös alkutekstin vaikealukuisuus varmasti tulisi selväksi. Esittelykappale ei kuitenkaan ole lainausta muinai-

1

Tänä iltana kuu on hyvin kirkas¹¹.

En ole nähnyt sitä yli kolmeenkymmeneen vuoteen; tänään näin sen, ja mieleni valpastui suuresti¹². Nyt vasta ymmärrän, kuinka pimeässä olen viimeiset kolme vuosikymmentä elänyt¹³, ja kuinka nyt täytyy olla hyvin varovainen. Vai miksi muuten Zhaon¹⁴ perheen koira olisi katsonut minua niin pitkään¹⁵?

Minulla on syytä pelkoon.

2

sista teksteistä, vaan Lu Xunin omaa kirjoitusta 1900-luvun alusta: tämän vuoksi – ja siksi, että novellin aloittaminen tarpeettoman vaikeasti luettavalla jaksolla ei olisi kovin kilttiä lukijaa kohtaan – pyrin siis kuitenkin vain yleisesti hieman korkeampaan, runollisempaan tai vanhahtavampaan tyyliin. Tulkitsin siis, että esittelykappaleella tarkoitus on luoda selkeä kontrasti päiväkirjan kirjoittajan tyylin kanssa, antaa päiväkirjan kokoajasta kenties sivistyneempi kuva kuin kirjoittajasta. Lisäksi voisi tietysti teorisoida, että novellin aloittaminen klassisella kielellä lisäsi kirjoittajan taiteellista uskottavuutta kirjallisissa piireissä aikana, jolloin puhekielinen kirjoitus ei ollut vielä jokapäiväinen kirjallisuuden kieli.

Täysin omaan käännökseen ja analyysiin olematon klassisen kiinan taitoni ei taivu, joten hyödynsin paljolti Yangien englanninnosta sekä käyttämäni ranskannosta, joiden voi ainakin yleismerkityksiltään väittää olevan oikeaan osuvia tulkintoja alkutekstistä. William Lyellin englanninkielinen käänös, jossa on päädytty myös tyylin puolesta hieman samantapaiseen ratkaisuun, oli myös hyödyllinen (kts. Kowallis 1996, 161-162).

- 11 很好的月光 — kirjaimellisesti ”hyvä kuunvalo”, eli kirkkaudesta sinänsä ei oikeastaan sanota mitään. Suomeksi ei vain ole muutakaan yhtä tavallista tapaa kuvata kuunvaloa, joten tyydyn tähän. Se ei yhtä suoraan välitä sitä tietoa, että kuunvalo on hyvä asia, mutta ainakin vihjaa siihen suuntaan: ”kirkas” sanalla on mielestäni positiivisia konnotaatioita, tai ainakin konnotaatioita, jotka sopivat asiayhteyteen (ymmärrys, totuuden ”kirkastuminen”).
- 12 精神分外爽快 — sekä 精 että 神 ovat (erityisesti taolaisessa) kiinalaisessa filosofiassa melkoisen syvällisiä ja monisyisiä käsitteitä, ja niitä voisi ruotia pitkäänkin (katso Hytönen 2000, 87-91, 109-122). Lähimmät suomenkieliset vastineet eli ”sielu” tai ”henki” tai ”mieli” ovat nekin sangen monimutkaisia käsitteitä länsimaisessa filosofiassa (kts. esim. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* edellä mainituilla hakusanoilla). Yleismerkitys nykykäytössä on onneksi suurinpiirtein sama (jokin, joka selittää ihmisen tietoisuuden ja jossa tunteet ilmenevät), joten olen tyytynyt siihen.
- 13 才知道以前的三十多年 — oikeastaan ”yli 30 vuotta”, mutta ”yli” ei mielestäni tuo merkitykseen paljoakaan olennaista lisää, ja ”kolme vuosikymmentä” kuulostaa pidemmältä ajalta kuin ”30 vuotta”, tai ainakin sopii tyyliltään yhteen sen dramaattisen valaistumisen kanssa, josta päiväkirjamerkinnässä kerrotaan.
- 14 Chinnery viittaa artikkelissaan Lu Xunin veljen Zhoun kirjoitukseen, jossa Zhou kertoo veljensä valinnee nimen Zhao siksi, että se on ensimmäinen nimi 百家姓 (bǎi jiāxìng, lähinnä *Sata sukunimeä*)-teoksessa, jonka nimet olivat Lu Xunin käsityksen mukaan sopivia yläluokkaisten perheiden nimiksi (Chinnery 1960, 313).
- 15 看我两眼呢? — omituinen ilmaus. Ilmeisin käänös olisi ”katsoa kahdella silmällä”, mutta se ei kuulosta järkevältä. Nykykäytössä on kyllä sanonta 看几眼, ”katsoa muutaman/usean kerran”, joka tarkoittaa lähinnä vilkuilua. Englanninnos kuuluu ”Otherwise why should that dog at the Chao house have looked at me twice?”.

Tänään kuunvaloa ei näy lainkaan, eikä se lupaa hyvää¹⁶. Aamulla kävin varovasti ulkona ja huomasin, että vanhaherra¹⁷ Zhaon katseessa oli jotakin outoa: aivan kuin hän olisi pelännyt minua, aivan kuin hän olisi halunnut vahingoittaa minua. Näin myös seitsemän tai kahdeksan ihmistä, jotka kuiskivat keskenään¹⁸ minusta ja nauroivat minulle. Minua kylmäsi päästä varpaisiin¹⁹, sillä tiesin, että kaikki heidän suunnitelmansa olivat jo valmiita.

En kuitenkaan pelännyt, vaan jatkoin matkaani. Edelläni oli joukko lapsia, ja hekin puhuivat minusta; heidän silmissään oli samanlainen katse kuin vanhaherra Zhaolla, ja heidän kasvonsa olivat tuhkanharmaat²⁰. Mietin: mitä riitaa minulla noiden lasten kanssa on, että tällaista siitä seuraa²¹? Enkä voinut olla huutamatta heille: ”Kertokaa minulle!” – mutta he vain juoksivat pois.

Ajattelin: mitä riitaa minulla on vanhaherra Zhaon kanssa, mitä kadun ihmisten? Mieleeni tuli vain, että 20²² vuotta sitten talloin herra Muinaisen vuosikausien tapahtumat sisältäviä vihkoja²³, ja hän oli hyvin vihainen. Vanhaherra Zhao ei kuitenkaan tunne häntä – mutta varmasti pikkulinnut ovat laulaneet hänelle²⁴, ja hän haluaa siis kostaa vääryyden²⁵; hän onkin luvannut kadun ihmisille, että tekee minulle pahaa. Mutta entä lapset? Siihen aikaan he eivät olleet vielä syntyneetkään, joten miksi he katsovat minua

16 今天全没月光, 我知道不妙 — ennemminkin ”minä tiedän, ettei [se] ole hienoa”. Alkuteksti on sen verran lyhyen kirjallista ilmaisuja, että poistin käännöksestä turhan ”minä tiedän”-korostuksen.

17 贵翁 — yleinen sana, jota käytetään vanhasta miehestä. Kirjaimellisesti ”arvokas (tai kunnioitettava) vanha mies”. kts. *Xinhua*-sanakirja, 230, 680.

18 交头接耳的议论我 — sananmukaisemmin lähinnä ”keskustelivat minusta vieden päät korvien lähelle”. 交头接耳 on yleisessä käytössä, kts. *Concise dictionary*, 272.

19 从头直冷到脚根 — oikeastaan ”päästä jalaanjuuriin”. Sanakirjat eivät ole tätä nimenomaista käyttöä kirjanneet, mutta olen kuullut ihmisten ainakin Nanjingin alueella käyttävän tätä. Laskettakoon siis tavalliseksi sanonnaksi ja käännettäköön sellaisena.

20 脸色也铁青 — kirjaimellisesti ”raudanvihreät” tai ”raudanmustat”, voi tarkoittaa myös tuhkan väristä. Joka tapauksessa kuvaa kasvoja, joissa on havaittavissa raivoa. Kts. *Hanying cidian*, 683: ”livid”, ja esimerkkinä ”turn livid with rage”.

21 他也这样 — kirjaimellisesti lähinnä ”että hekin ovat tällaisia”. Suomensin kuitenkin niin, että ”tällaista”-sana tulee lauseessa ensin ja siten korostuu, ja lisäsin kysymysmerkin, jotta kertoja kuulostaisi ihmettelevämmältä.

22 廿 — en ole tavannut arkipäiväisessä käytössä, ja esimerkiksi *Concise dictionary* ei sanaa edes tunnista. Suomessa harvinaisuudeltaan vastaava sana olisi varmaankin ”tiu”, mutta ainoa käyttö, jossa olen sen tavannut, on lauseessa ”hae kaupasta tiu kananmunia”. Sana kuulostaisi tarpeettoman oudolta tässä, joten en käytä sitä.

23 把古久先生的陈年流水簿子(3), 踹了一脚 — 古久先生 tarkoittaa sananmukaisesti ”herra Muinainen Aika”, mutta en kääntänyt sitä siten, koska sen lienee kuitenkin tarkoitus käydä nimestä (ja -nen on sopivasti suomessa yleinen sukunimen loppuosana) – siitäkin huolimatta, että tuollaista nimeä ei tiettävästi käytössä ole (sanakirjat eivät ilmoita sukunimeksi). Alkutekstiä tekisi kuitenkin mieli tulkita siten, että kertoja pilkkaa muinaisia perinnäisarvoja.

24 定也听到风声 — 风声 on yleisessä käytössä ja tarkoittaa uutisia tai huhuja, mutta kirjaimellisesti luettuna sen merkitys on ilmeikkäästi ”tuulen ääni” – siitä suomalainen ilmeikäs vastine.

25 代抱不平 — harvinaisen ytimekäs ilmaus kiinaksi. Suomeksi tuskin voi kääntää tarkemmin kuin ”tehdä tekoja jonkun puolesta (= 代) siksi, että on vihastunut häntä kohtaan osoitetusta epäoikeudenmukaisuudesta”. 代:n tilalla on ainakin nykyään käytössä myös 打 (kts. *Concise dictionary*, kiinaenglanti-puoli, 103). Seuraavan lauseen ”pahaa” sen sijaan on 冤 (oikeastaan ”epäoikeudenmukaisuus” tai ”vääryys”, mutta ”paha” on minusta sujuvampi).

niin oudosti? Aivan kuin he pelkäisivät, aivan kuin he haluaisivat vahingoittaa minua...tämä tosiaan saa minut pelkäämään, tekee minusta hämmentyneen²⁶ ja surullisen.

Nyt minä käsitän: heidän vanhempansa²⁷ ovat opettaneet heitä!

3

En saa nukuttua öisin. Tavallisetkin asiat vaativat tutkimista, jotta ne voi ymmärtää.

Nämä ihmiset²⁸ – joita läänintuomarit²⁹ ovat sitoneet paaluihin, joita ylimykset ovat lyöneet vasten kasvoja, joiden vaimot virastopalvelijat³⁰ ovat vieneet, ja joiden vanhemmat ovat velkojat ajaneet kuolemaan – nämä ihmiset eivät ole koskaan näyttäneet niin pelokkailta ja raivokkailta kuin eilen.

Kaikkein kummallisoin oli eilen kadulla näkemäni nainen, joka löi poikaansa ja sylkäisi tälle suustaan³¹: ”Ryökäle³²! Minun pitäisi purra sinusta paloja, jotta rauhoittuisin”. Koko ajan hän kuitenkin katsoi minua. Minä hätkähdin, sillä en voinut hillitä itseäni. Nuo vihaiset³³, terävähampaiset ihmiset alkoivat nauraa pilkallisesti. Viidenneksi vanhin Chen³⁴ syöksyi takaani ja talutti minut jämäkästi takaisin kotiin.

-
- 26 纳闷 — sanakirjat eivät tunnista, mutta asiayhteydestä päätellen nykysana olisi 纳闷. Periaatteessa tarkka käännös kaipaisi vanhaa suomalaista vastinetta, mutta taaskaan sellaisen käyttäminen ei olisi kaunokirjalliselta kannalta järkevää.
- 27 娘老子 — 老子 on isästä käytettävä, tarvittaessa neutraali, mutta tarvittaessa halventava sana, jota ole kuullut käytettävän myös yleisenä kirosanana (ainakin Shanghain alueella). Kun 娘 kuitenkin on äidistä käytettävä neutraali ilmaus, tydyn kokonaisuutena neutraaliin käännökseen.
- 28 他们 — oikeastaan ”he”, mutta ”nämä ihmiset” on suomeksi mielestäni selkeämpi viittaus aikaisempaan. ”He”- sanasta ei mielestäni ole ainakaan novellin tässä vaiheessa muodostunut yleistä ja selkeää viittausta kaikkiin ihmisiin.
- 29 知县 — kts. *Xinhua*-sanakirja, 841: ”County magistrate in former times”. ”Magistrate” ei suoraan tarkoita tuomaria (kts. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/magistrate>) mutta tässä yhteydessä tuomiovallan käyttö tulee niin selväksi, että käännän silti sujuvuuden vuoksi tuomariksi (myös siksi, että ”lääninvirkamies”-sanaa en muista koskaan suomessa kuulleen).
- 30 衙役 — hallituksen virasto (lyhennetty, oikeastaan olisi 衙门) + (vanha) sana palvelijalle. kts. *Xinhua*-sanakirja, 739, 766-767.
- 31 嘴里说道 — oikeastaan ”sanoi suunsa sisällä tai -ltä”. Ei mitään viittausta sylkämiseen, mutta ”sylkäisi suustaan” kuulostaa minusta paremmalta kuin ”sanoi suustaan”. Suu oli teeman vahvistamisen takia pakko ottaa huomioon käännöksessäkin, koska sen verran paljon syömiseen liittyvää sanastoa novellissa yleisesti ja tässä kohdassa erityisesti on.
- 32 老子呀 — alaviitteen 27 kaksimerkityksinen sana + lopuke, tällä kertaa on kuitenkin käytössä yleisenä kirosanana. Ei siis välttämättä ole haukkumanimi, jota äiti käyttää pojastaan, vaikka niin olen sen kääntänytkin.
- 33 青面 — kirjaimellisesti vihreä/sini/mustakasvoinen. Tarkoittaa hyvin vihaisia kasvoja. Kts. *Hanying cidian*, 552: qingmian liaoya(long-toothed) = terrifying in appearance. Suomeksi ”kasvoiltaan vihaiset” olisi kuitenkin kuulostanut oudolta.
- 34 陈老五 — sananmukaisesti tarkoittaa Chenin perheen viidenneksi vanhinta lasta, mutta sujuvuuden vuoksi lyhensin suomennosta hieman epämääräisemmäksi. Neutraali tapa viitata (ei niin kovin läheisen) perheen lapsen kuitenkin, ja käytössä myös nykykielessä.

Kotona ihmiset teeskentelivät, että olin heille tuntematon, ja heidän kasvonsa olivat aivan samanlaiset kuin muillakin. Kun menin työhuoneeseen, he lukitsivat oven toiselta puolelta kuin olisivat teljenneet koppiin kanan tai ankan. Tämä sai minut entistäkin kiihkeämmin arvailemaan heidän suunnitelmiaan³⁵.

Muutama päivä sitten vuokralaisemme Sudenpennun kylästä kertoi kadosta³⁶ ja sanoi isoveljelleni, että eräs vihattu kyläläinen oli hakattu hengiltä; hakkaamisen jälkeen muutama ihminen kaivoi ulos hänen maksansa ja sydämensä, keitti ne öljyssä ja söi, jotta rohkeutensa vahvistuisi. Keskeytin, ja vuokralainen ja isovelji katsoivat minua pitkään. Vasta tänään minulle valkeni, että heidän katseensa oli aivan samanlainen kuin katujen ihmisillä³⁷.

Kun ajattelen näitä asioita, minua kylmää päästä varpaisiin³⁸.

Jos he voivat syödä ihmisiä, he eivät voi olla syömättä minua³⁹.

Naisen ”minun pitäisi purra sinusta paloja”-puheet, vihaisten ja pitkähampaisten ihmisten nauru ja vuokralaisen puheet – ne ovat ilmiselvästi salaisia merkkejä. Tiedän, että heidän puheensa ovat täynnä myrkkyä, heidän naurunsa täynnä tikareita⁴⁰. Ja heidän hampaansa, niiden valkeat ja terävät rivit, ne ovat ihmissyöjien hampaita⁴¹.

Olen ajatellut: en ole paha ihminen, mutta siitä lähtien kun talloin herra Muinaisen⁴² vihkoja, ei ole voinut koskaan sanoa varmaksi, mitä ihmiset ajattelevat minusta. Aivan kuin heillä olisi aikomuksia, joita en täysin voi arvata, ja vihastuttuaan he julistavat ketnet hyvänsä pahaksi ihmiseksi. Muistan vielä kuinka isoveljeni opetti minua laatimaan

35 这一件事，越教我猜不出底细 — kirjaimellisesti ”Tämä sai minut yhä enemmän olemaan arvaamatta tarkkoja yksityiskohtia”. Oletan nyt, että tässä viitataan aikaisemmin mainittuihin suunnitelmiin.

36 告荒 — lyhyt tapa ilmaista asia, yleensä sanoitaisiin 告诉荒. Lyhyiden takia voi väittää kirjalliseksi, mutta suomessa ”kerto” on minusta tarpeeksi kirjallinen, joten saa kelvata.

37 全同外面的那伙人一模一样 — tarkalleen ottaen ”samanlainen kuin ulkona olevalla ihmisjoukolla”. Valitsin kuitenkin sujuvamman suomennoksen, joka selkeästi viittaa samaan asiaan.

38 我从顶上直冷到脚跟 — oikeastaan ”huipulta kantapäihin” (huippu kuten sanayhdistelmässä ”vuoren huippu”). Yleensä sanottaisiin 头顶, ”päälaki”, joten on ainakin lyhennetty. Muunnelma alaviitteen 19 sanonnasta.

39 他们会吃人，就未必不会吃我 — 会-sanalla ilmaistaan mandariinikiinassa sekä futuuria että kykenemistä, joten suomennoksen pitääkin välittää ajatus siitä, että syödyksi tuleminen on väistämätöntä.

40 Oikeastaan alkutekstissä puhutaan vain veitsistä (刀), mutta tikarit (尖刀) kuulostavat dramaattisemmilta suomeksi, ja dramatiikkaa lauseessa on kyllä selkeästi haettu.

41 他们的牙齿，全是白厉厉的排着，这就是吃人的家伙。 — kirjaimellisesti ennemminkin ”heidän hampaansa ovat kaikki valkoisia, teräviä ja rivissä, he ovat siis ihmissyöjiä”. Lyhensin siis hieinan ja merkityskin muuttui hitusen. Tyypillinen englanninkielinen käännös 家伙-sanasta on ”guy” tai ”chap”, joka ei osu ihan kohdalleen, kuten ei suomen ”tyyppi”-sanakaan, jossa on nykyään nuorisoslangin vivahde. Yleisesti tarkoittaa lähinnä miestä tai hyvin miehisesti käyttäytyvää naista, josta tässä lienee kysymys. *Hanying cidian* kertoo sivulla 323, että negatiivisessa yhteydessä voidaan kääntää myös esim. ”lurjus” (”scoundrel”) tai muuten luovasti.

42 古家 — sananmukaisesti joko ”Gun perheen” tai ”muinaisasiantuntijan”, joskin jälkimmäinen merkitys vaatisi jo luovaa mielikuvitusta. Helppointa on kuitenkin ajatella, että on 家 lyhenne sanasta 家长, joka tarkoittaa perheen päätä tai patriarkkaa. Aikaisempaa ratkaisua on myös syytä seurata, käännetään siis edelleen herra Muinaiseksi, kuten alaviitteessä 23.

kirjoituksia, ja jos niissä väitin vastaan vaikka kuinkakin hyvälle ihmiselle, hän ympyröi kohdan oitis; jos taas puolustelin huonoja ihmisiä, hän sanoi: ”Viisas kädönen daivon cääntä, joucon kanssa kule ei”⁴³. Kuinka minä tällaisesta voisin arvata heidän aikomuksensa – varsinkin sen, milloin he aikovat syödä minut⁴⁴?

Kaikki tavallisetkin asiat vaativat tutkimista, jotta ne voi ymmärtää. Muistelin, että vanhaan aikaan syötiin ihmisiä, mutta en ollut varma. Avasin historiankirjan ottaakseni selvää⁴⁵, mutta siinä ei ollut aikajanoja⁴⁶, ja pitkin sivuja oli kirjoiteltu sellaisia sanoja kuin Hyväntahtoisuus, Oikeamielisyys, Tao ja Hyve⁴⁷. Seisoin tai makasin⁴⁸, en enää saanut unta, joten luin tarkkaavaisesti puolen yötä kunnes näin sanojen nousevan esiin sanojen välistä, näin kaksi sanaa: ”syödä” ja ”ihmisiä”.

Kirjojen sanat ja vuokralaisen puheet katselevat minua oudosti hymyillen – minäkin olen ihminen, ja he haluavat syödä minut!

4

Aamulla istuin hetken hiljaa. Viidenneksi vanhin Chen toi ruokaa: kulhollisen vihanneksia, kulhollisen höyrytettyä kalaa. Kalan silmät olivat valkoiset ja kovat, ja sen suu auki aivan kuin ihmissyöjillä. Muutaman puikollisen syötyäni en enää kyennyt erotamaan, olivatko liukkaat palaset kalaa vai ihmislihaa – ja oksensin kaiken ulos vatsastani.

43 “翻天妙手, 与众不同” — kaksikin idiomia peräkkäin. Katso *Hanying cidian*, 184, 848: ”overturn the heavens, shake the sky, (tai ”wreak vengeance”); jälkimmäiselle neljälle merkille sanakirja antaa merkityksen ”out of the ordinary”. Käännös suomeksi on aika sananmukainen, paitsi jälkimmäinen idiomini olisi kirjaimellisemmin ”joukon kanssa ei ole samanlainen”.

44 Alkutekstistä ei puhuta ”minusta” mitään, mutta suomeksi kuulostaisi minusta vajaalta ilman sitä.

45 我翻开历史一查 — oikeastaan tässä ei puhuta kirjasta mitään, vain jostakin epämääräisestä, joka sisältää historiatietoja – suomesta ei kuitenkaan löydy vastaavaa epämääräistä sanaa, joten ”kirja” saa kelvata.

46 这历史没有年代 — sananmukaisesti ”aikakausia”, mutta aikajanat olisivat varmaan ne asiat, jotka kertojan tilanteessa olisivat hyödyksi, joten tulkitseen sanan tarkoittavan niitä.

47 仁义道德 — neljä kungfutselaisen ja yleisemminkin kiinalaisen (moraali)filosofian keskeistä käsitettä peräkkäin. Kaikki käsitteet ovat muinaisia ja esiintyvät muun muassa Kongfuzin *Keskusteluissa*, kongfuzilaiseen kaanoniin kuuluvassa *Mengzi*:ssä, myöskin ennen ajanlaskun alkua kirjoitetussa *Mozi* kokoelmassa sekä taolaisen kaanonin pääteoksissa (kts. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* ja ”Chinese Ethics”-artikkelin kappale 2.1. sekä ”Mohism”-artikkeli) – sekä lukuisissa myöhemmin kirjoitetuissa teoksissa pitkin historiaa.

Kääntämisen kannalta ongelma on seuraava: jos käsitteet jättää silleen tai kääntää enintään pinyinmuotoon, suomalainen lukija ei saa niille edes epämääräistä ja osaksi harhaanjohtavaa merkitystä; toisaalta taas jos etsii niille lyhyet suomenkieliset vastineet, kääntymättä jää yli kaksituhatta vuotta kiinalaista filosofian historiaa. Tässä tyydyn kuitenkin ylimalkaisiin suomalaisiin vastineisiin: ainakin ne tekevät selväksi ylevien moraalikäsitteiden ja ihmisten syömisen välisen kontrastin. Tao oli tosin pakko jättää lähes kääntämättä, sillä sille ei löydy mitään yksittäistä edes puoliksi tyhjentävää suomalaista vastinetta. Se on tavattukin jättää suomessa kiinalaiseen (Wade-Giles- transkriptoituun) muotoonsa: kts. esim. Pertti Niemisen osittainen *Zhuangzi*-käännös *Joutilaan vaelluksesta*. Isoilla alkukirjaimilla korostan sitä, että kyseessä ovat erityiset käsitteet eivätkä jokapäiväiset sanat.

48 我横竖睡不着 — kirjaimellisesti ”en saanut unta vaakatasossa enkä pystyssä”.

Sanoin: ”Viidenneksi vanhin Chen, sano isoveljelleni, että tukehdun tänne tykkäänään⁴⁹, että haluaisin mennä puutarhaan kävelemään”. Chen ei vastannut mitään, mutta meni; hetken kuluttua hän tuli takaisin avaamaan oven.

En liikahtanut, vaan tarkkailin ja pohdin, mitä he laittaisivat minut tekemään⁵⁰; aina-kaan he eivät antaisi minun mennä, sen tiesin. Ja totta: isoveljeni tuli hitaasti johdattaen vanhaa miestä, jonka silmissä oli raivokas kiilto. Mies pelkäsi, että huomaisin, joten hän laski päänsä ja mulkoili minua silmälasien sivuitse. Isoveli sanoi: ”Vaikutat tänään hyväkuntoiselta”. ”Niin”, minä sanoin. Isoveli jatkoi: ”Pyysin herra Hen tänään tänne vä-
hän tutkimaan sinua⁵¹”. Minä sanoin ”selvä”, vaikka tiesin kyllä, että tämä vanha mies oli varmasti valepukuinen teloittaja! Pulssini kokeileminen oli vain veruke lihavuuteni arvioinnille⁵²: avustaan hän saisi osakseen siivun lihaa. En silti pelännyt: vaikka en syönytään ihmisiä, rohkeuteni oli silti heitä suurempi. Kohotin molemmat nyrkkini, ja katsoin mihin toimeen mies ryhtyisi⁵³. Hän istuutui, sulki silmänsä, hapuili hetken, ja istui vain paikallaan toisen hetken; sitten hän avasi viekkaat silmänsä ja sanoi: ”Älä ajattele sekavia. Ota rauhallisesti muutaman päivän ajan, niin paranet.”

Älä ajattele sekavia, ota rauhallisesti! Jos otan rauhallisesti ja lihon, niin tietysti heillä on enemmän syötävää; mitä se minua hyödyttää, kuinka minä niin ”paranen”? Nämä ihmiset, jotka haluavat syödä ihmisiä, mutta samalla salailevat, haluavat peittää juonensa eivätkä uskalla käydä suoraan toimeen – voisin nauraa itseni kuoliaaksi! En voinut olla ulvomatta naurusta, olla olematta täysin huvittunut, sillä minä tiesin, että naurussani oli rohkeutta ja oikeamielisyyttä⁵⁴. Vanha mies ja isoveljeni kalpenivat, rohkeuteni ja oikeamielisyyteni panivat heidät mataliksi.

49 我闷得慌 — oikeammin lähinnä ”tukehdun pakokauhuisesti”. Kuulostaisi kömpelöltä sanatarkasti suomennettuna.

50 研究他们如何摆布我 — kirjaimellisesti ennemmin ”tutkin, kuinka he määräisivät minua”. Kömpelö tämäkin.

51 今天请何先生来, 给你诊一诊 — Voisi tarkoittaa myös hoitamista, mutta kuten seuraavista lauseista selviää, kyseessä on vasta tutkimus.

52 无非借了看脉这名目, 揣一揣肥瘠 — oikeastaan ennemmin ”(hän) arvioi lihavuuttani ja laihuuttani pulssini kokeilun nimissä”. Merkityksen tarkka kääntäminen olisi vaatinut pitkän ja kömpelön lauseen, joten valitsin lyhyemmän käännösvastineen, joka ei käytännössä juuri hukkaa merkitystä.

53 下手 — kirjaimellisesti ”laskea kätensä”. Voisi pitää idiomin kaltaisena, mutta en rupea millään harvinaisella idiomilla kääntämään, ettei saisi sitä käsitystä, että kyseessä on erikoinenkin sana...”kääriä hihansa” voisi kyllä olla tarpeeksi tavallinen, mutta ei oikein käy lauseeseen.

54 正气 — tarkoittaa terveellistä ympäristöä tai ilmapiiriä tai ihmisestä puhuttaessa tajua siitä, mistä toimintavoista seuraa hyvää – tässä tapauksessa selkeästi jälkimmäistä. *Xinhua*-sanakirja, 714. Edeltävä ”rohkeus” on lähtökielisisessä tekstissä 勇气, joten tässäkin on (äänteellistä ja semanttista) tois-
toa, jota ei voi ilmentää käännöksessä – ja koska muitakin ”rohkeus” sanan vastineita on olemassa, oletan, että toisto on tarkoituksellista.

Mutta juuri siksi, että minulla on oikeamielisyyttä, he entistä innokkaammin pyrkivät minut syömään – he haluavat paistatella rohkeuteni loisteessa. Mies astui ulos, mutta ei mennyt kauaksi, ja sanoi hiljaa isoveljelleni: ”Hänet on syötävä pikaisesti!”. Isoveli nyökkäsi. Siis sinäkin! Suuri paljastus, ehkä yllättävä, mutta silti saatoin sen aavistaa⁵⁵: minun veljeni veljeilee⁵⁶ ihmissyöjien kanssa!

Ihmissyöjä, minun veljeni!

Minä olen ihmissyöjän pikkuveli!

Minutkin syödään, mutta silti olen ihmissyöjän pikkuveli!

5

Viime päivinä olen kulkenut takaisinpäin ajatuksissani: ehkä tuo vanha mies ei ollut valepukuinen teloittaja, vaan oikea lääkäri. Yhtä kaikki hän oli ihmissyöjä: hänen esi-isänsä ja esikuvansa Li Shi Zhen kirjoittaa kirjassaan *Ben cao*...mitälienee⁵⁷ selkeästi, että ihmisen lihaa voidaan paistaa ja syödä⁵⁸ – voiko hän siis vielä väittää, että hän ei ole ihmissyöjä?

Mitä taas isoveljeeni tulee...tuskinpa olen häntäkään väärin perustein tuominnut. Kun hän opetti minua, hän itse totesi, että ”lapsoset ruocan waihta woipi”⁵⁹; ja kun hän kerran kertoi eräästä pahasta ihmisestä, hän totesi, että tuota ihmistä ei pitäisi ainoastaan tappaa, vaan myös, että ”woipi syödä lihan ja erotta nahcan”⁶⁰. Olin silloin vielä nuori, ja sydämeni läpätti pitkään⁶¹. Kun vuokralaisemme Sudenpennun kylästä kertoi toissa-päivänä sydämen ja maksan syömisestä, hän ei ollut lainkaan hämmästynyt, vaan nyö-

55 这一件大发现，虽似意外，也在意中 — hyvin lyhytsanaista tekstiä, yritin kääntää suomeksi niin lyhyesti kuin kykenin.”意外 — 意中”- vastakkainasettelua (lähinnä ”ajatusten ulkopuolella – ajatuksissa”) en onnistunut tuomaan käänöksessä esille.

56 合伙吃我的人，便是我的哥哥 — tarkalleen ottaen lähinnä ”veljeilee minut syövien ihmisten kanssa”, mutta valitsemani käänös on mielestäni suomeksi sujuvampi ja dramaattisempi. Alkutekstissä ei myöskään ole näppärää toistoa ja alkusointua, mutta suomeksi alkutekstin 合伙 kääntynee helpoiten veljeilyksi, joten alkusointu ilmestyi osin sattumalta. Korvannee osin muun muassa alaviitteen 54 viittaamasta kohdasta puuttuvaa toistoa.

57 本草什么 — hyvin suora käänös. Päiväkirjan kirjoittaja ei nimittäin muista teoksen koko nimeä, joka on 本草纲目 (*Bencao gangmu*). Tauno-Olavi Huotari kutsuu tätä 1500-luvun lopulla koottua teosta ”farmaseuttiseksi luonnonhistoriaksi”, sillä se sisältää lähinnä kuvauksia kasvien ja eläinten eri osien sekä esimerkiksi kivikunnan tuotteiden käyttämisestä lääkintätarkoituksiin (Huotari & Sepälä 1999, 490).

58 他们的祖师李时珍做的“本草什么”上，明明写着人肉可以煎吃 — lause on oikeastaan enemmin passiivi kuin aktiivi, mutta en keksinyt sujuvaa passiivikäänöstä. Alkutekstin preesensmuodon sentään säilytin: ajattelin sen tarkoittavan, että kertojan mielestä vuosisatoja vanhan kirjan sisältö vaikuttaa vielä nykypäivääinkin.

59 易子而食 — lainaus 春秋-historiateoksen kommentaariteoksesta nimeltä 左传, luvusta 宣公十五年, väittää verkkoversion alaviite 5. Paperiversiota kyseisestä teoksesta ei satu olemaan saatavissa, joten en voi tarkistaa väitettä. Nykysanakirjat eivät tunnista idiomia, joten käänsin vanhahtavasti – merkitys sinänsä on selvä ainakin asiayhteydestä.

60 食肉寝皮 — tätäkään eivät nykysanakirjat tunnista, joten tulkitsen muinaiseksi lainaukseksi.

61 心跳了好半天 — tarkalleen ottaen ”sydämeni hyppi puoli päivää”, mutta 半天 kuvaa myös suhteellisen pitkää aikaa yleensä.

kytteli vain päätään – saattoi huomata, että hänen ajatuksensa olivat yhtä armottomia kuin ennenkin. Ja koska ”lapsoset ruocan waihta woipi”, kaiken voi vaihtaa ja kenet tahansa voi syödä. Ennen vain kuuntelin hänen järkeilyjään, ja annoin hämmentyneenä niiden mennä ohitseni; nyt tiedän, että kun hän järkeili, olivat hänen suupielensä ihmisen rasvassa ja hänen sydämensä täynnä ihmissyöjän ajatuksia.

6

On pilkkopimeää, ei tiedä onko päivä vai yö. Zhaon perheen koira alkoi taas haukkua.

Leijonan armottomuus, jäniksen arkuus, ketun viekkaus...

7

Minä tunnen heidän keinonsa: he eivät ole valmiita tappamaan ketään suoraan, he eivät uskalla, sillä he pelkäävät rangaistusta tuonpuoleisesta⁶². Siksi he yhdessä levittävät verkkojaan ja ajavat minua itsemurhaan. Kun tarkastelee muutaman päivän takaisia kadunmiehiä ja -naisia sekä veljeni käytöstä näinä päivinä, voi ymmärtää melkein kaiken⁶³: parasta olisi jos riisuisi itseltään vyön, hirttäisi itsensä kattoparruun ja kuristuisi kuoliaaksi; ei murhasyytteitä heille, mutta tavoite toteutuisi – ja varmasti he olisivat niin iloisia, että nauraisivat kyöneleet silmissä⁶⁴. Toisaalta, jos joku kuolisi pelosta ja huolestusta, he myös nyökkäilisivät hyväksyvästi⁶⁵, vaikka sellainen ihmisestä melko hintelän tekisikin⁶⁶.

He pystyvät syömään vain kuollutta lihaa! Muistelen jossakin kirjassa sanotun, että on olemassa eläin nimeltä ”hyeena”⁶⁷, jonka silmät ja muu ulkomuoto ovat hyvin rumat; se syö usein kuollutta lihaa, jopa jättimäisiä luita, jotka se pureskelee hienoksi ja nieläisee – moisen ajatteleminenkin saa ihmisen pelkäämään. ”Hyeena” on suden sukulainen,

62 祸祟 — sanakirjat eivät tunnista yhdistelmää, mutta kirjaimellisesti tarkoittaa epäonnea tai turmiota, jonka aiheuttavat jumalat tai aaveet (katso *Xinhua*-sanakirja, 277, 619). Englannin- ja ranskankieliset käännökset puhuvat vain ”seurauksista”. Tulkitsin rangaistukseksi.

63 便是可悟出八九分了 — tarkkaan ottaen ”8 tai 9 osaa (kymmenestä)”. Yleinen sanonta.

64 自然都欢天喜地的发出一种呜呜咽咽的笑声 — kirjaimellisemmin lähinnä ”luonnollisesti he, iloisina kuin taivas ja onnellisina kuin maa, päästäisivät nyhkytystä muistuttavan naurun” (konditionaali peräisin asiayhteydestä). 欢天喜地 on myös arkikielisessä käytössä oleva idiomi (kts. *Hanying cidian*, 291), jota ei sen vuoksi ole syytä kääntää ainakaan tarkoituksellisen runollisesti – sen sijaan 呜咽 (”nyhkyttää”) on omituinen naurun yhteydessä, joten sen merkityksestä jouduin tekemään oman johtopäätöksen.

65 也还可以首肯几下 — koko lause on vähän omituinen, koska siitä puuttuu subjekti kokonaan.

66 虽则略瘦 — lyhyt ja lyhytensä vuoksi voisi sanoa hyvin kirjalliseksi. Huomattavasti (nyky)puhekiinamaisempi olisi esimerkiksi 虽然这样使他略瘦. Hintelä lienee suomessa ainakin kirjallisempi kuin sana ”laiha”.

67 海乙那 — foneettinen transkriptiokäännös englanninkielisestä ”hyena”-sanasta, ei järkevää merkitystä. Nykykäytössä oleva sana hyeenalle on 鬣狗 — hankala sanoa, oliko se käytössä 1900-luvun alkupuolen baihuassa.

ja susi kuuluu koirien klaaniin: Zhaon koira, joka vilkuili minua toissapäivänä, on selvästi jo pitkään ollut mukana salaliitossa. Vanhus itse piti katseensa maassa, mutta kuinka hän olisi voinut minua hujjata?

Kaikkein säälittävin tapaus on veljeni: hän on myös ihminen – kuinka hän voi olla pelkäämättä, kuinka hän voi olla mukana suunnittelemassa minun syömistäni? Vai onko hän totutellut ajatukseen niin kauan, että ei enää pidä sitä vääränä? Onko hänen omatuntonsa kuollut, tekeekö hän harkitusti väärin⁶⁸?

Minä kiroan ihmissyöjät, ja aloitan hänestä; ja jos aion heidät käännäyttää, minun on myös aloitettava⁶⁹ hänestä.

8

Oikeastaan heidän olisi pitänyt ymmärtää perusteluni jo kauan sitten...

Yhtäkkiä luokseni saapui mies; hän oli iältään noin kahdenkymmenen, mutta en erottanut tarkasti hänen piirteitään. Hänen kasvonsa olivat yhtä hymyä⁷⁰ ja hän nyökkäsi minulle, mutta hänen hymynsä ei vaikuttanut aidolta. Kysyin häneltä, onko ihmissyönti oikein, ja hän vastasi minulle yhä hymyillen: ”Eihän nyt ole nälänhätä, miksi pitäisi syödä ihmisiä?”. Ymmärsin heti, että hän kuuluu ihmissyöjien joukkoon, ja tiukkasin rohkeasti häneltä⁷¹:

”Onko se oikein?”

”Miksi hän minulta tällaisia kyselee⁷²? Onko tämä...jonkinlainen vitsi? Muuten, onpa tänään kaunis ilma.”

”Kyllä, ilma on kaunis ja kuu hyvin kirkas, mutta minä kysyin sinulta, onko se oikein?”

Mies oli hämmentynyt⁷³. Hän mutisi partaansa: ”Eihän se...”.

”Ei ole? No miksi he sitten syövät ihmisiä?”

68 明知故犯 — nykykäytössäkin oleva neljän merkin idiomi (*Hanying cidian*, 477), merkitys sananmukaisesti lähinnä ”selkeästi tietää (mikä on väärin), (mutta silti) tarkoituksella tehdä väärin”. Suomessa ei liene vastaavaa idiomiä yleisessä käytössä, joten asian välittävä käännös saa kelvata.

69 Tässä lauseessa esiintyy kaksi eri aloittamista tarkoittavaa sanaa 起头 ja 下手, joilla ei ole mainittavaa merkityseroa, mutta niitä käyttämällä vältetään toisto ja lisäksi konkreettisesti ajateltuna niihin sisältyy näppärä kontrasti (*nostaa* päänsä ja *laskea* kätensä). Suomesta voisi tietysti etsiä idiomien kaltaisia sanontatapoja (tai täysisiä idiomejakin, kuten ”nostaa kissa pöydälle” tai ”tarttua härkää sarvista”, joilla tuota kontrastia voisi yrittää ilmentää, mutta sitten menettäisiin alkukielisten ilmaisujen sujuvuus.

70 满面笑容 — kirjaimellisesti ”kasvot olivat täynnä hymyä”.

71 便自勇气百倍, 偏要问他 — oikeastaan ”rohkeuteni satakertaistui”, mutta ”sata kertaa rohkeampana tiukkasin häneltä” kuulostaisi minusta liioittelulta.

72 这等事问他什么 — 他 (hän) on vähän outo, tulkitseen vanhahtavaksi tai murteelliseksi ja käännän suoraan. Nykyaikaisempi tapa sanoa asia voisi olla vaikkapa 这等事还问什么.

73 他不以为然了 — tavallisesti tarkoittaisi ”hän ei ollut samaa mieltä”, mutta tässä yhteydessä tuo tavallinen merkitys olisi minusta suomeksi tilanteeseen sopimaton, koska miehelle esitetään kysymys eikä väite.

”Ei sellaista ole tapahtunut, ja...”⁷⁴

”Ei ole tapahtunut? Juuri nyt Sudenpennun kylässä syödään ihmisiä; ja kirjoitetaan siitä kirjoissakin tuoreella, punaisella musteella.”

Mies muuttui yhtä tuhkanharmaaksi kuin katujen ihmiset⁷⁵, tuijotti minua ja sanoi: ”Ehkä onkin niin, ja ainahan on ollut...”

”Jos aina on ollut niin, niin onko se oikein?”

”Minä en usko sinua – älä puhu tuommoisia, sinä olet väärässä!”

Hyppäsin pystyyn ja avasin silmäni ammolleen, mutta mies oli kadonnut. Olin yltäpäältä hiessä. Mies oli paljon nuorempi kuin veljeni, mutta hänkin oli samaa joukkoa; hänen vanhempansa olivat varmasti opettaneet häntä. Pelkäänpä, että mies on opettanut omaa poikaansa, ja siksi myös lapset katselevat minua niin vihaisesti.

9

He syövät itse ihmisiä ja samalla pelkäävät toisten syövän heidät, ja tarkkailevat toisiaan äärimmäisen epäluuloisina...

Kuinka mukavaa elämä olisikaan, jos he voisivat jättää nuo ajatuksensa ja hoitaa asioitaan kävellä kadulla syödä nukkua levollisina⁷⁶! Olisi vain yksi kynnyks, yksi käännekohta. Mutta isät pojat miehet vaimot ystävät opettajat vihamiehet ja tuntemattomat ovat kaikki yhtä joukkoa, jossa estetään ja kannustetaan toisia, eikä kuolemankaan uhalta olla valmiita ottamaan tuota askelta.

10

Aikaisin aamulla menin etsimään veljeäni; hän seisoi eteisen oven ulkopuolella katsellen taivasta. Minä menin hänen ja oven väliin ja sanoin hyvin rauhallisesti ja ystävällisesti:

”Isoveljeni, minulla on sinulle asiaa.”

”No kerrohan”. Hän kääntyi pikaisesti minua kohti ja nyökkäsi.

74 没有的事... – repliikin jälkeiset pisteet voisi tulkita joko mieteliäisyydeksi tai hämmentyneisyydeksi tai siten, että keskustelun toinen osapuoli keskeyttää repliikin. Itse repliikki kuitenkin kuvaa niin ponnekasta vastaanvääntämistä, että olen tulkinnut ne keskeytyksen merkiksi ja päättänyt repliikin jäsanaan.

75 他便变了脸，铁一般青 — tulkitsen, että 一般 on viittaus aikaisempiin hahmoihin, joilla oli samanlaiset kasvot eli katujen ihmisiin, vaikka niitä ei tässä mainitakaan.

76 去了这心思，放心做事走路吃饭睡觉，何等舒服。 — alkutekstissä ei ole pilkkuja, vaikka kyseessä on luettelo, joten en niitä käänöksessäkään käyttänyt. Tekstiä lukiessa tämä tuntuu ehkä oudolta, mutta tulkitsin sen puhujan kiihtymyksen ilmaisuksi, ja lisäsin lauseeseen vielä huutomerkin. Pilkkujen poisjättämistä esiintyy myös seuraavassa lauseessa ja myöhemminkin.

”On vain muutama lause, mutta niitä on hankala saada sanotuiksi...isoveli, aikoinaan barbaariset ihmiset söivät ihmisiä. Sitten tavat⁷⁷ muuttuivat ja jotkut eivät enää syöneet ihmisiä, koska he halusivat vain hyvää – ja he muuttuivat ihmisiksi, oikeiksi ihmisiksi. Jotkut syövät vieläkin kuin madot⁷⁸, ja jotkut ovat muuttuneet kaloiksi linnuiksi apinoiksi ja lopulta ihmisiksi. Jotkut eivät olleet hyväntahtoisia, ja he ovat vieläkin matoja. Kuinka paljon häpeävätkään ne, jotka syövät ihmisiä verratessaan itseään niihin, jotka eivät syö! Vielä paljon enemmän häpeävät he, pelkään, kuin madot apinoiden edessä⁷⁹.”

”Yi Ya höyrytti poikansa, ja antoi tämän Jielle ja Zhouille syötäväksi – tämä on vanha tarina. Mutta siitä lähtien kun Pangu loi taivaan ja maan, aina Yi Yan poikaan asti on syöty ihmisiä; Yi Yan pojasta Xu Xiliniin asti on syöty ihmisiä; ja Xu Xiliniin asti Sundenpennun kylässä vangittuun rikolliseen asti on syöty ihmisiä. Ja kun viime vuonna kaupungissa tapettiin rikollinen, eräs keuhkotautinen katoi höyryleivän⁸⁰ vereen, ja imi.”

”Jos he haluavat syödä minut, sinä yksin et mahda asialle mitään – mutta miksi sinun pitäisi heihin liittyäkään? Onko mitään sellaista, mitä ihmissyöjät eivät saattaisi tehdä? He voivat syödä minut, ja sinut myös, heidän joukossaan voi joutua syödyksi. Mutta ei tarvitse ottaa kuin yksi askel, ja muuttua, niin kaikki voivat elää rauhassa⁸¹. Vaikka asiat ovat aina olleet näin, me voisimme tänään yrittää olla erityisen hyväntahtoisia ja sanoa, että ei käy! Isoveli, olen varma että osaat sanoa niin: kun vuokraviljelijämme tuli toissapäivänä pyytämään vuokranalennusta, sinä sanoit, ettei käy.”

Aluksi hän oli yhtä kylmää hymyä⁸², ja heti perään hänen silmiinsä syttyi kostonhimoinen kiilto; kun rikoin heidän salaisuutensa, hänen kasvonsa muuttuivat tuhkanharmaiksi. Sisäänkäynnin ulkopuolella seisoivat joukko ihmisiä, myös vanhaherra Zhao ja hänen koiransa, ja kaikki yrittivät kurkistella sisään⁸³. Joidenkin piirteitä en erottanut, oli

77 心思 — oikeastaan ”taipumukset” tai ”ajatukset”. ”Ajattelutavat” olisi kuitenkin kuulostanut liian viralliselta käännökseltä.

78 虫子 — sama sana tarkoittaa myös hyönteistä, mutta päätin kääntää yhdellä sanalla, jottei menee liian pitkäksi. Mato lienee tässä yhteydessä loogisempi kuin hyönteinen – ja sitäpaitsi kun tietää, että Lu Xun käänsi myöhemmin Nietzscheä (*Näin puhui Zarathustra*:n vuonna 1920, kts. Kowallis 2007), on madon valinta perusteltua erityisesti juuri tällaisessa tekstinkohdassa.

79 怕比虫子的惭愧猴子, 还差得很远很远。 — hämmäntävä lause, ei oikein ota selvää, kuka häpeää enemmän kuin kuka. Englanninnoksen vaihtoehto kuulostaa kuitenkin lähimmältä sopivalta, joten seuraan sitä.

80 馒头 — perinteinen höyrytetty vehnäleipä (tai pulla, jos yleisintä muotoa ja rakennetta katsoo), suosittu vielä nykyäänkin ympäri Kiinaa.

81 也就是人人太平 — kirjaimellisesti lähinnä ”sitten on kaikkien ihmisten suurin rauha”. Arkikieltä kuitenkin, katso *Concise dictionary*, 539.

82 当初, 他还只是冷笑 — huomaa verbi 是, joka on helppo tulkita kokonaisvaltaisemmaksi kuin 有, joka sopisi myös ja tässä yhteydessä tuntuisi suomalaisesta varmasti loogisemmalta. Kokonaisvaltaisuuden kuitenkin valitsin ja ilmaisin myös käännöksessä.

83 都探头探脑的挨进来 — 探头探脑 tarkoittaa kirjaimellisesti ”kurottaa päätä, kurottaa aivoja”. Arkipäiväisessä käytössä oleva neljän merkin idiomi, jolle ei liene sopivaa suomalaista vastinetta yleisessä käytössä. Kts. *Hanying cidian*, 665: ”pop one's head in and look about”.

kuin he olisivat peittäneet itsensä kankailla; joillakin oli vieläkin harmaat kasvot, terävät hampaat ja tiukka hymy. Minä tiesin että he olivat samaa joukkoa, että he olivat ihmis-syöjiä. Mutta tiesin myös, että he eivät kaikki ajatelleet samoin: jotkut ajattelivat, että koska aina oli syöty, on syötävä nytkin; toiset tiesivät, että ei pitäisi syödä, mutta he halusivat silti tehdä niin, ja samalla pelkäsivät, että toiset paljastaisivat heidät – siksi he tulivat aina vain vihaisemmiksi kuullessaan minun puhuvan, ja hymyilivät tiukkaa, kylmää hymyään⁸⁴.

Yhtäkkiä isoveljeni huusi vihaisena:

”Häipykää! Mitä siinä hullua⁸⁵ katselette?”

Silloin minä ymmärsin erään piirteen heidän nerokkuudessaan. Kuinka he voisivatkaan olla valmiita muuttumaan – olivathan he jo kauan sitten sopineet, minun lisänimeni tulisi olemaan ”Mielipuoli”. Kun minut tulevaisuudessa syödään, se ei vain ole ongelmatonta⁸⁶ – pelkäänpä, että ihmiset ovat vieläpä innoissaan⁸⁷ siitä. Kun vuokraviljelijämme kertoi pahasta ihmisestä, joka syötiin, oli kyseessä sama keino – se on heidän vanha temppunsa!

Viidenneksi vanhin Chen tuli hyvin raivostuneena sisään. Vaan kuinka olisin voinut hillitä suuni, olihan minun pakko sanoa tuolle joukolle: ”Te voitte muuttua, muuttua sydämienne pohjasta⁸⁸! Tietäkää, että tulevaisuus ei hyväksy ihmis-syöjiä, heidän sallita elää”.

”Jos ette tahdo muuttua, voitte tulla toistenne syömiksi. Vaikka teitä syntyisi kuinka paljon, silti todelliset ihmiset hävittäisivät teidät sukupuuttoon kuin metsästäjä hävittää sudet! Tai madot!

Viidenneksi vanhin Chen ajoi koko joukon ulos. Myös veljeni oli mennyt jonnekin, en tiedä minne. Chen⁸⁹ neuvoi minua palaamaan huoneeseeni. Huoneessa oli pilkkopi-meää. Kattoparrut tärisivät pääni yläpuolella. Vähän aikaa täristyään ne kasvoivat ja kassautuivat päälleni.

84 所以听了我的话，越发气愤不过，可是抿着嘴冷笑。 — yksi niistä harvoista novellin lauseista, joiden käänöksissä voi luontevasti käyttää lauseenvastiketta. Katso pohdinta lausemaisuu-den asteista tutkielman sivulla 62.

85 疯子 — ei siis 狂人 kuten otsikossa. Katso pohdinta alaviitteessä 8.

86 太平无事 — puhekielinen idiomi, kirjaimellisesti ottaen lähinnä ”suuri rauha, ei ongelmaa”. Kts. *Hanying cidian*, 662.

87 怕还会有人见情 — 见情 lienee vanha tai murteellinen (koska sanakirjat eivät sitä tunnista). Sananmukaisesti lähinnä ”nähdä tunnetta”, jossa tunne voi olla mikä tahansa tunne (kts. *Xinhua*-sana-kirja, 539).

88 从真心改起! — kirjaimellisesti ”muuttua tosi sydäimestä”, mutta käyttötarkoitus sama kuin suomessa.

89 Alkutekstissä edelleen 陈老五, mutta lyhennän käänöksessä, koska suomen kielen sanat ovat tukan-pitkiä toistettavia.

Paino oli suuri, enkä voinut liikkua; he yrittivät tappaa minut. Tiesin kuitenkin, että paino ei ollut todellista, taistelin itseni ulos, ja olin yltä päältä hiessä. Silti minun oli pakko sanoa:

”Muuttukaa oitis, muuttukaa sydämienne pohjasta! Tietäkää, että tulevaisuus ei hyväksy ihmissyöjiä...”

11

Aurinko ei ole noussut, eikä ovi avautunut. Päivittäin saan kaksi ateriaa.

Tartuin syömäpuikkoihin, ja mieleeni tuli isoveljeni – tiedän, että pikkusiskoni kuolema on täysin hänen syytään. Sisko oli silloin vasta viisivuotias, ja pystyn vieläkin näkemään hänet silmieni edessä: kuinka rakastettavalta ja sääliittävältä hän näyttikään. Äiti ei ollut lakata itkemästä, mutta isovelji kehotti häntä olemaan hiljaa – varmaankin siksi, että hän oli itse syönyt siskon, ja huuto herätti hänessä sääliä⁹⁰. Sikäli kun hän vielä sääliin kykeni...

Isoveljeni söi pikkusiskoni, mutta tiesikö äitini siitä, sitä en tiedä.

Luultavasti hän tiesi: hän itki kyllä, mutta ei sanonut mitään, joten kai hänenkin mielestään kävi kuten pitikin. Muistan kun olin neljä tai viisi, ja istuin eteisessä nauttimassa varjosta, kun veljeni sanoi minulle, että jos vanhemmat sairastuvat, pojan tulee leikata itsestään suikale lihaa, keittää se, ja tarjota vanhemmilleen – vain siten häntä voisi pitää hyvänä ihmisenä. Isä ja äiti eivät vastanneet veljelle mitään. Jos voi syödä yhden palan, voi syödä myös koko ihmisen. Mutta kun miettii kuinka silloin itkettiin, tulee tosiaan surulliseksi – tämä on tosiaan outoa⁹¹!

12

En saata ajatella sitä.

Vuosikaudet olen ollut hämääntynyt, mutta tänään ymmärrän: tässä paikassa on neljän tuhannen vuoden ajan syöty ihmisiä⁹². Ja kun pikkusiskoni kuoli, isoveljeni oli juuri ottanut perheen asiat hoitoonsa: hän ei ehkä voinut olla salaa sotkematta siskonlihaa ruokaamme⁹³, olla meille näin häntä syöttämättä.

90 哭起来不免有点过意不去 — 过意不去 tarkoittaa kirjaimellisesti lähinnä ”menneet ajatukset eivät mene pois”. Tässä lauseessa se esiintyy substantiivina, seuraavassa lauseessa verbinä. Tyyliltään melko neutraali sanonta kuitenkin, katso *Concise dictionary*, 204.

91 这真是奇极的事 — aika kirjallinen tapa sanoa asia puuttuvan 很-sanan ja 奇极-adjektiivin takia. (Puhekielisempi voisi olla esimerkiksi 这真是很奇怪的事).

92 四千年来时吃人的地方, 今天才明白, 我也在其中混了多年; – käänsin asioiden järjestyksen lauserykelmässä aivan pääläelleen, mutta säilytin painon ilmeisen olennaisella historiaväitteellä.

93 他未必不和在饭菜里, 暗暗给我们吃 — varsinaisesti tässä lauseessa ei mainita siskoa tai mitään muutakaan tai mitä ruokaan sotketaan, mutta suomessa se on kyllä kirjoitettava näkyviin. Lauseessa on myös tuplakielto, jonka tulkitsin kuten käännös (ja alkuteksti myös mielestäni) vihjaa: neljä tuhat-

Olen ehkä tietämättäni syönyt useita siivuja siskoni lihaa, ja nyt on minun vuoroni...

Minulla on takanani neljä tuhatta vuotta ihmisyyden historiaa, ja vaikka en alun perin tiennytkään sitä ja tajuan sen vasta nyt – kuinka saatan katsoa oikeita ihmisiä silmiin?⁹⁴

13

Ehkä on vielä lapsia, jotka eivät ole syöneet ihmisiä? Pelastakaa lapset...

Huhtikuussa 1918

4.4 “起死” (“Qǐ sǐ”, ”Kuolleita herättämässä”)

4.4.1 Esittely

Siinä missä ”Päiväkirja” viittaa venäläiseen taustatekstiinsä yleisemmin, on “起死”-novellilla tarkka parodiointikohteensa muinaisessa 庄子 (*Zhuāngzǐ*)-tekstikokoelmassa. *Zhuāngzǐ* on kolmeen osioon ja 33:een lukuun jaettu teos, jossa Harold Rothin mukaan on tunnistettavissa ainakin viiden eri kertojan tai tekijän ääntä (”authorial voices”), jotka edustavat taolaisuudeksi kutsutun filosofisen koulukunnan eri alakoulukuntia ja eri filosofisukupolvia (*Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ”Zhuangzi”-artikkeli). Mitä kirjoitusajankohtiin tulee, Stephen Durrantin mukaan kokoelmaa olisi muokattu useaan otteeseen jo aikaisemmasta Han-dynastiasta lähtien. Nykyisestä muodosta taas olisi vastuussa 312 jKr. kuollut Guo Xiang, jonka peruja olisi myös kokoelman jako kolmeen osioon. (*The Indiana companion to traditional Chinese literature*, 946–949.)

Koontia kokoelman – lähinnä sen ensimmäisen osion – sisällöstä ovat tehneet ainakin Harold Roth sekä Pertti Nieminen. Heitä seuraillen kokoelman teemoiksi voidaan laveasti määritellä aikakauden muiden filosofisten koulukuntien – erityisesti kungfutse-laisuuden ja motselaisuuden – humoristinen kritisointi sekä Daon käsitteen epäsuora selventäminen. Kokoelmassa määritellään myös ahkerasti ihanneihmistä, joka ymmärtää intuitiivisesti todellisuuden perimmäisen periaatteen eli Daon. Daoa sen sijaan ei voi nimetä eikä määritellä kuin toimintansa kautta: se yhdistää äkkiseltään vastakohtaisiltakin vaikuttavat käsitteet ja ilmiöt, ja sitä vastaan toimimalla ihminen tuottaa vain vahin-

ta vuotta historiaa vaikuttivat myös veljeen ja hänen ratkaisuunsa.

94 现在明白，难见真的人！– ei siis mitään puhetta silmiin katsomisesta sinänsä (kirjaimellisesti ”on vaikea nähdä/tavata oikeita/todellisia ihmisiä”), mutta valitsemani käännös ilmaisee häpeää, ja sehän sopii tähän.

koa itselleen. Muutoksen välttämättömyyden, elämän ja kuoleman hyväksyminen onkin eräs sisempien lukujen johtoajatuksista. (*Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ”Zhuangzi”-artikkeli; Nieminen 1991, 7-17.)

“起死” (“Qǐ sǐ”)-novellin taustateksti löytyy kuitenkin kokoelman keskivaiheilta luvusta 18. Se on parodian ymmärtämiseksi syytä lainata kokonaisuudessaan tähän Burton Watsonin käännöksen välityksellä:

When Chuang Tzu went to Ch'u, he saw an old skull, all dry and parched. He poked it with his carriage whip and then asked, "Sir, were you greedy for life and forgetful of reason, and so came to this? Was your state overthrown and did you bow beneath the ax, and so came to this? Did you do some evil deed and were you ashamed to bring disgrace upon your parents and family, and so came to this? Was it through the pangs of cold and hunger that you came to this? Or did your springs and autumns pile up until they brought you to this?"

When he had finished speaking, he dragged the skull over and, using it for a pillow, lay down to sleep.

In the middle of the night, the skull came to him in a dream and said, "You chatter like a rhetorician and all your words betray the entanglements of a living man. The dead know nothing of these! Would you like to hear a lecture on the dead?"

"Indeed," said Chuang Tzu.

The skull said, "Among the dead there are no rulers above, no subjects below, and no chores of the four seasons. With nothing to do, our springs and autumns are as endless as heaven and earth. A king facing south on his throne could have no more happiness than this!"

Chuang Tzu couldn't believe this and said, "If I got the Arbiter of Fate to give you a body again, make you some bones and flesh, return you to your parents and family and your old home and friends, you would want that, wouldn't you?"

The skull frowned severely, wrinkling up its brow. "Why would I throw away more happiness than that of a king on a throne and take on the troubles of a human being again?" it said. (Watson 1968)

4.4.2 Varsinainen käännös

Kuolleita herättämässä⁹⁵

(Laaja joutomaa. Ympäriinsä kumpuja, kaikki enintään viisi kyynärää⁹⁶ korkeita. Ei puita. Kaikkialla kasvaa villiruohoa, jonka läpi kulkee ihmisten ja hevosten tallaama polku. Polun lähetyvillä on lammikko⁹⁷. Kaukaisuudessa siintele rakennuksia⁹⁸.

Zhuangzi saapuu näyttämölle. Hänellä on kaidat kasvot ja harmaantunut, tuuhea poskiparta⁹⁹, päällään kangaskaapu sekä päässään taolainen päähine. Kädessään hän kantaa ratsupiiskaa.)

Zhuangzi: Kotoa lähdön jälkeen en ole saanut vettä juodakseni, ja nyt olen janoinen. Tämä jano ei ole leikin asia¹⁰⁰, olisipa tosiaan parasta muuttua perhoseksi¹⁰¹ – vaikka eipä täällä kyllä ole kukkiakaan...mutta kas, tuossapa hitunen merta¹⁰². Kävipä tuuri! *(Juoksee lammikon viereen, työntää limaskat syrjään ja kauhoo tusinan suullista vettä).* Sepä teki hyvää, ah – nytpä siis hitaasti jatkamaan matkaa. *(Kävelee, ja kävellessään*

95 起死 — alkukielellä vain tyylitelty lyhyt otsikko ilman kummoisempia viittauksia, mutta käännöksestä voisi tulla mieleen vaikkapa Maiju Lassilan *Tulitikkuja lainaamassa*. Kuten Lassilankin teos, sisältää tämä novelli (näytelmä?) komiikkaa ja kohellusta, vaikkakin hillitymmässä muodossa – tässä mielessä käännös ei siis johda aivan harhateille. Sitä paitsi on hankala keksiä toista käännös-vaihtoehtoa, joka olisi yhtä elegantti kuin alkukielinen otsikko.

96 六七尺 — sananmukaisesti ”kuusi tai seitsemän 尺:tä” jossa 尺 (chǐ) on perinteinen pituusmitta, *Xinhua*-sanakirjan (s. 80) mukaan ”jalka”. Kolme 尺:tä on yksi länsimainen nykyometri, eli käännöslähteiden ”foot” tai ”pied” on mittojenkin puolesta asiallinen käännös. Valitsin kuitenkin käännökseen selkeästi suomalaisen kyynärän, joka on pituudeltaan jotakuinkin vastaava. Kts. museoviraston sivusto vanhoista mitoista (<http://www.nba.fi/fi/vanhatmitat>, lainattu 5.5.2008).

97 水溜 — omituinen, sanakirjat eivät tunnista. Tavallisesti matalaa lammikkoa voisi tarkoittaa esimerkiksi sana 水坑 tai 池塘. 溜:n harvinaisempi merkitys on nopea virtaus (kts. *Concise dictionary*, 358), joten pelkästään tämän kohdan perusteella voisi tulkita puroksi. Käänsin lammikoksi kuitenkin, koska oletan, että kyseessä on sama lammikko kuin ensimmäisessä repliikissä (kts. alaviite 102), jossa siinäkin siitä käytetään outoa sanaa. Pelkässä ympäristön kuvauksessa ei kuitenkaan liene syytä heittäytyä runolliseksi, kuten repliikissä.

98 远处望见房屋 — tyyliltään hieman vanhahtava (lyhyytensä takia) ja antaa ymmärtää, että rakennusten näkeminen ei ole ihan helppoa. Englanninnoksen ”buildings can be seen in the distance” (s. 124) ei mielestäni tee oikeutta alkuperäiselle tekstile, mutta ranskannoksen ”se dessinent[...]des maison à l'horizon” (s. 303) osuu lähemmäksi ja on hyvä pohja suomennokselle.

99 花白的络腮胡子 — jossa 络 tapaa esiintyä sanoissa, jotka muistuttavat jotenkin verkkoa (kts. *Concise dictionary*, 367). Englannin- ja ranskankielisissä käännöksissä puhutaan vain parrasta yleensä, ei poskiparrasta, mutta alkuteksti ei jätä asiaa epäselväksi.

100 口渴可不是玩意儿呀. 玩意儿-sanaa eivät sanakirjat tunnista, mutta tulkitsisin asiaksi, johon voi suhtautua leikkilisesti (leikkiä/pelata + merkitys + diminutiivi).

101 Viittaus lyhyeen tarinaan *Zhuangzi*- kokoelman toisen luvun lopussa. Tarinan sisällön Zhuangzi itse selittää ansiokkaasti myöhemmin tässä novellissa – kts. alaviitteen 128 jälkeinen repliikki.

102 海子, eli jälleen omituinen sana lammikolle, lähinnä toisi rakenteeltaan mieleen nimen. Toisaalta 子 on myös yleinen substantiivien lopuke, mutta 海-sanaan yhdistettynä sitä eivät sanakirjat tunnista. Suora käännös voisi olla myös vaikkapa ”meren poika” – käännänkin tämänsuuntaisesti, koska repliikki sisältää muutenkin vanhahtavia ja runollisia ilmauksia.

katsellee ympärilleen). Kas vain, pääkallo. Mik' lienee tähän syy¹⁰³? (*Työntää ruoskallaan ruohoa syrjään ja koputtaa kalloa*). Pelkäsittekö¹⁰⁴ kuolemaa, ettekä uskaltaneet tehdä oikein¹⁰⁵ – siitäkö syy moiseen?¹⁰⁶ (*Kop, kop*¹⁰⁷.) Menetitte maanne ja valtanne ja saitte maistaa terää¹⁰⁸ – siitäkö syy moiseen? (*Kop, kop*.) Vietitte huonoa elämää, ettekä uskaltaneet kohdata vanhempianne, vaimoanne ja lapsianne – siitäkö syy moiseen? (*Kop, kop*.) Ettekö tiedä, että itsemurha on heikkoja varten? (*Kop, kop, kop!*) Vaiko ruoan ja vaatetuksen puute – niistäkö syy moiseen? (*Kop, kop*.) Vaiko vanhuus, ajallaan saapunut kuolema – siitäkö syy moiseen? (*Kop, kop*.) Vaiko...äh, minähän tässä olen hourimus¹⁰⁹, tässä olen kuin näytelmöisin¹¹⁰. Ikään kuin hän pystyisi vastaamaan. Onneksi Chun valtakunta ei ole kaukana, eikä minun tarvitse kiirehtiä: voin siis pyytää itse Kohtalonjumalaa¹¹¹ palauttamaan hänen muotonsa ja kasvattamaan uudelleen hänen lihansa – sitten jutustelen hänen kanssaan, ja hän voi palata kotikyläänsä ja tavata jälleen sukulaisensa. (*Pudottaa ruoskan, kääntyy kohti itää, kohottaa molemmat kätensä tervehdykseen kohti taivasta ja huutaa kurkkunsa pohjasta*:¹¹²)

-
- 103 这是怎的? — lyhyt ja sen vuoksi kenties hieman runollinen kysymys. Tavallisempi tapa kysyä olisi vaikkapa 这是怎样的? Voisi ajatella, että kysymys toimii aloitusmerkkinä kokonaiselle runollisten tai aikaisempaa ylätyylisempien kysymysten sarjalle, ja poikkeaa siksi itsekin normaalirakenteesta.
- 104 Persoonapronomini on 您, eli muodollisempi muoto 你-pronomista. Outoa sinänsä, että ranskannoksen pronominiksi on valittu ”te” (sinä).
- 105 您是贪生怕死, 倒行逆施[...] – hämmäntävä, lyhyt, olkoon siis vanhahtava. Käännöksessäni on tullut sanojen merkityksiä luovasti (逆施 = toimia päinvastoin [kuin olisi hyvä?]) ja hyödynnetty englannin- ja ranskankielisiä käännöksiä.
- 106 成了这样的呢? — sananmukaisesti enemmän ”tällaistako siitä seurasi?”. Valitsin kuitenkin merkitykseltään hieman erilaisen käännöksen, joka on samalla sekä sopivan lyhyt että hieman runollinen.
- 107 囊囊 (tuótuó) – selkeästi onomatopoeettinen. 囊 tarkoittaa muuten tietynlaista säkkiä (kts. *Xinhua*-sanakirja, 662).
- 108 吃着板刀 — tässä sananmukaisesti ”kärsiä ohuesta, kovasta terästä” – mutta sopivasti 吃 tarkoittaa myös syömistä, siitä ”maistaa”. Sen tarkemmin muinaisia kiinalaisia teloitusmenetelmiä tuntematta en mene sanomaan, miten henki tarkalleen ottaen olisi silloin riistetty.
- 109 糊涂 — vanhahtava (tulkintani), lausumisasultaan identtinen 糊涂 (*Hanying cidian*, 285) olisi uudempi ilmaus.
- 110 做戏 — vanhahtava, murteellinen tai taiteellinen ilmaus lienee tämäkin. Kirjaimellisesti lähinnä ”tehdä temppuja”, joka ilmaus ei sovi tähän. Nykykäytössä ”näytellä”-sanana on esimerkiksi 演戏 (kts. esim. *Concise dictionary*, 635).
- 111 司命大神 — sananmukaisesti ”kohtaloa hallitseva suuri jumala/henki”. En ole kääntänyt säännönmukaisesti nimellä ”Kohtalo”, koska sen nimen voi nähdä viittaavan Antiikin mytologiaan. Jäljempänä Zhuangzin kutsuhuudossa Kohtalonjumalalle olen silti näin tehnyt, koska nimi lyhyempi nimi sopii huutoon niin hyvin.
- 112 拱两手向天, 提高了喉咙 — 拱 tarkoittaa ”käsi”-sanaan yhdistettynä tervehdyttä, jossa toinen käsi painetaan toisen käden muodostamaan kuppiin (*Xinhua*-sanakirja, 211). 提高了喉咙 taas tarkoittaisi sananmukaisesti ”kohottaa kurkkunsa” – en käyttänyt käännöksessä yleisempää sanontaa ”kurkku suorana”, koska siinä on koominen vivahde.

Syömmeni pohjasta sua tervehdän¹¹³, oi Kohtalo, kunnioitettu! (*Taivas peittyi pilveen¹¹⁴ ja näkyviin ilmaantuu lukuisia aaveita: takkutukkaisia, kaljuja, laihoja, lihavia, miehiä, naisia, vanhoja ja nuoria.*)

Aaveet: Zhuangzhou, sinä selkärangaton hourimus¹¹⁵! Partasi on jo valkoinen, mutta järkesi ei silti juokse. Kuolleilla ei ole vuodenaikoja, eikä heillä ole herraa; taivas ja maa ovat heille yhtä turhia kuin aikakin¹¹⁶, itse keisarikaan ei ole niin levollinen kuin he. Älä siis sekaannu asioihin, jotka eivät sinulle kuulu, vaan joudu nopeasti Chun valtakuntaan hoitamaan omia asioitasi.

Zhuangzi: Itse olette hourimuksia, aaveet – ette ymmärrä mitään, vaikka olette jo kuolleita. Täytyyhän teidän tietää, että elämä on kuolemaa ja kuolema elämää, ja orjat ovat herroja. Minä joka olen löytänyt elämän alkulähteen, en teidän kurjien kummitusten¹¹⁷ liikahteluista¹¹⁸ välitä.

Aaveet: Hyvä on, teemme sinusta sitten narrin¹¹⁹ yksin tein.

Zhuangzi: Chun kuninkaan pyhä valtakirja on suojanani, enkä säikähdä kurjien kummitusten hälinää!

(*Kohottaa taas kätensä kohti taivasta ja huutaa kurkku nsa pohjasta:*)

Syömmeni pohjasta sua tervehdän, oi Kohtalo, kunnioitettu!

113 至心朝礼 — tulkiten klassiseksi tyyliksi, koska puhekieliseksi ilmaisu on turhan lyhyt ja tuntematon nykysanakirjoille. Nykykielen avulla luovasti ja selittäen tulkiten voisi tarkoittaa vaikkapa ”täydestä sydäimestäni/sielustani käänny puoleesi osoittaen rituaalista, asianmukaista kunnioitusta”. Ei kuitenkaan sinänsä sisälly vielä lainattuun loitsuun (kts. alla), joten en kääntänyt vanhalla suomella.

114 一阵阴风 — vrt. myöhemmin tuleva 一阵清风. Kts. *Hanying cidian*, ”ill wind/foment trouble”(826) sekä ”refreshing breeze”(554). Sananmukaisesti otettuna siis puhutaan tuulesta eikä taivaasta, mutta suomessa taivaan peittyminen pilveen tai selkeneminen lienee yleisempi tapa kuvata tunnetta tai tunnelmaa, ja sitähan tässä on ymmärrettävästi haettu.

115 糊涂虫 — sisältää alaviitteen 109 vanhahtavan ilmauksen ja sen lisäksi 虫-sanan, joka tarkoittaa hyönteistä tai matoa. Kts. *Hanying cidian*, 285, 糊涂虫: blunderer, bungler. Nykyilmaus kuvaa siis ihmistyyppiä, logiikaltaan samanlainen kuin suomen ”laiskamato”. ”Selkärangaton” olkoon tässä suomessa sopiva viittaus matoon.

116 天地就是春秋 — kirjaimellisesti otettuna ”taivas ja maa ovat kevät ja syky”. Englannin- ja ranskankielisissä käännöksissä kohta on ilmaistu ”[..]are neither seasons nor masters. Space is time. Not even an emperor[...]” (engl.) ja ”Libères de l’espace et du temps, on est plus à son aise qu’un empereur.” (ransk.). Oikeastaan englanninkielinen käännös olisi paras, sillä ”taivas ja maa” tarkoittaa myös maailmaa tai maailmankaikkeutta yleensä (kts. *Concise dictionary*, 548) ja 春秋 taas tarkoittaa myös aikaa (tai aikakautta) yleisesti (kts. *Concise dictionary*, 95; *Xinhua*-sanakirja, 92). ”Taivas ja maa” jääköön suoraan käännetyksi, sillä merkitys on silti ymmärrettävissä ja kuulostaa sopivan runolliselta.

117 小鬼 — kirjaimellisesti ”pienen kummitusten/aaveiden/haamujen”. Pieni tarkoittaa usein alempiarvoista, ja tässä tuo merkitys on helppo käsittää vielä korostuneeksi. Alkutekstissä ei ole alkusointua, mutta laitoin sellaisen käännökseen korvatakseni alkusointujen puuttumisen toisaalla, esimerkiksi alaviitteen 126 selventämän tekstinkohdan käännöksessä.

118 运动 — nykykäytössä sananmukaisesti tarkoittaisi liikettä, liikuntaa tai urheilua. Outo. Nykykielessä sopivampi voisi olla vaikka 影响 (”vaikutus”).

119 出丑 — tehdä jostakusta yleinen pilkan kohde (kts. *Concise dictionary*, 87). Ei siis erityistä viittautusta esimerkiksi muinaisiin hovihauskuuttajiin, vaikka 丑 yksinään tarkoittaakin myös koomikkoa.

*Covan callon alda
meri maa ja mandere,
orghod kedhod cans cangared,
toevovat suven valda.
Yxi, caxi, colme, nelie,
wisi, cusi, seitzeme, cadexen.*¹²⁰

Taolaisen patriarkan¹²¹ mahtikäskyllä¹²², tullos¹²³! Tullos! Tullos!

(Taivas selkenee, ja idän puolelta udusta astuu esiin Kohtalonjumala pukeutuneena kangaskaapuun ja taolaiseen päähineeseen. Hänellä on kaidat, tummat kasvot sekä tuuheaa harmaantunut poskiparta, ja kädessään hän kantaa ratsupiiskaa. Kaikki aaveet ka-toavat välittömästi.)

Kohtalonjumala: Zhuangzhou, sinä kutsuit minua, mutta minkä hölmön ajatuksen vuoksi? Olet juonut tarpeeksesi, miksi et tyydy osaasi?

120 Alkukielinen runo on selkeästi klassista kiinaa, ja englanninkielisen käännöksen alaviite ilmoittaa runon olevan yhdistelmä kahdesta lähteestä: 千字文 (*Qiān zīwén*, "Tuhat merkkiä"); sekä 百家姓 (*Bǎi jiāxìng*, "Sata sukunimeä"). Kumpaakaan lähdetä en saanut painettuna versiona käsiini tarkistusta varten, mutta Chinnery sentään väittää, että jälkimmäinen teksti oli kirjailijalle tuttu ja sisältää ”yläluokkaisen kuuloisia” perheiden nimiä (Chinnery, 313) – sukunimikäytössä ne kyllä ovat nyky-sanakirjojenkin mukaan, 孙:a lukuunottamatta. Päätelen, että on pyritty saamaan aikaan tekstiä, joka kuulostaa nykylukijan korvaan muinaiselta loitsulta ja joka on tyyliltään korkeaa, mutta jonka tarkka merkitys ei ole niin olennainen tekijä – vaikkakin väitetystä 千字文-tekstistä saa luovasti tulkiten esiin sellaiset merkitykset, jotka sekä englannin- että ranskankielisissä käännöksissä on niistä esiin saatu. Suomalaiseen käännökseen valitsin siis vanhaa suomea, joka ei ole merkitykseltään samanlaisia kuin alkuteksti, mutta sopii henkiinherätysteemaan: neljä ensimmäistä säettä ovat ote Hemminki Maskulaisen *Piae cantiones*-käännöksestä (kts. Laitinen, 112), kahden viimeisen säkeen luvut taas ovat peräisin Mikael Agricolan *Abckiriasta*. Mitä käännöksen rytmiin tulee, niin alkuteksti on kyllä ryhmitelty neljän merkin ryhmiin, eli rivit ovat tavumääriltään vastaavia, mutta toisaalta se ei ole riimitettyä. Käännöksessä ryhmittelyä saa kuitenkin vastata riimitys ainakin neljän ensimmäisen säkeen kohdalla.

121 太上老君 — kunnianimi, jolla Lännen matkan (*西游记*) kappaleen viisi loppupuolella viitataan Laozi:hin, taolaisuuden yhden perusteoksen eli *Dao de Jing*-kokoelman hypoteettiseen kirjoittajaan ja – tai näin ainakin väittää verkkoversion alaviite numero yhdeksän. Englanninnoksessa ”the Taoist Patriarch”, ranskannoksessa ”grand Patriache taoïste”. Varmennusmahdollisuuden puutteesta huolimatta seuraan englannin- ja ranskankielisten käännösten ratkaisua.

122 急急如律令 — selkeällä puhekielellä pitäisi ilmeisesti olla 急急如法律命令. Tulisi mieleen, että sanoja ja lausetta on lyhennetty taiteellisista syistä, eli että ne kävisivät paremmin yhteen klassisella kiinalla kirjoitetun loitsun lyhyiden rivien kanssa.

123 敕 — nyky-sanakirjojen mukaan tarkoittaa keisarillista määräystä tai julistusta (kts. *Xinhua*-sanakirja, 91). Englannin- ja ranskankielisissä käännöksissä käännetty suoraksi käskyksi (”Come!” ja ”Venez!”), mutta nykykäytössä tällaista merkitystä sille ei tiettävästi ole. Tässä sana lieneekin hyvin vanhahtava, kuvaa käskijän auktoriteettiä, tai molempia.

Zhuangzi: Alamaisenne¹²⁴ oli menossa näiden seutujen läpi tapaamaan Chun kuningasta, kun hän huomasi pääkallon, joka yhä vielä muistutti ihmisen kalloa. Kallon omistajalla on täytynyt olla vanhemmat, vaimo ja lapsiakin¹²⁵, mutta tähän hän vain kuitenkin kuoli – voi surkeutta¹²⁶, käy häntä sääliksi! Pyydänkin siis vilpittömästi suurta jumalaa palauttamaan hänen muotonsa, kasvattamaan uudelleen hänen lihansa ja antamaan hänelle elämän, jotta hän voi palata kotiseudulleen.

Kohtalonjumala: Hahhah! Puheesi ei kyllä ole vilpittöntä. Vaikka vatsasi ei ole täynnä, sinä silti sekaannut asioihin, joiden kanssa sinulla ei ole mitään tekemistä. Kun olet tosissasi et todella ole tosissasi, ja kun pidät hauskaa et todella pidä hauskaa. Jatka siis vain matkaasi, äläkä häiritse minua: täytyyhän sinun tietää, että ”Cohtalo meeree elementien ia coleman”¹²⁷, enkä noin vain käy niistä päättämään.¹²⁸

Zhuangzi: Suuri jumala, ei toki noin. Itse asiassa ei ole elämää ja kuolemaa: kerran uneksin muuttuneeni perhoseksi, lihottelevaksi ja lepättelevaksi perhoseksi, mutta herättyäni olinkin jälleen muuttunut ja olin Zhuangzhou, kiireinen Zhuangzhou. Olenko siis loppujen lopuksi Zhuangzhou, joka uneksi muuttuvansa perhoseksi, vaiko perhonen, joka uneksi muuttuvansa Zhuangzhouksi – se ei tähän päivään mennessä ole selvinnyt. Näin kun asiaa katsoo, voiko varmasti tietää, etteikö tämä pääkallo tällä hetkellä ole elossa, ja etteikö niin sanottu henkiin herääminen olisikin kuolemista? Pyydänkin suurta jumalaa tekemään poikkeuksen – jos ihmisetkin joutuvat joustamaan, ei jumalienkaan tarvitse olla liian tiukkoja.

Kohtalonjumala: (Hymyilee) Sinäkin olet yksi niistä, jotka osaavat puhua, mutta eivät toimia, olet ihminen etkä jumala...mutta hyvä on, laitetaanpa sinut kokeeseen.

(Kohtalonjumala osoittaa ratsupiiskalla ruohon sekaan ja katoaa. Osoitetusta kohtaa lyö liekki, ja mies hyppää pystyyn.)

124 臣(chén) – *Xinhua*-sanakirja toteaa sivulla 73: ”A form of self address used by a subject when speaking to the emperor in the feudal age”.

125 该有父母妻子的罢 — 妻子 tarkoittaisi vaimoa, mutta toisaalta 妻 esiintyy myös yksinään tarkoittamassa samaa, samoin kuin 子 yksinään tarkoittamassa lasta. Monitulkintainen kohta siis, mutta lapsien olemassaolo käy niin hyvin Zhuangzi:n yritykseen herättää sääliä, että laitoin ne mukaan käännökseen.

126 真是呜呼哀哉 — sisältää onomatopoeiaa, toistoa ja loppusointuja (”wū hū āi zāi”), joita on hankala tuoda esiin käännöksessä kuulostamatta todella teennäiseltä (”yhyy, käy häntä sääliksi!”). Lievä teennäisyys sen sijaan on hyväksyttävää, sillä kuten selviää, Zhuangzi ei kuollutta kohtaan juuri myötätuntoa tunne.

127 “死生有命” — lainausmerkit löytyvät siis myös alkutekstistä, ja syystä: kyseessä on lainaus, joka esiintyy ainakin Konfuzin nimiin laitetusta ”Keskustelut”-kokoelmassa (kts. esim. <http://www.gutenberg.org/etext/23839>). En saanut varmistettua paperiversiosta, mutta koska nyky-sanakirjat eivät idiomeja tunnista, sen voinee jo siksikin päätellä muinaiseksi. Merkitys on selvä asiayhteydestä ja muutenkin, ja englannin- ja ranskankielisten käännosten tulkinta on samanlainen.

128 我也碍难随便安排 — harvinainen tapa ilmaista ajatus. Vain yksi sanakirjoistani tunnistaa 碍难-sanana (kts. *Hanying cidian*, 3: ”find it difficult to do something”). Tulkiten kirjalliseksi.

Mies: (Noin 30-vuotias, kookas, punakka mies, joka näyttää maalaiselta, ja jolla ei ole rihman kiertämääkään yllään¹²⁹. Hieroo silmiään nyrkeillään, kokoaa itsensä¹³⁰, ja huomaa Zhuangzin). Häh?

Zhuangzi: Häh? (Lähestyy miestä hymyillen ja katselee häntä tarkkaan). Mitä kuuluu?

Mies: Ah...minä nukahdin. Mitä kuuluu? (Katsoo molempiin suuntiin ja huudahtaa) Aah! Missä on pakettini ja aurinkovarjoni¹³¹? (Katsoo itseään) Aah, ja vaatteeni? (Kyykistyy.)

Zhuangzi: Rauhoitu, ei ole syytä hätääntyä. Palasit juuri henkiin. Ja luulisin, että tavarasit ovat jo hajonneet tai joku on vienyt ne mukanaan.

Mies: Mitä?

Zhuangzi: Minä kysyn sinulta: mikä lienee nimesi¹³², ja mistä lienet kotoisin?

Mies: Minä olen vanhempi Yang Yangin kylästä. Opettajani kutsui minua nimellä Kunnioittava¹³³.

Zhuangzi: Entä mitä tulit tänne tekemään?

Mies: Tulin sukulaisiani tapaamaan, enkä nukahtanut tähän tarkoituksella. (Hätääntyen) Mutta minun vaatteeni? Ja minun pakettini ja aurinkovarjoni!?

Zhuangzi: Rauhoitu, ei ole syytä hätääntyä. Minä kysyn sinulta: millä ajalla elit?

Mies: (Hämmästyneenä) Mitä? Miten niin "millä ajalla elit?"? (...) Entä minun vaatteeni!?

129 全身赤条条的一丝不挂 — melko suora käännös, vaikka suomalainen sanonta onkin.

130 定一定神 — *Hanying cidian*, 159: ”pull oneself together, concentrate one's attention”. Suorempi käännös olisi kylläkin vaikkapa ”pitää henkensä paikallaan”. Tavallinen sanonta onneksi kuitenkin, joten käännöksessä voi tyytyä tavalliseen suomalaiseen sanontaan.

131 伞子 — sateenvarjo tai aurinkovarjo. Jos halutaan erikseen erikseen alleviivata, että kyseessä on sateenvarjo, käytetään sanaa 雨伞, joten päätelen tässä aurinkovarjoksi.

132 你甚姓名谁 — enemmänkin kirjakielinen kuin puhekielinen, kuten toivottavasti myös käännös.

133 必恭 — kirjaimellisesti lähinnä ”todellakin kunnioitusta osoittava”. En (eivätkä sanakirjat myöskään) tunnista yleisnimeksi. Hieman ironinen siihen nähden, miten mies selkeästi itseään vanhempaa Zhuangziä sekä lainvalvojaa kohtaan myöhemmin käyttäytyy, ja piti siksi kääntää merkityksensä mukaan. Voi tosin väittää, että koska alkukielinen nimi ei ole yleiskäytössä oleva sana, käännöksenään ei pitäisi olla – mutta merkityksen selkeyden vuoksi olkoon nyt, vaikka se ei olekaan kutsumanimeksi edes sopivan lyhyt tai helposti lausuttava. Vaihtoehtoja olisivat olleet myös kutsumanimen jättäminen täysin kääntämättä tai pelkkä muuntaminen pinyin-muotoon, mutta valittu käännös välittää merkityksen.

Zhuangzi: Ai jai¹³⁴, olet tosiaan niin hölmö, että olet ansainnut kuolleen roolin¹³⁵ – keskityt vain vaatteisiisi, olet totisesti¹³⁶ täydellisen itsekeskeinen¹³⁷. Et ole vielä onnistunut ymmärtämään mitä ihminen on, mutta siinäkö vain puhut vaatteistasi? Siksi kysyin sinulta ensimmäiseksi, millä ajalla elit. Ooh, et sinä ymmärrä...no, (*mieltii hetken*) minä kysyn sinulta: silloin kun elit, liikkuko kylässä tarinoita?

Mies: Tarinoita? Olihan niitä...eilen toiseksi vanhimman veljen vaimo kinasteli seitsemän isoäidin¹³⁸ kanssa.

Zhuangzi: Turhuuksia!¹³⁹

Mies: Turhuuksia? No sitten...Yang Xiaosan sai kunniaininnan vanhempainkunnioituksesta...

Zhuangzi: No, siinä tosiaan on jo tapahtuma...mutta onpa silti hankala määrittää... (*mieltii hetken*) eikä ollut suurempia tapahtumia, sellaisia jotka olisivat kiinnittäneet kaikkien huomion?¹⁴⁰

Mies: Kiinnittäneet kaikkien huomion? (*Mieltii*) Ah, oli kyllä! Kolme tai neljä kuukautta sitten Peuratornin¹⁴¹ perustaa varten oli tarkoitus kerätä lasten sieluja, ja kaikki käyttäytyivät kuin säikähtäneet kanat¹⁴² ja ryhtyivät kiireesti valmistamaan amuletteja lapsille...

Zhuangzi: (*Hätkähtää*) Peuratornin? Milloin tämä tapahtui?

Mies: Kolme tai neljä kuukautta sitten.

Zhuangzi: Kuolitko siis kuningas Zhòun valtakauden aikana? Ei voi olla totta, kuolit jo yli viisisataa vuotta sitten.

134 嘖嘖 — kielen naksautusta kuvaava sana, englanninkielessä tavataan kirjoittaa "tsk, tsk". Verbinä "väittää" tai "väitellä". Kts. *Xinhua*-sanakirja, 813.

135 你这人真是糊涂得要死的角儿 — tässä yhteydessä on vaikea keksiä muutakaan merkitystä sanalle 角儿 kuin "rooli". Englannin- ja ranskankieliset käännökset eivät roolista puhu, mutta toisaalta aikaisemminkin tekstissä Zhuangzi lausuu metatasolle viittaavaan kommentin – katso alaviite 110.

136 澈底 — sanakirjat eivät tunnista, tulkitsen vanhahtavaksi. Nykyilmaus olisi todennäköisesti samoin lausuttava 彻底 (kts. *Hanying cidian*, 81).

137 利己主义者 — "hyöty" + "itse" + "aate/-ismi" + lopuke, joka on aika tarkka vastine suomen -ja/jälloppuliitteelle (tekijä). Egoismi olisi varmasti myös vaihtoehto, mutta ei valitsin suomalaisemmän käännöksen.

138 阿二嫂就和七太婆吵嘴 — hieman monitulkintainen kohta. 阿二 voisi olla vanhemman veljen nimi, kuten ranskankielisessä käännöksessä on tulkittu. 婆 taas voi tarkoittaa paitsi isoäitiä, myös vanhaa naista yleisesti.

139 还欠大! — harvinainen ilmaus ainakin mandariinikiinassa, ehkä murteellinen. Lähin järjevä sananmukainen käännös voisi olla vaikkapa "vielä puuttuu paljon".

140 再没有什么更大的事情, 使大家因此闹了起来的了吗? — omituinen siinä mielessä, että sisältää kysymysmerkin ja kysymyksen on siis kysymys, vaikka muuten onkin rakenteeltaan ennemmin kertova lause.

141 鹿台 — englanninkielisen käännöksen alaviitteessä (sivulla 58) kerrotaan, että 鹿台 oli jäljempänä mainittavan Shang-dynastian Zhou-kuninkaan aarteidensa varastointia varten rakentama torni. Käännökseen (joka on kirjaimellinen) ei sinänsä vaikuta.

142 鸡飞狗走 — kirjaimellisesti "kanat lentävät, koirat kävelevät". Olen tavannut tämän idiomien myös muodossa, jossa koiriin liittyvä verbi on 跳 eli hyppiä, eikä 走. Sanakirjat eivät kylläkään tunnista kumpaakaan.

Mies: (*Hieman malttinsa menettäneenä*) Herra¹⁴³, olemme juuri tavanneet, joten älkää ryhtykö pilaillemaan. Minä vain yhtäkkiä nukahdin, joten mitä on tämä puhe yli viisisataa vuotta sitten kuolemisen? Minulla on vakavia asioita hoidettavinani, eli olen menossa sukulaisiani tapaamaan – palauttakaa siis pikaisesti vaatteeni, pakettini ja aurinkovarjoni, sillä en jaksa leikkiä kanssanne.¹⁴⁴

Zhuangzi: Rauhallisesti vain, annapa minun kysellä vielä vähän...kuinka nukahditkaan?

Mies: Kuinka nukahdin? (*Miettii*) Olin aamusella kävelemässä täällä päin, kun tunsin päälaellani iskun. Sitten silmissäni pimeni, ja nukahdin.

Zhuangzi: Sattuiko se?

Mies: En huomannut kipua.

Zhuangzi: No...(mieltii hetken)...no, nyt ymmärrän. Varmaa on, että Shang-dynastian Zhòu-kauden aikaan sinä kävelit ypöyksin¹⁴⁵ täälläpäin ja törmäsit maantierosvoon, joka iski sinut nuijalla takaapäin kuoliaaksi ja vei kaiken mukanaan. Tällä hetkellä elämme Zhōu-dynastiassa, ja on kulunut yli viisisataa vuotta – joten mitä järkeä on etsiä vaatteita? Ymmärrätkö?

Mies: (*Tuijottaa Zhuangziä*) Ei, enpä taida ymmärtää¹⁴⁶. Herra, älkää enää pelleilkö kanssani, vaan palauttakaa vaatteeni, pakettini ja aurinkovarjoni. Minulla on vakavia asioita hoidettavinani, olen menossa sukulaisiani tapaamaan, enkä jaksa leikkiä kanssanne!

Zhuangzi: Eipä sinulla tosiaankaan järki juokse...

Mies: Kenellä ei järki juokse? En näe tavaroitani, ja tapaan teidät paikalta – jos en kyselisi teiltä, niin keneltä sitten? (*Kohottautuu*)

Zhuangzi: (*Hätäntyneenä*) Kuuntelepa taas kun selitän: olit pääkallo, jota minun kävi sääliksi, ja pyysin Kohtalonjumalaa palauttamaan elämäsi. Ajattele: olet ollut kuolleena niin monta vuotta, että vaatteet eivät mitenkään voi olla säilyneet! En ole vaatimassa sinulta kiitoslahjoja¹⁴⁷, istu vain alas ja kerro minulle kuningas Zhòun ajasta, jolloin...

Mies: Höpötystä! Noita puheita ei uskoisi kolmivuotiaskaan, ja minä olen sentään jo 33! (*Lähestyy Zhuangziä*) Te...

143 先生 — kirjaimellisesti ”aikaisemmin syntynyt”. Käytetään kunnioittavana sanana tavallisista ihmisistä, tyyliin ”hyvät naiset ja herrat”. Ei siis tarkoita, että mies välttämättä tuntisi itsensä alempiarvoiseksi kuin Zhuangzi.

144 Kohteliaisuussanoja ei repliikissä alun 先生:n jälkeen ole, mutta käsitin alun määrääväksi ja käänsin koko repliikin silti kohteliaaseen muotoon.

145 独个儿 — Sanakirjat eivät tunnista, mutta yhdistelmänä kyllä ymmärrettävä (个儿, kts. *Concise dictionary*, 180: ”persons and things taken singly”). Tulkitaan siis vanhahtavaksi ja kirjalliseksi – puhekielisempi olisi 独自.

146 我一点也不懂 — ei automaattisesti mitenkään aggressiivinen tai sarkastinen alkukielellä, kuten ei suomeksi käännettynäkään. Tilanteen perusteella voinee silti julistaa sarkastiseksi.

147 谢礼 — voi tarkoittaa kiitoslahjaa tai kiitosta yleensä. Käänsin tässä kiitoslahjaksi, koska tulkitseen Zhuangzin tässä yrittävän korostaa, että ei todellakaan ole vaatimassa mieheltä mahdottomia.

Zhuangzi: Minulla todella on tällainen mahti. Kyllä sinun pitäisi tuntea Qiyuanin Zhuangzhou.

Mies: En tunne. Ja jos teillä todella onkin sellainen mahti, mitä hevonnäntää se ketään hyödyttää¹⁴⁸? Teitte minusta sen avulla ilkiälästoman, joten mitä hyötyä on henkiin heittämisestä? Kuinka voin mennä sukulaisiani tapaamaan? Pakettiikaan minulla ei ole... (*Tarrautuu itku kurkussa Zhuangzin hihaan*) En usko teidän höpötystänne. Täällä ei ole muita kuin te, joten teiltä minun on pyydyttävä¹⁴⁹! Minä vien teidät kylänpäällikön¹⁵⁰ luokse!

Zhuangzi: Rauhallisesti, rauhallisesti. Vaatteeni ovat vanhoja ja hauraita, niitä ei sovi repiä. Kuuntelepa kun lausun vielä muutaman lauseen: sinun ei tule keskittyä vaatteisiin, sillä ne eivät ole niin tärkeitä – joskus on oikein pitää vaatteita päällään, toisinaan taas on oikein olla pitämättä. Linnuilla on höyhenensä, nelijalkaisilla eläimillä turkkinsa, kun taas jättimelonit¹⁵¹ ja munakoisot ovat aivan alastomia. Tätä tarkoitetaan kun sanotaan, että ”Tese ombi oicia ia wäre, nii ombi toisesaci”¹⁵². Et tosiaan voi sanoa, että olisi oikein olla pitämättä vaatteita, mutta kuinka voit myöskään sanoa, että vaatteiden pitäminen olisi oikein¹⁵³?

Mies: (*Raivostuu*) Hevonkukku¹⁵⁴! Jos et palauta tavaroitani, isken sinut heti hengiltä! (*Puristaa kätensä nyrkkiin, nousee ja tarttuu Zhuangzihin.*)

148 又值什么鸟? – kirjaimellisesti lähinnä ”onko se linnun(kaan) arvoinen?”. Suomessa en ole tällaisessa yhteydessä nähnyt käytettävien lintuja, joten turvaudun hevosiin.

149 我当然问你要 — normaalista poikkeava sanajärjestys, jonka voisi ajatella korostavan hätäisyyttä ja ”sanaa”. Tavallisesti sanottaisiin 我当然要问你.

150 保甲 — todennäköisesti viittaus vanhaan hallintojärjestelmään, jossa tietty määrä kotitalouksia muodosti 甲:n ja tietty määrä 甲-yksikköjä yhden 保:n (kts. *Xinhua*-sanakirja, 23). 甲-sanana voi tulkita myös päälliköksi (kts. *Xinhua*-sanakirja, 294), joten seuraan tässä sekä englanninoksen että ranskannonksen tulkintaa.

151 王瓜 — 瓜 tarkoittaa melonia ja 王 kuningasta, mutta yhdistelmäsanana ei tunnista mikään käyttämäni sanakirja. Englannin- ja ranskankielisissä käännöksissä sana on käännetty kurkuksi, jonka tosin alkukielellä on yleensä 黄瓜.

152 彼亦一是非, 此亦一是非 — ote *Zhuangzi*-teoksen toisesta luvusta, klassista kiinaa siis. Alkutekstin varmistuksen suhteen jouduin tosin tyytymään verkkoversioon osoitteessa <http://chinese.dsturgeon.net/text.pl?node=2723&if=en>. Pertti Nieminen on kääntänyt lauseen sanoin ”’Tuo’ sisältää samanaikaisesti ’oikean’ ja ’väärän’, ja ’tämäkin’ sisältää samanaikaisesti ’oikean’ ja ’väärän’” (Kts. Nieminen, 32). Halusin kuitenkin olla johdonmukainen ja säilyttää vanhan suomen klassisen kiinan vastineena käännöksessä, joten en käyttänyt Niemisen tekstiä suoraan, vaan otin mallia Agricolaan *Abckiriasta* ja kehitelin tilalle mahdollisimman lyhyen ja epäselvän pätkän vanhan suomen kuuloista tekstiä. Lainauksen merkityksestä voidaan – sen tarkemmin *Zhuangzin* toisen luvun filosofisiin syvyyksiin menemättä – todeta, että luvun teemana on kaikkien vastakohtaisuuksien osoittaminen perimmältään illuusioiksi, asioiden perimmäisen samankaltaisuuden osoittaminen, kuten koko luvun otsikosta (”Keskustelu kaiken ykseydestä”) voi päätellä. Tätä taustaa vasten lainaus lieneekin tässä yhteydessä yleismerkitykseltään selvä, varsinkin kun Zhuangzi sitä vielä kysymyksellään heti perään tarkentaa.

153 你固然不能说没有衣服对, 然而你又怎么能说有衣服对呢? — voi kuulostaa suoraan englannista käännettyltä sinä-passiivin sisältävältä lauseelta, mutta onkin itse asiassa suoraan kiinasta käännetty lause, ja Zhuangzi osoittaa kysymyksensä miehelle nimenomaan sinä-pronominia käyttäen.

154 放你妈的屁! – kirjaimellisesti ”äitisi pieru!” tai ”piereskelkөөn äitisi!”. Alatyylillä, vaikkakaan ei julkeinta mahdollista.

Zhuangzi: (*Yrittää kiusaantuneena vältellä miestä*) Että kehtaatkin! Näpit irti! Tai muuten pyydän Kohtalonjumalaa palauttamaan sinut takaisin kuolleeksi!

Mies: (*Naurahtaa kylmästi perääntyessään*) No hyvä, palauta minut takaisin kuolleeksi, tai sitten palauta minulle vaatteeni, aurinkovarjoni ja pakettini, jossa on 52 kolikkoa, puolitoista naulaa¹⁵⁵ hienointa sokeria¹⁵⁶ sekä kaksi naulaa jujube-hedelmiä¹⁵⁷...

Zhuangzi: (*Tiukasti*) Etkö suostu muuttamaan mieltäsi¹⁵⁸?

Mies: Äitisi joutaa muuttamaan mieltään¹⁵⁹!

Zhuangzi: (*Päätäväisesti*) Olkoon sitten niin. Koska olet tuollainen hölmö, palautan sinut alkuperäiseen tilaasi. (*Kääntyy kohti itää, kohottaa molemmat kätensä tervehdykseen kohti taivasta ja huutaa kurkkunsa pohjasta:*)

Syömmeni pohjasta sua tervehdän, oi Kohtalo, kunnioitettu!

*Covan callon alda
meri maa ja mandere,
orghod kedhod cans cangared,
toevovat suven valda.
Yxi, caxi, colme, nelie,
wisi, cusi, seitzeme, cadexen.*

Taolaisen patriarkan mahtikäskyllä, tullos! Tullos! Tullos!

(*Kuluu pitkä hetki. Loitsulla ei ole vaikutusta.*)

(*Zhuangzhou katselee ympärilleen ja laskee hitaasti kätensä.*)

Mies: Enkö olekaan kuollut?

Zhuangzi: (*Pettyneenä*) En ymmärrä, miksi tämä ei tällä kertaa toiminut...

155 斤 — vanha kiinalainen painon mitta, noin puoli kiloa (*Xinhua*-sanakirja, 320). Suomalainen sana naula (vähän yli 400 grammaa) kelvatkoon siis käännökseksi, vaikka englantilainen pauna (n. 454 grammaa) olisikin ehkä mitallisesti lähempänä. Ranskankielisessä käännöksessä on käytetty livre-mittaa, jonka vastineeksi MOT-sanakirja ilmoittaa juuri paunan. Muuten katso Museoviraston sivu vanhoista mitoista (<http://www.nba.fi/fi/vanhatmitat>, 24.4.2008) sekä *Encyclopedia Britannica* (<http://www.britannica.com/eb/article-9061099/pound>, 24.4.2008).

156 白糖 — kirjaimellisesti ”valkoista sokeria”. En onnistunut selvittämään, missä ja milloin nykyaikaisen valkoinen sokerin valmistusmenetelmä tarkalleen keksittiin, mutta epäilen, että tuskin Kiinassa ennen ajanlaskun alkua. ”Hienoin sokeri” lienee siis sopiva käännös, joka ei johda harhaan, mutta tekee selväksi sokerin arvon.

157 南枣 — englanninkielisessä käännöksessä puhutaan taateleista, mutta jujube on oikea käännös. Kyseessä on hedelmiltään todellakin taatelipalmua muistuttava kasvi, jota on viljelty Kiinan seuduilla jo nelisentuhatta vuotta. Kts. *Encyclopedia Britannican* artikkeli ”Jujube”.

158 反悔 — englannin- ja ranskankielisissä käännöksissä puhutaan katumisesta, mutta oikeastaan verbi tarkoittaa (julkista) mielensä muuttamista (*Hanying cidian*, 186; ”go back on one's word/promise”), eikä yleisesti sitä ajatusta, että jotain olisi pitänyt tehdä toisin menneisyydessä eli katumusta – sel-laista varten on olemassa verbi 后悔.

159 小舅子才反悔 — sananmukaisesti jotakuinkin ”Vaimon pikkuveli joutaa muuttamaan mieltään”.

Mies: (*Ryntää eteenpäin*) No nyt riittää höpötys. Korvaa pakettini!

Zhuangzi: (*Perääntyä*) Uskallat siis käydä käsiksi? Sinä villi-ihminen, joka et ymmärrä filosofiasta¹⁶⁰ mitään!

Mies: Senkin läpimätä varas¹⁶¹! Ryöväreitten neuvonantaja! Minä revin sinulta päältä tuon taolaisen kaavun ja otan hevosesi korvaukseksi...

(Zhuangzi vastustelee, ja samaan aikaan kaivaa nopeasti hihastaan esiin pillin, ja puhalttaa siihen hullun lailla kolme kertaa. Mies hätkähtää ja lopettaa liikkeensä. Eipä aikaakaan, kun kauempaa juoksee paikalle lainvalvoja¹⁶².)

Lainvalvoja: (*Juosten*) Nappaa hänet! Älä päästä pakoon! (*Lainvalvoja juoksee lähemmäs. Kyseessä on kookas mies Lun seuduilta. Hän on pukeutunut viralliseen univormuun ja päähineeseen, ja kädessään hän puristaa pamppua. Hänen kasvonsa punoittavat ja hänellä on parransänki.*) Nappaa se ryökäle¹⁶³!

Mies: (*Tarttuu tiukasti Zhuangzihin*) Napatkaa hänet! Tämä ryökäle!¹⁶⁴

(Lainvalvoja saapuu perille, tarttuu Zhuangziä kauluksesta ja kohottaa pamppuunsa. Mies päästää irti, kumartuu hieman ja peittää kaksin käsin alastomuutensa¹⁶⁵.)

Zhuangzi: (*Tarttuu pamppuun ja kallistaa päätään*) Mitä tämä merkitsee?

Lainvalvoja: Ai mitäkö merkitsee? Hmph! Etkö muka tajua?

Zhuangzi: (*Vihaisesti*) Minähän sinut kutsuin paikalle, ja nytkö sitten meinaat minut pidättää?¹⁶⁶

Lainvalvoja: Että mitä?

Zhuangzi: Minähän siihen pilliin puhalsin...

160 哲理 — kiinalaisessa kontekstissa sanalla “filosofia” on tietenkin erilaiset konnotaatiot kuin muinaiskreikkalaisessa tai nykylänsimaisessa. Oivan yleisesittelyn käsitteen kiinalaiseen merkitykseen on tehnyt ainakin Fung (1961, katso sivut 1-15). Sananmukaisesti 哲理 koostuu morfeemeista, jotka tarkoittavat viisautta sekä järkeä tai asian sisäistä periaatetta.

161 贼骨头 — englannin- ja ranskankielisissä käännöksissä tätä ei ilmaista, mutta 骨头 merkitsee tässä sitä, että varkaana oleminen kuuluu haukuttavan perusluonteeseen eikä ole vain pintasilausta. Sananmukaisesti 骨头 tarkoittaa luuta, toimii siis tässä samalla logiikalla kuin englannin sanassa ”lazybones”. Kts. *Concise dictionary*, 90).

162 巡士 — Sana ei ole nykykäytössä (sanakirjat eivät tunnista), mutta 巡 tarkoittaa partioimista, ja 士 taas tarkoitti vanhaan aikaan muun muassa alemmaa virkamiestä tai jonkinlaista sotilasta yleensä (*Xinhua*-sanakirja, 593). Lainvalvoja saa kelvata neutraaliksi käännökseksi, vaikka suomenkielen sanakirjoja penkomalla voisi löytyäkin jokin (vaikkapa ruotsalaisperäinen) vanha sana, joka olisi yhtä omituinen nykysuomalaiselle kuin 巡士 nykykiinalaiselle.

163 舅子 — tavallisimmin 舅 tarkoittaisi äidin veljeä (kts. *Xinhua*-sanakirja, 333), ja äkkiseltään voisi kuvitella, että voisi olla esimerkiksi tavallinen tapa puhutella vanhempia ihmisiä. Ei kuitenkaan ole, ei tavallinen eikä harvinainen, joten kyseessä lienee paikallinen haukkumasana – ainakin englannin- ja ranskannos esittävät sen haukkumasanaan, ja tilanteeseenkin negatiivinen merkitys kyllä sopii.

164 Ei erityisiä kohteliaisuussanoja tässäkään, itse asiassa mies vain toistaa täsmälleen sanat, jotka lainvalvoja aikaisemmassa repliikissä lausui. Käänsin silti kohteliaasti, sillä tavallisen talonpojan voisi olettaa suhtautuvan kohteliaasti aseistettuun lainvartijaan.

165 掩着小肚 — sananmukaisesti ”peittää alavatsansa”. Kiertoilmaus siis myös alkukielellä.

166 怎么叫了你来, 你倒来抓我? — hyvin puhekielinen lauserakenne.

Lainvalvoja: Ensin varastat ihmiseltä vaatteet, ja sitten puhallat itse pilliin – mikä typerys¹⁶⁷!

Zhuangzi: Olin matkalla ja näin hänet kuolleena. Pelastin hänet, mutta hän heittäytyi hankalaksi¹⁶⁸ ja väittää, että vein hänen tavaransa. Katsokaa nyt minua, voisinko minä muka varastaa ihmisten tavaroita?

Lainvalvoja: (*Laskee pampunsa*) "Tunde ihminen, tunde kasvot, mutt ei tunde syden"¹⁶⁹. Vaikea sanoa. Nyt lähdetään asemalle.

Zhuangzi: Se ei käy. Minun täytyy kiirehtiä tapaamaan Chun kuningasta.

Lainvalvoja: (*Hätkähtää, päästää irti ja tutkiskelee Zhuangzin kasvoja*) No, mutta sitenhän te olette Qi-

Zhuangzi: (*Innostuen*) Aivan! Minä todellakin olen Zhuangzhou, virkamies Qiyuanista. Kuinka tiesitte?

Lainvalvoja: Meidän¹⁷⁰ päällikkömme on puhunut teistä usein viime päivinä ja kertonut, että olette menossa Chun maahan rikastumaan ja voitte ehkä kulkea tätä kautta. Päällikkömme¹⁷¹ on hänkin erakko, ja hoitaa tointaan siinä sivussa. Hän rakastaa kirjoitustenne tutkimista, sellaisten kuten ”Kirioitus site quin ombi caici yxi”. Siinä sanotaan: ”Quin ombi eleme, ombi mös colema, ia quin ombi colema, ombi mös eleme; quin ombi se, mike olla machta, ombi mös se, mike ei olla maha, ia quin ombi se mike ei olla maha, ombi mös se, mike olla machta”¹⁷². Tosiaan vahvasti kirjoitettu, tosiaan korkea- luokkaista tekstiä, tosiaan laadukasta! Tulettehan vaatimattomaan toimistoomme¹⁷³ hiukan lepäämään?

(Mies perääntyy ällistyneenä pusikkoon ja kyykistyy)

167 昏蛋 — sananmukaisesti ”sekava muna”. Ei tietävästi yleisessä käytössä nykymandariinissa (ei löydy sanakirjoista), mutta seuraan samankaltaisen 昏庸:n merkitystä (kts. *Concise dictionary*, 237).

168 他倒缠住我 — sananmukaisesti ”hän ryhtyi häiritsemään minua”. Sananmukainen käännös vain kuulostaisi epätavalliselta ja kömpelöltä suomeksi.

169 “知人知面不知心” — hyvä suomalainen vastine olisi tietysti ”moni kakku päältä kaunis, vaan on silkkoa sisältä”. Suora käännös alkukielestä on kuitenkin merkitykseltään tässä yhteydessä niin selvä, että yhtä hyvin voi käyttää sitäkin. En tiedä sanonnan alkuperää tai edes sitä, onko alkuperä yleisesti tiedossa, eli onko se esimerkiksi lainaus jostakin tunnetusta klassikosta. Klassista tyyliä epäilemättä, mutta toisaalta nykylukijallekin hyvin selkeää, varsinkin kun tuntee asiayhteyden – en siis katsonut aiheelliseksi heittäytyä käännöksen suhteen tarpeettoman hankalaksi.

170 咱们 — persoonapronomini, joka sisältää paitsi puhujan, myös puhuteltavan. Ihmetyttää kyllä, miksi tässä yhteydessä myös jälkimmäisen, jollei sitten Zhuangzi ole edelleen kotiseudullaan, jolloin päällikkö olisi tavallaan myös hänen päällikkönsä.

171 敝局长 — lainvalvoja puhuu päälliköstään kohteliaalla äänensävyllä.

172 Jälleen viittaus jo aikaisemmin mainittuun (katso alaviite 152) lukuun *Zhuangzi*-kokoelmasta. Muinaisena tekstinä piti tietysti kääntää vanhalla kirjasuomella. Sekä luvun otsikon että lainauksen on nykysuomeksi kääntänyt ainakin Pertti Nieminen, jonka yhteistyössä Kai Niemisen kanssa laatimaa *Zhuangzi*-käännöstä *Joutilaan vaelluksesta* olen häpeämättömästi hyödyntänyt alkutekstin merkitystä pohtiessani – kts. mainitun kirjan sivut 29 (otsikko) ja 32 (lainaus).

173 您老还是到敝局里去歇歇罢 — käytössä siis sama kohteliaisuussana kuin alaviitteessä 171. Tässä lienee kuitenkin tarkoitus toimistoa vähättelemällä olla kohtelias Zhuangzille, joten nyt sanasta on paras kääntää esiin eri merkitys kuin edellisellä kerralla.

Zhuangzi: Ei ole enää aikainen hetki. Minun täytyy siis kiirehtiä jatkamaan matkaa, enkä voi viivytellä. Vierailen kuitenkin arvoisan päällikön luona paluumatkallani.

(Zhuangzi kävelee puhuessaan ja kiipeää hevosensa selkään. Juuri kun hän on lyömässä ruuskallaan, mies hyppää yhtäkkiä pusikosta ja juoksee tarttumaan hevosen suitsista. Lainvalvoja juoksee hänet kiinni ja tarttuu häntä käsivarresta.)

Zhuangzi: Vieläkö häiritset minua?

Mies: Jos te lähдете eikä minulla ole mitään, kertokaa minulle mitä voin tehdä? (Katsoo lainvalvojaa) Kuulkaa, herra lainvalvoja...

Lainvalvoja: *(Raapii korvantakustaan)* Onpa tämä nyt hankalaa...mutta, arvoisa herra...huomaan että *(tarkastelee Zhuangziä)* olette paremmissa varusteissa – ettekö voisi lahjoittaa¹⁷⁴ hänelle vaatekappaletta, jolla peittää alastomuutensa¹⁷⁵?

Zhuangzi: Luonnollisesti voisin, nämä vaatteethan eivät perimmältään kuulu minulle. Olen kuitenkin tällä kertaa menossa tapaamaan Chun kuningasta, eikä se käy ilman kaappua – ja jos otan pois aluspaitani ja pukeudun pelkkään kaapuun, on sekin sopimatonta...

Lainvalvoja: Totta, noinhan se on. *(Miehelle)* Päästä irti!

Mies: Minun täytyy mennä sukulaisiani tapaamaan...

Lainvalvoja: Höpötystä! Jos vielä häiriköit, saat huomata, että vien sinut asemalle! *(Kohottaa pampunsa)* Häivy siitä! *(Mies perääntyy, ja lainvalvoja seuraa häntä aina pusikkoon asti)*

Zhuangzi: Näkemiin!

Lainvalvoja: Näkemiin! Hyvää matkaa!

(Zhuangzi lyö ruuskallaan ja lähtee liikkeelle¹⁷⁶. Lainvalvoja seuraa kädet selkänsä takana, kun Zhuangzi katoaa pikkuhiljaa pölypilveen¹⁷⁷. Sitten hän kääntyy ja alkaa käveleksiä hitaasti sinne mistä tulikin.)

(Yhtäkkiä mies hyppää esiin puskasta ja tarttuu hänen pukunsa kulmaan.)

Lainvalvoja: Mitä nyt?

Mies: Mitä minä teen?

Lainvalvoja: Mistä minä tiedän?

Mies: Minun täytyy mennä sukulaisiani tapaamaan...

Lainvalvoja: No mene sitten.

174 赏 — antaa palkkio, yleensä jollekulle nuoremmalle. Olkoon tässä ”lahjoittaa”, koska ei ole selvää, mistä hyvästä Zhuangzin pitäisi palkkio miehelle antaa. Kts. *Xinhua*-sanakirja, 575.

175 遮羞 — sananmukaisesti ”kätkeä häpeänsä”. Toisenlainen kiertoilmaus siis kuin alaviitteessä 165.

176 走动了 — omituinen tapa ilmoittaa, että matkaan lähdettiin. Kts. *Hanying cidian*, 937: ”walk about, stretch one's legs”.

177 尘头 — vanhahtavaksi tulkittavissa tämäkin (nykysanakirjoista löytyy vain 尘土), mutta onko suomesta ei tule mieleen vanhahtavaa vastinetta.

Mies: Mutta minulla ei ole vaatteita.

Lainvalvoja: Eikö ilman vaatteita voi mennä sukulaisiaan tapaamaan?

Mies: Päästitte hänet menemään, ja nyt olette itse lähdössä pois. Teiltä minun on ratkaisu saatava. Jos ei teiltä, keneltä sitten? Katsokaa: kuinka oikein voin elää näin?

Lainvalvoja: Minä sanon sinulle: itsemurha on heikkoja varten!

Mies: No, keksikää minulle sitten ratkaisu!

Lainvalvoja: (*Riistäytyy vapaaksi*) Ei minulla mitään ratkaisua ole!

Mies: (*Tarttuu¹⁷⁸ lainvalvojan hihaan*) No viekää minut sitten asemalle!

Lainvalvoja: (*Repäisee hihansa irti otteesta*). Olisi sekin, ilkialastomana pitkin katua...päästä irti!

Mies: No, lainatkaa minulle sitten housuja!

Lainvalvoja: Minulla ei ole kuin nämä yhdet, ja jos lainaan ne sinulle, missä minä sitten itse kuljen? (*Vapauttaa itsensä äärimmäisin ponnistuksin*) Häiriköinti seis! Päästä irti!

Mies: (*Takertuu lainvalvojan kaulukseen*) Minun on pakko tulla mukaanne!

Lainvalvoja: (*Hätäntyneenä ja nolona*) Ei käy!

Mies: No sitten en päästä teitä lähtemään!

Lainvalvoja: Mitä oikein haluat?

Mies: Että viette minut asemalle!

Lainvalvoja: On tämäkin...mitä hyötyä siitä olisi? Riittää rettelöinti. Päästä irti! Tai muuten...(*Rimpuilee voimiensa takaa*).

Mies: (*Takertuen vielä tiukemmin*) Tai muuten minä en voi tavata sukulaisiani tai käydä ihmisestä. Kaksi naulaa jujube-hedelmiä, puolitoista naulaa hienointa sokeria...päästitte hänet menemään, siispä taistelemme nyt elämästä ja kuolemasta¹⁷⁹...

Lainvalvoja: (*Rimpuillen*) Rettelöinti seis! Päästä irti! Tai muuten...tai muuten...(*Pu-huessaan ottaa esiin pillinsä ja puhaltaa hullun lailla*).

Joulukuussa 1935

178 缠住 — normaalisti 缠 on verbi, joka tarkoittaa köyden varassa alas laskemista (kts. *Xinhua*-sanakirja, 865), joten tässä yhteydessä se on outo. Voisi kenties ajatella kuvaavan tiukempaa takertumista kuin 拽住:n, joka lausutaan lähes samoin. Tai sitten kirjoittaja ei vain halunnut käyttää samaa sanaa montaa kertaa peräkkäin – seuraava takertumista tai tarttumista kuvaava sana onkin 揪住.

179 我和你拚命 — sananmukaisemmin kuuluisi lähinnä “minä ja sinä laitamme elämämme /kohtalomme peliin”. Sanonta tarkoittaa yleisesti itsensä asettamista hengenvaaraan, myös muualla kuin taistelussa (kts. *Xinhua*-sanakirja, 493). 命 on myös sama sana, joka aikaisemmin novellissa esiintyi Kohtalonjumalan (司命) alkukielisessä nimessä. Tulkitsinkin siis, että kyseessä on tarkoituksellinen, kokoava viittaus alkuun, ja otin käännökseksi taistelun elämästä ja kuolemasta, koska aikaisemmin novellissa Kohtalonjumala toteaa, että [...]täytyyhän sinun tietää, että Kohtalo määrää elämän ja kuoleman, ja vaikeasti noin vain niistä päätän.[...], ja viittaus tulee siten täytetyksi.

5 POHDINTAA JA ERITYISIÄ HUOMIOITA

5.1 Morfeemi- ja sanataso

Kuten käännosten alaviitteistä selviää, käsittelemiini teksteihin liittyvät morfeemi- ja sanatason tulkinta- ja käännosongelmat ovat moninaisia. Periaatteessa niitä voisi aikaisempaa tutkimusta seuraten luokitella useampaankin luokkaan, vaikkapa lähtökielisen sanan tyyppin mukaan. Esimerkiksi erisnimet, idiomit ja filosofiset termit voisivat olla sanatyyppejä, joihin luokittelu pohjaisi. Niiden ulkopuolelle jäisi kuitenkin suurin osa käännosongelmista, ja hyöty olisi siten kyseenalainen. Alaviitteet sisältävätkin tämän käännotason kannalta olennaisimman analyysin.

Ilmeinen huomio on kuitenkin, että lähtö- ja kohdekielisten sanojen merkityskentät oli hankala saada osumaan täsmälleen päällekkäin. Jos yleisimmät merkitykset olivatkin samoja, ainakin konnotaatiot ja sivumerkitykset voivat erota toisistaan. Lisäksi toisinaan – kuten esimerkiksi alaviitteessä 24 (风声) – kääntymättä jäi alkutekstin mehukkaita morfeemiyhdistelmiä, jotka idiomien tapaan paljastavat lähtökulttuurin ajattelutapaa.

Päänvaivaa tuotti myös lähtökielen sanojen ja niiden käännosvastineiden yleisyys kielissään. Syynä ei ole niinkään se, että olisin pyrkinyt mekaanisesti noudattamaan Ingon esittämää suositusta kääntää harvoin käytetyt lähtökielen sanat harvoin käytetyillä kohdekielen sanoilla (katso Ingo 1990, 186). Alkutekstieni kanssa ei ongelma ollut yleisyys tai harvinaisuus sinänsä, vaan se, että sanan harvinaisuus tarkoittaa käytännössä usein sitä, että se on joko murteellinen tai käytössä lähinnä kirjallisessa tyyliässä. Murteellisuus (ja sen sukulainen puhekielisyys) ja kirjakielisyys tyylirekistereinä taas ovat muidenkin tekstitasojen ilmiöitä, joten niitä käsitelen erillisessä alaluvussa tämän luvun lopussa.

5.2 Lause- ja tekstitaso

Kuten aikaisemmin totesin, pyrin tarkastelemaan tekstejä kokonaisuuksina ja tuomaan käännoksissä tekstitasolla esiin piirteitä, joita ei ole mahdollista ilmentää käännoksissä juuri niissä lauseissa, joissa alkutekstien puolesta pitäisi. Valitsemisani teksteissä oli muutamia tällaisia lause- ja tekstitaso- piirteitä, jotka ovat olennaisia tyylinkin kannalta.

5.2.1 Virkkeiden jaksottaminen ja välimerkit

Alkuteksteistä varsinkin ”Päiväkirja” sisältää hyvin pitkiä virkerykelmiä, joiden jaksot on erotettu pilkuilla ja puolipisteillä melko lyhyiksi alajaksoiksi, joista useimmat ovat yksittäisiä lauseita. Varsinkin pilkkuja tapaa silmiinpistävän paljon tilanteissa, joissa voisi käyttää myös pisteitä – esimerkiksi erottamassa päälauseita. Tällainen välimerkkien käyttö ei ole havaintojeni mukaan mitenkään outoa nykymandariinissa, mutta sen suora siirtäminen käännökseen tuottaisi tekstiä, joka kuulostaisi tauottomalta selitykseltä. Oletan, että tämä ei ole alkutekstissä tarkoitus: pikemminkin lyhyet lauseet – ja monet yhden lauseen muodostamat kappaleet – välittävät kertojan kokemuksen intensiivisyyden sekä korostavat jokaisen lauseen ja jokaisen havainnon tärkeyttä. Lauseiden erillisuus ja runsaat tauot ovat siis olennainen tyylipiirre, ja käännökseni virkerykelmiä olikin tämän ilmentämiseksi katkottava pisteillä tai muilla pilkkua vahvemmillä välimerkeillä paljon enemmän kuin alkutekstiä. Esimerkiksi:

1)

果然！我大哥引了一个老头子，慢慢走来；他满眼凶光，怕我看出，只是低头向着地，从眼镜横边暗暗看我。

Ja totta: isoveljeni tuli hitaasti johdattaen vanhaa miestä, jonka silmissä oli raivokas kiilto. Mies pelkäsi, että huomaisin, joten hän laski päänsä ja mulkoili minua silmälasien sivuitse.

Välimerkkien lisäksi käännökseni eroaa alkutekstistä sikäli, että alkutekstissä hitaasti voi tulkita tulevan sekä veljen että vanhan miehen, kun taas käännöksessäni hidas on tarkasti tulkittuna vain veljen määräite. Merkitysero on kuitenkin sen verran hienosyinen, että en katsonut sen olevan ongelma.

Toinen hyvä esimerkki ”Päiväkirjan” uudelleen jaksotettavista lauseista on seuraava:

2)

忽然来了一个人；年纪不过二十左右，相貌是不很看得清楚，满面笑容，对我点头，他的笑也不像真笑。

Yhtäkkiä luokseni saapui mies; hän oli iältään noin kahdenkymmenen, mutta en erottanut tarkasti hänen piirteitään. Hänen kasvonsa olivat yhtä hymyä ja hän nyökkäsi minulle, mutta hänen hymynsä ei vaikuttanut aidolta.

Myös novellissa ”Kuolleita herättämässä” oli välimerkkien muuttamista vaativia lause-rykelmiä, joita kohtelin samoin kuin ”Päiväkirjan” vastineitaan:

3)

好在离楚国已经不远，用不着忙，还是请司命大神复他的形，生他的肉，和他谈谈闲天，再给他重回家乡，骨肉团聚罢。

Onneksi Chun valtakunta ei ole kaukana, eikä minun tarvitse kiirehtiä: voin siis pyytää itse Kohtalonjumalaa palauttamaan hänen muotonsa ja kasvattamaan uudelleen hänen lihansa – sitten jutustelen hänen kanssaan, ja hän voi palata kotikyläänsä ja tavata jälleen sukulaisensa.

Toisaalta ”Päiväkirjan” kertojan puhetyyli oli paikoittain tulkittavissa nopeammaksi ja kiihkeämmäksi. Tällöin oli paikallaan liittää pilkkujen erottamia lauseita yhteen ”ja”-sanalla, jonka virkaa pilkut usein näissä yhteyksissä toimittivat. Tämä ei ole sinänsä poikkeavaa, sillä mandariinikiinassa yleensäkin käytetään vähänlaisesti konjunktioita verrattuna norminmukaiseen kirjasuomeen. Tätä havaintoa tukee vastaava havainto mandariinikiinan ja – tässä suhteessa mielestäni hyvin suomen kaltaisen – englannin konjunktioiden käyttömääristä (katso Shen & Wong 1999, 86). Esimerkiksi seuraavassa alkutekstiotteessa on vain yksi ”ja”-sanaksi tulkittava sana, mutta luonteva suomenkielinen käännös vaatii niitä useampia:

4)

自己想吃人，又怕被别人吃了，都用着疑心极深的眼光，面面相觑。……

He syövät itse ihmisiä ja samaan aikaan pelkäävät toisten syövän heidät, ja he tarkkailevat toisiaan äärimmäisen epäluuloisina...

Toisinaan käännöksissäni muutin välimerkkejä myös siksi, että alkuperäiset välimerkit olisivat mielestäni suoraan käännökseen sovitettuna antaneet väärän kuvan alkutekstin sävystä – tai eivät olisi käyneet yhteen tekstin rytmin kanssa. Tämä tosin on enemmänkin henkilökohtaisista tyylikäsityksistäni johtuva ratkaisu. Esimerkiksi:

5)

他们这群人，又想吃人，又是鬼鬼祟祟，想法子遮掩，不敢直截下手，真要令我笑死。

Nämä ihmiset, jotka haluavat syödä ihmisiä, mutta samalla salailevat, haluavat peittää juonensa eivätkä uskalla käydä suoraan toimeen – voisin nauraa itseni kuoliaaksi!

Alkutekstin lauseen päätyminen pisteeseen antoi mielestäni liian apaattisen kuvan kerrotoimesta, varsinkin kun kuitenkin samassa merkinnässä on myös paljon huutomerkkeillä merkittyjä huudahduksia. Lisäksi huudahduksen lisääminen tasapainottaa tekstitasolla niitä kohtia, joissa olen kääntänyt alkutekstin huudahduslauseen muuntyyppiseksi lauseeksi. Tällainen kohta on vaikkapa esimerkki 1, katso yllä.

Välimerkkejä muuttelin myös seuraavassa:

6)

他们要吃我，你一个人，原也无法可想；然而又何必去入伙。吃人的人，什么事做不出；他们会吃我，也会吃你，一伙里面，也会自吃。

Jos he haluavat syödä minut, sinä yksin et mahda asialle mitään – mutta miksi sinun pitäisi heihin liittyäkään? Onko mitään sellaista, mitä ihmissyöjät eivät saattaisi tehdä? He voivat syödä minut, ja sinut myös, heidän joukossaan voi joutua syödyksi.

Alkutekstissä ei ole kysymysmerkkejä, mutta sentään kaksi lausetta, joissa on toisessa yksi selkeä ja toisessa yksi vähemmän selkeä kysymyssana. Lisäsin molempiin lauseisiin kysymysmerkit ja jaksotin lauseita uudelleen, koska tulkitsin, että tekstin puhuja pyrkii ennen kaikkea vakuuttelemaan ja toisto hyvä retorinen väline, jota kannattaa korostaa.

5.2.2 Lausemaisuuuden asteet alkuteksteissä ja käännoöksissä

Virkkeiden jaksottamiseen liittyvät suoraan lausemaisuuuden asteet. Ingo esittää kirjassaan kääntäjille ohjeeksi, että käännoksen lauseiden tulisi asteidensa puolesta vastata alkutekstiä, vaikka niiden suhteen eri kielten käyttönormit poikkeavatkin suuresti toisistaan (Ingo 1990, 136, 225-228). Lausemaisuuuden asteilla Ingo tarkoittaa kielten ja tekstityylien taipumusta valita lausetyypeiksi eri suhteissa päälauseita, sivulauseita ja lauseenvastikkeita sekä – suomessa – vaikkapa infinitiivilauseita ja lauseita, joissa subjekti on substantiiviksi nominalisoitu verbi. Suomen ja ruotsin asteista on olemassa tekstilajeittain jaoteltua kvantitatiivista tietoa, mutta vastaavaa en nykyisestä baihua-proosasta löytänyt. Novellien tätä tyylikeijää ei siis ollut mahdollista verrata tekstilajiensa muihin edustajiin.

Asteet ovat silti osittain sovellettavissa mandariinikiinan ja siten tarkastelemieni novellien lauseiden analysointiin. ”Kuolleita herättämässä”-novellin en huomannut asteita käytettävän tekstinlaajuisena tyylikeinona. ”Päiväkirjan” lauseet sen sijaan koostuvat lähes pelkästään pää- ja sivulauseista, ja lauseenvastikkeiksi luontevasti kääntyviä lauseita

novellissa ei juurikaan ole (poikkeuksina tosin ainakin viidennen merkinnän viimeinen ja seitsemännen merkinnän ensimmäinen lause sekä alaviitteen 84 kohdelause). Kertoja tekee siis havaintoja yhden kerrallaan, eivätkä tapahtumat tapahdu yhtä aikaa. Tällainen lausetyyppien valinta selittää sekä korostaa entisestään lauseiden ja kappaleiden lyhyyttä ja kertojan jokaisen huomion tärkeyttä. En siis ”Päiväkirjaa” kääntäessäni juuri koskaan korvannut pää- ja sivulauseita lauseenvastikkeilla, vaikka niin tekemällä tekstiä olisi tiiviimmäksi saanutkin. Harvinaisena poikkeuksena tähän sääntöön on kuitenkin lause-esimerkki 1 edellä – tekstitasolla muutamilla poikkeuksilla ei kuitenkaan liene tyylillistä vaikutusta käännöksen sävyyn.

5.2.3 Foneettinen toisto

Harvinaisempi tasapainotettava piirre oli foneettinen toisto, jota ei teksteissä ole sellaista määrää, että siitä muodostuisi olennaista tyylitekijää. Esimerkin vuoksi sopii kuitenkin mainita kohdat, joihin viittaavat alaviitteet 54 (”勇气正气”) ja 126 (”呜呼哀哉”, ”wū hū āi zāi”, sisältää myös sävelkorkojen toistoa). Näille ilmauksille en löytänyt käännösvastineita, jotka ilmaisisivat toiston: korvasin tämän puutteen viitteiden 56 (”veljeni veljelee ihmissyöjien kanssa!”) ja 117 (”kurjien kummitusten”) viittaamissa kohdissa. Mandariinikiinan ei-foneettisen kirjoitusjärjestelmän takia on hyvinkin mahdollista, että tämän tutkielman käännöksissä en tuonut niitä esille läheskään siinä määrin kuin alkutekstien puolesta olisi ollut aihetta.

5.3 Useammalla tasolla ilmenevät käännöshaasteet

5.3.1 Kirjakielen ja puhekielen kääntäminen

Kuten aikaisemmin todettiin, kiinan kielessä keskimääräinen sanapituus on noin kaksi tavua, ja yli kolmetavuiset sanat ovat harvinaisia. Vaikka suomen yhdyssanat laskisi erillisiksi sanoiksi, kuten vertailussa on järkevää, sanat ja lauseet ovat silti usein tavumääriltään selvästi pidempiä käännöksessä kuin alkutekstissä. Tästä ei tietenkään tarvitse tehdä yleistä ongelmaa: suomen lukijan voi olettaa tottuneen kielensä sanapituuteen, ja kertovassa tekstissä tyylillistä merkitystä voisi ajatella olevan lähinnä tuon sanapituuden suhteellisella muuntelulla, ei absoluuttisella erolla alkukielen sanapituuksiin.

Eräs mielenkiintoinen ristiriita kuitenkin huomataan, kun kysytään, millainen kieli on suomessa ja kiinassa tulkittavissa kirjalliseksi. Alkutekstissä on runsaasti tavallista-kin kirjallisempia ja siten – kiitos klassisen kiinan vaikutuksen – erityisen tiiviiseen ilmaisuun pyrkiviä kohtia, kun taas suomessa oikeaoppinen kirjakieli on päinvastoin sanakestoiltaan usein pidempää kuin sanoja lyhentelevä ja kieliopillisista vaatimuksista karsiva jokapäiväinen yleispuhekieli. Tuloksena on tilanteita, joissa on hankala välittää alkutekstin sujuvuus ja tiiviys, erityisesti jos samalla pitäisi välittää sen kirjallinen sävy tai ylimalkaan merkitys selkeästi.

Hyvä esimerkki on alaviitteessä 66 kommentoitu kirjallinen 虽则略瘦 (käännöksessä ”vaikka sellainen ihmisestä melko hintelän tekisikin”). Puhekielisempi vastine 虽然这样使他略瘦 olisi pituudeltaan paljon lähempänä suomea, kun taas alkutekstin merkityksestä puuttuva ”melko” on käännöksessä lisätty mukaan nimenomaan siksi, että se tekee virkkeestä kirjallisemman kuuluisen. Samantyylisestä ongelmasta on kyse myös alaviitteen 25 selventämässä lauseessa 定也听到风声，代抱不平 (käännöksessä ”varmastakin pikkulinnut ovat laulaneet hänelle, ja hän haluaa siis kostaa vääryyden”).

Lyhyyteen suomen kielessäkin pääsisi, jos määrittäisi termin ”kirjakieli” tarkoittavan ilmaisua, jota tapaa lähinnä runoissa ja näytelmissä, esimerkiksi Paavo Cajanderin Shakespeare-suomennoksissa. Tällöin alaviitteiden 66 ja 25 tekstit voisivat kuulua vaikkapa ”vaik' hintelöittäis' se” ja ”kai huhut kuuli, kostaa mieli”. Ainakin tässä tapauksessa moiset käännösratkaisut kuitenkin antaisivat mielestäni ymmärtää, että kertoja vaihtaa yhtäkkiä kerrontatyylinsä runolliseksi – tyylinvaihdos olisi suuri, yhtäkkinen ja mielestäni hämmentävä ja perusteluja vaativa. Se ei liene läheskään niin suuri alkutekstin tyyppilliselle lukijalle, joka on nykyisessäkin kirjakielessä tottunut sen tyyppiseen ajoittaiseen lyhentelyyn – ja suomalaisesta näkökulmasta ”runollisuuteen” – jota alkuteksteistä tässä löytyy. Tästä syystä en käännösvastaineissani käyttänyt runollista suomea.

Ilmauksen ei välttämättä tarvitse olla kirjallinen ja klassinen ollakseen pituuden ja sujuvuuden puolesta vaikea käännettävä. Riittää, että vastaan sattuu jokin erityisen lyhyt, vakiintunut ilmaus, jota vastaavaa ei suomessa ole olemassa ja jonka siksi joutuu kääntämään selittäen. Hyvä esimerkki on alaviite 34: 陈老五 (käännöksessä ”Viidenneksi vanhin Chén”) on tarpeeksi lyhyt vaikka jokapäiväisesti käytettäväksi kutsumanimeksi, kun taas lyhyytensä vuoksi merkityksen epämääräisestikin välittävä käännös on sellaiseen aivan liian pitkä. Sama pätee osaksi myös alaviitteen 133 nimeen (必恭, ”Kunnioittava”). Tämänkaltaiset ongelmat ovat tietysti kääntämisessä yleisempiäkin, eivätkä koske pelkästään kiinaa alkukielenä.

5.3.2 Klassisen kirjakielen ongelma

Satunnaisten kirjallisten ilmausten ja lauseenosien lisäksi pidemmät klassiset tekstijaksot ovat vielä oma lukunsa. Ilmeisin ongelma näissä on, että en hallitse klassisen kiinan kielioppia tai sanastoa, joten jouduin kiertämään välikielten kautta tai tyytymään funktionaalisiin käännöksiin. Pelkkien sanakirjakäännösten avulla saa toki varmistettua, mistä tekstissä suurin piirtein on kysymys, mutta vähänkin hienosyisempien tyyllitekijöiden välittäminen ei onnistu. Viittaaan tässä tietysti kohtiin, joista kertovat alaviitteet 10 (”Päiväkirjan” johdantokappale), 120 (loitsu, jolla Zhuangzi herättää miehen), 152 (lainaus *Zhuangzi*-tekstikokoelmasta) ja 172 (toinen lainaus *Zhuangzi*-tekstikokoelmasta).

Kuten näkyy, tein näiden tekstinkohtien tyylin kääntämisessä kolmikantaisen ratkaisun. Suorat lainaukset vanhoista klassisista teksteistä käänsin vanhalla suomella antaakseni niistä asiaankuuluvan muinaisen kuvan; loitsussa tyydyin funktionaaliseen vastineeseen, joka tietyllä tasolla täyttää käännöksessä saman funktion kuin lähtökielinen versio alkutekstissä. ”Päiväkirjan” johdantokappale taas on klassisesta tyylistään huolimatta vasta ”Päiväkirjaan” kirjoitettua tekstiä ja siten uudempaa, ja sen käänsin siten eri tavalla kuin lainaukset. Johdannon ratkaisuun päädyin myös siksi, että sen kirjoittaminen 1500-luvun kirjasuomella olisi tarpeettomasti vaikeuttanut nykysuomalaisen lukijan lukukokemusta.

5.3.3 Murteelliset ja vanhahtavat ilmaukset sekä idiomit

Kääntämäni novellit sisältävät monituisia ilmauksia, jotka nykyisen norminmukaisen mandariinikiinan näkökulmasta katsoen tulkitsin vanhahtaviksi tai murteellisiksi. Paino on tässä sanalla ”tulkitsin”: yksikään käyttämäni sanakirja ei nimittäin erikseen kerro, että kyseiset ilmaukset olisivat vanhoja tai murteellisia. Perustinkin päätelmäni lähinnä siihen, että sanakirjat eivät edes sisällä noita ilmauksia. Tämä ei kuitenkaan yleensä ollut ongelma, sillä ilmaukset olivat lähes järjestään niin lähellä nykypäivän mandariinikiinaa, että niiden merkityksen ja sävyn saattoi sen taidoilla ja sanakirjoilla ymmärtää – jos ei muuten, niin asiayhteyttä hyödyntäen. Tällaisia ilmauksia olivat ainakin alaviitteen 26 纳罕, alaviitteen 109 糊涂 ja alaviitteen 136 澈底.

Eri asia on sitten, onko ilmauksen löytymättömyys yleiskäyttöön tarkoitetuista sanakirjoista riittävä peruste sen luokittelemiseksi vanhahtavaksi tai murteelliseksi. Novellikäännöksissä tuli vastaan myös neljän merkin idiomeja, joita ei löytynyt sanakirjoista, mutta jotka muuten tiesin yleiskäytössä oleviksi, eikä pelkiksi harvinaisiksi kirjallisuusviittauksiksi muinaisiin teksteihin. Tällainen oli lähinnä alaviitteen 142 “鸡飞

狗走”. Jokapäiväisessä puhe- ja kirjakielessä käytössä olevat idiomithan käänsin eri tavalla kuin harvinaiset muinaisidiot, joten tämä tieto olikin hyödyllinen – vaikka tuota hyödyllisyyttä rajoittikin se, että aina ei voinut olla varma, onko idiomi selkeä viittaus muinaistekstiin vai ei. Lähinnä viitataan alaviitteisiin 113 (至心朝礼, ”syömmeni pohjasta sua tervehdän”) ja 120 (loitsu, jolla Zhuangzi kutsuu Kohtalonjumalan paikalle).

Yllä mainitut ongelmat tietysti ratkeaisivat tarpeeksi perusteellisilla sanakirjoilla, mutta sellaisia ei tätä tutkielmaa varten ikävä kyllä ollut saatavissa. Laajoja kiinankielisiä etymologisia ja idiomisanakirjoja on kyllä olemassa, mutta Suomesta niitä ei helposti löydä.

Erillisiä ongelmia aiheuttivat ”Kuolleita herättämässä”-novellin Mies-hahmon repliikit, jotka sisältävät muutamia selkeitä puhekielisyksiä. Kuten luvussa 3.3 perustelen, alkutekstin pienetkin murteellisuudet voisivat olla uskottava peruste tehdä käännöksestä hyvinkin murteellinen. Mies-hahmon repliikkejä ei vain voi luokitella selkeästi miksikään murteeksi, joten vaihtoehtona olisi ollut niiden kääntäminen yleispuhekielisellä suomalalla. Jätin kuitenkin tekemättä näin osittain sillä verukkeella, että kyseessä voisi olla näytelmäteksti: oletin, että sitä on tarkoituskin muunnella ja sovittaa käytännön näytelmäntöön yhteydessä, ja tarvittaessa tehdä kielestä näytelmän esitysaikaan ja -paikkaan sopivampaa. Sitä paitsi puhekielisyksiä on tekstissä todellakin vain muutama, paljon vähemmän kuin niitä voisi olla – alkuteksti ei siis erikseen nosta esiin puhekielisyttä edes siinä mitassa kuin merkein kirjoitetulla mandariinikiinalla olisi mahdollista, joten tulkitsin, ettei käännöksenkään niin tule tehdä.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tarkoitus on ollut eritellä valitsemieni novellien semanttisia ja tyyliopillisia piirteitä ja pohtia, millaiset suomenkieliset käännöstekstit niitä parhaiten ilmentäisivät. Olen dokumentoinut tulkintojani alkutekstien merkityksistä ja tyylirekistereistä, sekä samalla pyrkinyt perustelemaan niiden pohjalta tehdyt käännösratkaisuni. Ratkaisuihini ovat alkutekstin tulkinnan lisäksi vaikuttaneet myös käännöksille valitsemani kohdelukija sekä kaunokirjalliset tavoitteet: osa ratkaisuistani ei pohjaudu niinkään alkutekstin sävyjen tarkkaan välittämiseen kuin pyrkimykseen luoda käänнос, joka on tyyllisesti yhtenäinen ja kohdelukijalle miellyttävä. Olen kuitenkin pitänyt huolta, että nämäkin ratkaisut ilmentävät selkeästi aikakin jotakin puolta alkuteksteistä.

Käännösten laatiminen on mielestäni oiva tekstintulkinnan apuneuvo ja – jos niin voi sanoa – tutkimusmenetelmä. Käännösvastineiden etsiminen ja vertailu paljastaa alkuteksteistä nyansseja, joita voisi muuten olla hankala havaita. Kielet eroavat rakenteillaan ja merkityksenmuodostustavoiltaan, ja tekstejä käännettäessä kohdekieli ja käännosvas-tine-ehdokkaat ovat kuin linssejä, joiden läpi alkutekstejä voi tarkastella. Käännöstiede ja kielispesifinen kielitiede taas ovat tyyliintutkimukseen yhdistettyinä mielestäni toimivia teoreettisia työvälineitä tekstien tulkintaan, ainakin omalla matalalla tasollaan. Tämä siitä huolimatta, että kielenilmiöistä – esimerkiksi lausemaisuu-den asteista – onkin vaikea löytää kvantitatiivista tutkimustietoa, joilla kieliä ja tekstityylejä voisi mitattavasti erotella toisistaan.

Kvantitatiivisuuden puuttuminen muistuttaa kuitenkin yhdestä olennaisesta seikasta. Vaikka tekstintulkinnasta ja kääntämisestä voikin tehdä tiedettä, on se käytännössä myös taitoa ja taidetta. Taito taas vaatii kokemusta ja tietoa mahdollisista vaihtoehdoista. Hyvin tämän osoittavat muun muassa Leech ja Short tyyliintulkintaesimerkeillään (katso Leech & Short 1981, 82-110): antoisaan analyysiin riittää, että lukija tuntee kielien ja tutkittavien tekstien genret ja omaa vahvan käsityksen siitä, millaisia tekstit voisivat olla ja millaisia tyylikeinoja ne voisivat käyttää. Näiden käsitysten avulla lukija sitten pohtii, miksi teksteissä on tehty juuri kulloisiakin ratkaisuja ja mitä ne tarkoittavat tekstin merkityksen ja tyylin kannalta. Näin olen tässäkin tutkielmassa tehnyt ja johtopäätöksiini päätenyt. Sen, kuinka hyvin tunnen alkukielen ja kuinka vahvoja ovat käsitykseni mahdollisista vaihtoehdoista, jätän mahdollisten lukijoiden arvioitavaksi.

Varsinaisista johtopäätöksistä lavein on, että alkutekstit ja alkukieli osoittautuivat mahdollisiksi tulkita ja kääntää. Tekstin tyyille ja kielen rakenteille löytyi yleensä järkevät vastineet suomesta, ja alkutekstit sisälsivät vain harvoja tekstinkohtia, jotka jäivät mysteereiksi. Luvussa 3 esittelemäni ja pohtimani mandariinikiinan piirteet taas tulivat prosessin edetessä selviksi myös tutkimieni tekstien osalta. Vain harvat piirteistä kuitenkin aiheuttivat varsinaisia tulkinta- ja käännösongelmia.

Tärkeimmäksi yksittäiseksi ongelmaksi paljastui alkutekstien tekstinkohtien sijoittaminen kirjakieli–puhekieli-akselille. Yksi syy tähän on mandariinikiinan merkkipohjainen kirjoitusjärjestelmä: se soveltuu huonosti puheen kirjaamiseen, kuten luvussa 3.3 perustelen. Myös alkutekstien käyttämä, mahdollisesti kirjoitusajankohtaan ja -paikkaan sidottu sanasto tuotti päänvaivaa: nykyaikaiset sanakirjatkaan eivät tunnistanee kaikkia sanoja, joten ajoittain oli tehtävä luovia päätelmiä tekstiyhteydestä. Myös jotkin rakenteet olivat nykynäkökulmasta katsottuna omituisia.

Kirjakieleen liittyvä ongelma oli Kiinan klassinen kirjakieli, jonka suhteen ongelmana oli sekä tulkinta – tyylin lisäksi toisinaan jopa yleisen merkityksen tulkinta – että sopivien käännösvastineiden löytäminen. Tämä oli odotettavissa jo tutkimusta aloitettaessa, ja tavoitteena oli löytää keinoja ongelmien kiertämiseen. Kuten luvussa 5.3.2 selvitän, yksi keinoista on kääntäminen tekstin funktion mukaan, jolloin käännösvastineen tehtävä kohdekielisessä tekstissä vastaa alkukielistä vastinettaan. Tällöin kirjaimellinen merkitys ei välttämättä säily, mutta tekstin rakenne ja sisäinen logiikka kylläkin. Keinon käyttäminen tosin vaatii melko korkean tason tulkintoja kaunokirjallisen tekstin käyttämisestä tyylikeinoista, ja väistämättä osa alkutekstin merkityksistä näin menetetään. En siis suosittelisi tätä keinoa käytettäväksi kuin hätätapauksissa.

Tekstianalyysissäni en käyttänyt läheskään kaikkia taustakirjallisuuden esittelemiä menetelmiä enkä pitänyt silmällä läheskään kaikkia kuviteltavissa olevia tyylikeinoja. Tämä oli tarkoituksellista. Ajatuksena oli alun perinkin keskittyä lähinnä tekijöihin, jotka eniten vaikuttavat kääntämiseen. Lukuisat Leechin ja Shortin listaamat tyylipiirteet (katso edellä) jäivät siis analysoimatta, koska en pitänyt niitä olennaisimpina vaikuttavina tekijöinä.

Jos siis suoraan omasta aiheestani johdettuja jatkotutkimusaiheita olisi etsittävä, niitä voisi etsiä vaikkapa tarkemman tyylianalyysin suunnalta. Korkeammankin tason ilmiöiden – esimerkiksi teemojen – erittelyssä riittäisi varmasti työskarkaa. Mielenkiintoisin jatkotutkimuksen aihe olisi kenties silti kiinalaisten Lu Xun -tulkintojen läpikäynti: omat lähteistäni – lähinnä eurooppalaisista ja amerikkalaisista – saattoi päätellä, että

Kiinassa Lu Xunin tuotannosta on keskusteltu ja sitä on kommentoitu paljon. Tässä tutkielmassa rajaus länsimaisiin lähteisiin oli järkevä jo saatavuudenkin kannalta, mutta kiinalaiset tulkinnat olisivat kulttuurintutkimuksen kannalta epäilemättä valaisevia.

LÄHTEET

Alkutekstit ja käännökset:

Lu Xun: 故事新编 sekä samassa julkaisussa käännös *Contes anciens sur un mode nouveau* [kääntäjää ei mainittu]. 外文出版社, Peking, 2004.

Lu Xun: 呐喊 sekä samassa julkaisussa käännös *Cri d'appel* [kääntäjää ei mainittu, sisältää vain osan alkuperäisen kokoelman novelleista]. 外文出版社, Peking, 2004.

Lu Xun: *Old tales retold* (käänt. Yang Xianyi ja Gladys Yang). Foreign languages press, Peking, 1972.

Yang Hsien-yi, Gladys Yang: *Selected Stories of Lu Hsun*. Kolmas painos. Peking, 1972. (verkkoversio löytyy osoitteesta <http://www.eldritchpress.org/hsun/hsun.htm>)

Lisäksi hyödynnetty alkutekstien verkkoversioita osoitteesta <http://www.xys.org/pages/luxun.html> .

Käytetyt sanakirjat:

Chinese English Dictionary ("Hanying cidian" bianxiezubian). Beijing waiguoyu xueyuan yingyuxi, Shangwu yinshuguan, Peking 1988. [Lyhennetty tekstin seassa nimellä *Hanying cidian*]

Manser, Martin H. (toim.): *Concise English-Chinese Chinese-English dictionary (New edition)*. Oxford university press/The Commercial press, 1999. [Lyhennetty tekstissä nimellä *Concise dictionary*]

Rohsenow, John S.: *ABC Dictionary of Chinese Proverbs*. University of Hawaii press, Honolulu, 2003.

Xinhua Dictionary with English Translation. The Commercial press international, 2000. [Lyhennetty tekstin seassa nimellä *Xinhua-sanakirja*]

Toissijaisesti hyödynnetty myös CC-CEDICT-projektiin pohjautuvaa verkkosanakirjaa osoitteessa <http://www.mdbg.net/chindict/chindict.php>

Muut lähteet:

Agricola, Mikael: *Abckiria* (osoitteesta <http://agricola.utu.fi/hist/kktk/abc.html> , haettu 5.5.2008)

Chan, Leo Tak-hung: "What's Modern in Chinese Translation Theory? Lu Xun and the Debates on Literalism and Foreignization in the May Fourth Period". *TTR: traduction, terminologie, rédaction*, Volume 14, numéro 2, 2e semestre 2001, p.195-223. (<http://id.erudit.org/iderudit/000576ar> , haettu 18.11.2009)

Chao, Yuen Ren: "Dimensions of Fidelity in Translation With Special Reference to Chinese". *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 29, (1969).

Chinnery, John: "Lu Xun and Contemporary Chinese literature". *The China quarterly*, No. 91 (Sep., 1982).

Chinnery, J. D: "The Influence of Western Literature on Lu Xun's 'Diary of a madman'". *Bulletin of the school of oriental and African studies*, university of London, vol. 23, No. 2, 1960.

Chisolm, Lawrence W.: "Lu Hsun and Revolution in Modern China". *Yale French studies*, No. 39 (Literature and revolution), 1967.

CHOCL (*The Columbia History of Chinese Literature*). Toim. Victor H. Mair. Columbia University Press, New York, 2001.

Davies, Gloria: "The Problematic Modernity of Ah Q". *Chinese literature: essays, articles, reviews (CLEAR)*, vol. 13 (Dec., 1991).

DeFrancis, John: *Chinese Language: Fact and Fantasy*. University of Hawaii press, Honolulu, 1984.

Denton, Kirk A.: "Lu Xun Biography". MCLC Resource Center publication, The Ohio state university, March 2003. (<http://mclc.osu.edu/rc/bios/lxbio.htm>)

EB (*Encyclopedia Britannica*). Verkkoversio artikkelit:

"China" (Artikkelinumerot 71778, 71787, 71776, 71811, 71791, 71788, 71793, 71816, 71817, 71818, 71821 ja 71777; haettu 1.11.2008)

"Chinese languages" (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/112557/Chinese-languages> , haettu 14.5.2009)

"Chinese literature" (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/112603/Chinese-literature> , haettu 10.5.2009; <http://search.eb.com/eb/article-61304> , haettu 12.10.2009)

"Hanlin academy" (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/254389/Hanlin-Academy> , haettu 14.5. 2009)

"Jujube" (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/307731/jujube> , haettu 24.4.2008)

"Logogram" (<http://www.britannica.com/eb/article-9048771/logogram> , haettu 11.12.2007)

"Lu Xun" (<http://search.eb.com/eb/article-9049191> , haettu 1.11.2008)

"May Fourth" (<http://www.britannica.com/eb/article-9051570> , haettu 19.6.2009)

"Pound" (<http://www.britannica.com/eb/article-9061099/pound> , haettu 24.4.2008)

"Writing" (<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/649670/writing> , haettu 11.12.2007)

"Yan Fu" (<http://search.eb.com/eb/article-9077926> , haettu 1.11.2008)

Fung, Yu-lan: *A Short History of Chinese Philosophy*. Seitsemäs painos, the Macmillan company, 1961.

Gernet, Jacques: *A History of Chinese Civilization* (alkuteos *Le monde chinois*, käänt. J.

R. Foster). Cambridge university press, 1986.

Goldman, Merle: "The Political Use of Lu Xun". *The China quarterly*, No. 91 (Sep., 1982).

Gu, Ming Dong: "Lu Xun and Modernism/Postmodernism". *Modern Language Quarterly* 69:1 (March 2008). Duke University Press.

Hanan, Patrick: "The Technique of Lu Xun's Fiction". *Harvard journal of Asiatic studies*, vol. 34(1974).

Hesford, Walter: "Overt Appropriation". *College English*, Vol. 54, No. 4, (Apr., 1992).

Hsia, T.A.: "Aspects of the Power of Darkness in Lu Hsun". *The journal of Asian studies*, Vol. 23, No.2 (Feb., 1964).

Huang, Martin Weizong: "The Inescapable Predicament: The Narrator and His Discourse in the "True Story of Ah Q"". *Modern China*, vol. 16, no. 4 (Oct. 1990).

Hunter, Duncan: "Translation from Chinese: Coherence and the Reader". *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 36, n° 4, 1991.

Huotari, Tauno-Olavi & Seppälä, Pertti: *Kiinan kulttuuri*. Neljäs painos. Otava, Keuruu, 2002.

Huss, Ann Louise: *Old Tales Retold: Contemporary Chinese Fiction and the Classical Tradition*. Väitöskirja. Columbia university, 2000.

Huters, Theodore: "A New Way of Writing: the Possibilities for Literature in the Late Qing China, 1895-1908". *Modern China*, Vol. 14, No. 3 (Jul. 1988).

Huters, Theodore: "Blossoms in the Snow: Lu Xun and the Dilemma of Modern Chinese Literature". *Modern China*, vol. 10, No. 1 (Jan., 1984).

Hytönen, Elina: *Lohikäärmeen lääketiede*. Neljäs painos. Ming-meng OY, Helsinki, 2000.

Kowallis, Jon: "Interpreting Lu Xun". *Chinese Literature: Essays, Articles, Reviews*. 18/1996.

Kowallis, Jon Eugene von: "Lu Xun". Teoksessa *Chinese Fiction Writers, 1900-1949*. Ed. Thomas Moran. *Dictionary of Literary Biography Vol. 328*. Detroit: Gale, 2007.

Laitinen, Kai: *Suomen kirjallisuuden historia*. Neljäs painos. Otava, Keuruu, 1997.

Lee, Leo Ou-Fan: "Literature on the Eve of Revolution: Reflections on Lu Xun's Leftist Years, 1927-1936". *Modern China*, Vol. 2, No. 3, Literature and revolution (Jul., 1976).

Ling, Xin: "On the Translation of the Chinese Poetry into English". *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 34, n° 2, 1989.

Mills, Harriet C.: "Lu Hsun and the Communist Party". *The China Quarterly*, No. 4

(Oct. - Dec.), 1960.

Museovirasto, vanhoja mittoja käsittelevä internet-sivusto (<http://www.nba.fi/fi/vanhatmitat>, haettu 24.4.2008)

Nieminen, Pertti: *Mandariini kainalossa*. Otava, Keuruu, 1989.

Nieminen, Pertti: *Joutilaan vaelluksesta*. Otava 1991.

Norman, Jerry: *Chinese*. Sarjassa *Cambridge Language Surveys*. Cambridge: Cambridge university press, 1988.

Pickowicz, Paul G.: "Lu Xun through the Eyes of Qu Qiu-Bai: New Perspectives on Chinese literary Polemics of the 1930". *Modern China*, Vol.2, No. 3, Literature and revolution (Jul., 1976).

Schafer, Edward II.: "Non-translation and Functional Translation—Two Sinological Maladies". *The Far Eastern quarterly*, Vol. 13, No. 3. (May, 1954).

Schwartz, Vera: "Willing in the Face of Necessity: Lu Xun, Brecht, and Sartre". *Modern China*, Vol. 7, No.3 (Jul., 1981).

Shen, Dan & Wong, Dongfeng: "Factors Influencing the Process of Translating". *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, vol. 44, n. 1, 1999. (<http://id.erudit.org/iderudit/004616ar>)

Stanford Encyclopedia of Philosophy artikkelit:

"Chinese ethics" (<http://plato.stanford.edu/entries/ethics-chinese/>, haettu 19.8.2008)

"Laozi" (<http://plato.stanford.edu/entries/laozi/>, haettu 5.5.2008)

"Mohism" (<http://plato.stanford.edu/entries/mohism/>, haettu 19.8.2008)

"Zhuangzi" (<http://plato.stanford.edu/entries/zhuangzi/>, haettu 8.12.2009)

Sun, Lung-Kee: "To Be Or Not to Be "Eaten": Lu Xun's Dilemma of Political Engagement". *Modern China*, vol. 12, no. 4, (Oct.,1986).

Riikonen, H.K. (päätoim.): *Suomennoskirjallisuuden historia*. Helsinki : Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007.

Tang, Xiaobing: "Lu Xun's "Diary of a Madman" and a Chinese modernism". *PMLA*, Vol. 107, No. 5, (Oct., 1992).

The Indiana Companion to Traditional Chinese Literature. Toim. William H. Nienhauser. Indiana University Press, Bloomington, Ind. 1986.

Wang, Rujie: "Lu Xun's he True Story of Ah Q and Cross-writing". *East Asian studies*, autumn/winter 1998.

Watson, Burton: *The Complete Works of Chuang Tzu*. Columbia university press, New York and London, 1968.